

T.C.

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YEREL YÖNETİMLER, KENT VE ÇEVRE ÇALIŞMALARI BİLİM
DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ SAVAŞ
GÖÇMENLERİNİN KENTSEL COĞRAFYA
ÜZERİNDEKİ DAĞILIŞI**

İlke KIRATLI AKTAŞ

2501141182

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Hatice KURTULUŞ

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : İLKE KIRATLI AKTAŞ Numarası : 2501141182
Anabilim Dalı / YEREL YÖNETİMLER KENT VE Danışmanı : PROF. DR. HATİCE KURTULUŞ AYDAL
Anasanat Dalı / Programı : ÇEVRE ÇALIŞMALARI
Tez Savunma Tarihi : 28.06.2019 Saati : 15:00
Tez Başlığı : "İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ SAVAŞ GÖÇMENLERİNİN KENTSEL COĞRAFYA ÜZERİNDEKİ DAĞILIŞI"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. HATİCE KURTULUŞ AYDAL		Kabul
2- PROF. DR. ŞÜKRÜ ASLAN		Kabul
3- DOÇ. DR. PELİN PINAR GİRİTLİOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BESİME ŞEN		
2- DOÇ. DR. SEVİM BUDAK		

ÖZ

İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ SAVAŞ
GÖÇMENLERİNİN KENTSEL COĞRAFYA ÜZERİNDEKİ
DAĞILIŞI

İLKE KIRATLI AKTAŞ

Jeopolitik konumu nedeniyle Türkiye, 19. yüzyıldan sonra gerçekleşen göç akımlarında önemli bir rol oynamıştır. Küreselleşmiş dünyada göç hareketlerinin küreselleşmesi, göç kavramına yeni bir boyuttan bakılmasını zorunlu kılmıştır. Arap Baharı'nın Suriye'deki etkisiyle başlayan isyanlar, iç savaşa giden yolu hazırlamıştır. Bu savaş, tüm dünyayı etkileyen büyük bir göç dalgasına yol açmıştır. Türkiye, 2011'den itibaren Suriye'den gelen göç konusunda kilit rol oynamıştır. Türkiye ile Suriye arasındaki sınır, Türkiye'ye göç dalgalarını kolaylaştırmıştır. Bugün Türkiye'de 3.613.389 kayıtlı Suriyeli göçmen vardır. İstanbul geçici koruma altında olan en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Bugün İstanbul'da ikamet eden 546.238 göçmen, şehrin bazı bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Bu yoğunlaşma, bu bölgeler üzerinde diğer ilçelere göre daha yüksek bir etkiye neden olmaktadır. Bu dağılım aynı zamanda Suriyelilerin kentle bütünleşmesinde ve kentin bu yeni kitlesel ve uluslararası göçle bütünleşmesinde belirleyici bir role sahiptir. İstanbul yeni bir göç deneyimi yaşamaktadır. Suriyeli göçü, göç kavramının yeniden tartışılmasını sağlayacak yeni bir sorun kümesi getirmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı Suriyeli göçünün İstanbul'daki dağılımını ve bunun kentsel değişimler üzerindeki etkisini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeliler, Uluslararası Göç, Geçici Koruma, İstanbul, Kentleşme.

ABSTRACT

**THE DISTRIBUTION OF SYRIAN WAR
IMMIGRANTS IN URBAN GEOGRAPHY OF ISTANBUL**

İLKE KIRATLI AKTAŞ

Due to its geopolitical position, Turkey has had an important role in the migration flows that have taken place after the 19. century. The globalization of the migration movements in the globalized world has made it compulsory to look at the concept of migration from a new dimension. The riots that started with the influence of the Arab Spring in Syria prepared the path to civil war. The war has led way to a great wave of migration affecting the whole world. Turkey, from 2011 onwards has played a key role in the migration from Syria. The border between Turkey and Syria has facilitated waves of immigration to Turkey. Today, there are 3.613.389 registered Syrian refugees in Turkey. Istanbul host the highest number of Syrians who are under temporary protection. Today the 546.238 immigrants that currently reside in Istanbul is concentrated in certain parts of the city. This intensification results in a higher impact on these regions compared to other districts. This distribution also has a decisive role in the integration of the Syrians in the city with the immigration and the integration of the city into this new mass and international migration. Istanbul is experiencing a new immigration experience. The Syrian migration has introduced a new set of problems that will allow a re-discussion of the concept of migration. In this context, the main purpose of this study is to examine the distribution of Syrian migration in Istanbul and its effect on urban changes.

Keywords: Migration, Syrians, International Migration, Temporary Protection, Istanbul, Urbanization.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, 2011 yılından itibaren Suriye’de yaşanan iç savaş sonucunda İstanbul’a göç eden Suriyeli savaş göçmenlerinin kentsel coğrafyadaki dağılışı, kent üzerindeki etkileri ve kent ile uyum süreçleri açısından incelemektedir. Küresel anlamda öneme sahip olan bu yeni göç dalgasının, İstanbul gibi bir kentte coğrafi anlamda konumlanma şekillerini ve kentleşme ile ilişkisini araştırarak bir dağılış görüntüsünü yansıtmayı amaçlamıştır.

Öncelikle, bu tez süreci boyunca desteğini ve birikimini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Hatice KURTULUŞ’a büyük bir teşekkür borçluyum. Tanıştığımız günden beri inancımı hep diri tutmamı sağladı, güvendi, yol gösterdi, içten yaklaşımıyla her zaman yanımda oldu. Gerçekten müteşekkirim.

Tez jürimde olmayı kabul eden değerli hocalarım Prof. Dr. Şükrü ASLAN’a ve Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU’na bu süreçteki tüm takdirleri ve yapıcı eleştirileriyle akademik anlamda yol gösterdikleri ve ışık tuttukları için teşekkür ederim. Yüksek lisans sürecimde her zaman yanımda olan sevgili Arş. Gör. Seda YURTCANLI DUYMAZ’a samimiyetini ve bilgilerini cömertçe paylaştığı için teşekkür ederim. Bu süreçte her zaman destekçim olan sevgili eşim Seçkin AKTAŞ’a ne kadar teşekkür etsem az kalacak. Tüm Sevgisini, sabrını, inancını, umudunu her zaman hissettim. Eğitim ve hayat konularında hep destekçim olan, merakımı güçlendirmemi sağlayan, her zaman yanımda duran sevgili annem Lutfiye KIRATLI ve sevgili babam Mustafa KIRATLI’ya sonsuz teşekkür borçluyum. Destekleri ile hep daha güçlü hissettim. Akademik anlamda birikimlerini esirgemeyen sevgili halam Sultan KIRATLI’ya, değerli dostum Seren ÖZKAN’a ve tüm süreçlerde manevi desteğini hissettiren geniş aileme müteşekkirim.

İSTANBUL, 2019

İLKE KIRATLI AKTAŞ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
HARİTALAR LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GÖÇ VE KENTLEŞME DENEYİMİ

1.1.	Göç Kavramı ve Göçmenlik Statüleri.....	5
1.2.	Türkiye'ye Doğru Gelen Erken Modern Dönem Göç Hareketleri.....	9
1.2.1.	19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Göç Hareketleri.....	9
1.2.2.	1923 Lozan Barış Antlaşması ve Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi.....	13
1.3.	Türkiye'de İç Göç Hareketleri ve Kentleşme Üzerindeki Etkisi.....	19
1.4.	Türkiye'ye Gelen Soybağı Göçleri.....	27
1.4.1.	Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göç.....	29
1.4.2.	Yugoslavya'dan Türkiye'ye Gelen Göç.....	31
1.4.3.	Soybağı Hareketine Bağlanarak Türkiye'ye Gelen Ekonomik ve Kitlesele Göçler.....	33
1.5.	Türkiye'den Avrupa'ya Giden Göçler	37

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE'DE SAVAŞ VE BÖLGE ÜLKELERİNE KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ

2.1.	Küreselleşme Perspektifinde Yeni Özgürlük Hareketleri,
------	--

Savaşlar ve Göçler.....	41
2.2. Orta Doğu'da Yükselen Rejim Karşıtı Hareketler, Arap Baharı ve Suriye.....	42
2.3. Suriye'de İç Savaşa Neden Olan Süreçler.....	44
2.4. Suriye'de İç Savaş ve Göç Hareketi.....	52
2.5. Suriye'den Kopan Göçmenlerin Ülkelere Dağılımı ve Göçmenlik Statüleri.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ GÖÇÜNÜN İSTANBUL'DA MEKANSAL COĞRAFYASI

3.1. Türkiye'de Suriyeli Göçünün Yerleşiminde Geçici Korumanın Rolü.....	59
3.2. Suriyeli Göçünde Bir Çekim Merkezi Olarak İstanbul.....	72
3.3. Suriyeli Göçünün İstanbul'da Kentsel Coğrafyada Dağılımı.....	79
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	92

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.: 19. Yüzyıldan İtibaren Türkiye Göç Tarihi.....	8
Tablo 1.2.: Nüfus Mübadelesi'nde Yunanistan'dan Göçün Geldiği ve Türkiye'de Yerleştirildiği Bölgeler.....	17
Tablo 3.1.: Suriyelilerin İstanbul'da En Fazla Yoğunluk Gösterdiği 6 İlçeye İlişkin Veriler.....	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.: Türkiye’de 1927-1950 Yılları Arasındaki Kentsel Nüfus-Kırsal Nüfus Karşılaştırması Grafiği.....	21
Şekil 1.2.: Türkiye’de 1950-1960 Yılları Arasındaki Kentsel Nüfus-Kırsal Nüfus Karşılaştırması Grafiği.....	24
Şekil 1.3.: Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasındaki Kentsel Nüfus-Kırsal Nüfus Karşılaştırması Grafiği.....	25
Şekil 1.4.: Türkiye’de 1980-2009 Yılları Arasındaki Kentsel Nüfus-Kırsal Nüfus Karşılaştırması Grafiği.....	27
Şekil 1.5.: 1923-1960 Yılları Arasında Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya’dan Gelen Göçmen Sayıları.....	28
Şekil 1.6.: Yugoslavya’dan Türkiye’ye Gelen Göçmenler (1955-1960)....	32
Şekil 1.7.: Türkiye’den Avrupa’ya Giden Göçmenlere İlişkin Veriler.....	39
Şekil 1.8.: 1968’den 1980’e Kadar Avrupa’daki Türk İşçilerin Sayısındaki Değişmeler.....	40
Şekil 2.1.: Göç Alan Ülkelerdeki Suriyelilere İlişkin Veriler.....	56
Şekil 2.2.: Kayıtlı Suriyelilerin Kamp ve Kamp Dışı Alanlara Göre Dağılımı.....	56
Şekil 2.3.: Yıllara Göre Kamplarda Kayıtlı Suriyeliler (2013-2019).....	57
Şekil 2.4.: Yıllara Göre Türkiye’de Kayıtlı Suriyeliler (2012-2019).....	58
Şekil 3.1.: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (2011-2019).....	60
Şekil 3.2.: Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler.	64
Şekil 3.3.: Türkiye’de Yaşayan Suriye Uyruklu Düzensiz Göçmenlere İlişkin Veriler.....	66
Şekil 3.4.: Türkiye’den Çıkış Yapan Suriyelilere İlişkin Veriler.....	67
Şekil 3.5.: Birebir Formülü Kapsamında Çıkış Yapan Suriyelilere İlişkin Veriler.....	68
Şekil 3.6.: Suriyelilerin İstanbul’da Yoğunluk Gösterdikleri Bölgelerdeki Verilerin Karşılaştırması (2015-2017).....	84

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1.: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı.....	61
Harita 3.2.: 2015 Verilerine Göre Suriyelilerin İstanbul'daki Dağılışının Haritası.....	83
Harita 3.3.: 2017 Verilerine Göre Suriyelilerin İstanbul'daki Dağılışının Haritası.....	83

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMSS	: Uluslararası Cenevre Sözleşmesi
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti, el Devlet el İslâmiye fil Irak vel Şam
OHAL	: Olağanüstü Hal Kanun
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Suriye’de, 2011 yılının Mart ayı itibariyle yaşanan gelişmeler, büyük bir krizi beraberinde getirmiştir ve sonrasında Suriye’den büyük bir nüfus kopmuştur. Arap Baharı’nın Suriye’de etkilerini göstermesi ile 15 Mart 2011’de Suriye’de halk ayaklanmaları meydana gelmeye başlamıştır. Arap Baharı’nın Suriye’deki süreç ve sonuçları, diğer ülkeler ve rejimlerdeki gibi olmamış, ülkede oluşan kaos sonucunda 300.000’den fazla insan yaşamını yitirmiş ve milyonlarca insan göç etmiştir (Adıgüzel, 2018: 91). Türkiye, Suriye ile ortak sınırı olmasının ve izlediği politikaların bir sonucu olarak Suriye’den yola çıkan göç dalgasından en çok etkilenen ülkelerden biridir. Bu tez çalışmasında, Suriyeli göçünün İstanbul’un kentsel coğrafyasında yayılma biçimi ve kent üzerinde yarattığı etkiler, Türkiye’nin göç deneyimleri ve Suriye yaşanan gelişmelerin aktarımıyla birlikte araştırılacaktır.

Geçmişten günümüze önemli bir yere sahip olan göç hareketleri, özellikle 19. Yüzyıl itibariyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Savaşlar, yıkımlar, sınırların değişmesi, politik yaklaşımlarla alınan kararlar, göç hareketlerinin ortaya çıkışını ve boyutlarını etkilemiştir. Meydana gelen göç dalgalarının birbirini tetiklemesi, gitgide büyüyen birçok göç hareketinin art arda gelmesi sonucunu doğurmuştur. Türkiye, bugünkü toprakları anlamında bakıldığında, 19. yüzyıldan bugüne kadar yaşanan göç dalgalarının yoğun hissedildiği bir coğrafyadır. Değişimler sadece demografik olmakla kalmayıp, sosyo-ekonomik anlamda da sonuçlar doğurmakla birlikte kentler üzerinde de etki ve değişimlere sahip olmuştur.

Göç, talep edilen eğitim veya çalışma olanaklarına göre tercihe bağlı yapılabildiği gibi, savaş veya diğer politik, ekonomik ve sosyal değişimler sonucunda hayati sebeplerle zorunlu olarak gerçekleşen bir eylemdir. Göç eyleminin gerçekleşmesine sebep olan faktörler, göçün yönünü belirlemektedir. Göç, göç ile terk edilen mekan ve göç edilen mekandaki dinamikleri değiştirme ve şekillendirme gücünü, içinde barındıran bir yapıya sahiptir. Tarihte karşılaştığımız değişik göç dalgaları, özellikle büyük kentlerde kentleşmeyi, göçün boyutuna bağlı olarak etkilemiştir. Bireysel şekilde gerçekleşen göç eyleminden daha kolektif bir hale dönüşen göçlere doğru bakıldığında, kentsel ve toplumsal değişimlerin, toplumsal yaşantı, ekonomik sistem, siyasal yaşam gibi çeşitli açılardan kentlerin yapıları üzerinde süreç içinde kentleşmedeki yol haritasını etkilediği görülmektedir. Bu durum bir

avantaj sağlayıp gelişimi destekleyebileceği gibi, kimi zaman bir çöküşe sebebiyet verebilme potansiyelini de kendi olgusunun içinde saklı tutmaktadır.

Göç üzerine yapılan çalışmaların belli başlı kırılma noktaları ise göçü hangi anlamda ele alındığında gizlenmektedir. Göç çalışmaları geneli itibariyle göçün sosyolojik açısına ve türleri ile nedenlerine değinerek bir zemine oturtulmaya çalışılan çalışmalardan oluşmaktadır. Çalışılan alan herhangi bir göç türüne yoğunlaşarak da vücut bulabilmektedir. Yine göçü, eyleme neden olan veya eylemin sonucu olan ekonomik veya politik çerçeveye inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu tezde, göç olgusu kavramlarıyla ve türleriyle beraber Türkiye, özellikle çalışma alanı olan İstanbul üzerinden incelenecektir. Bunun için 1853-1856 arasında gerçekleşen Kırım Savaşı itibariyle Türkiye'nin aldığı göç hareketleri, kronolojik olarak incelenerek alınan son büyük göç olan Suriyeli göçüne kadar gelinecektir.

Yaşanılan bölgenin belirli gerekçelerle değiştirilmesi anlamına gelen göç eylemi gerçekleştirilirken göçün türünü belirleyen ana unsur göçün gerçekleştiği yöndür. Bu bağlamda genel hatlarıyla göçler, iç ve dış göçler olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Şayet göç, yaşanılan ülkenin toprak sınırları içerisinde gerçekleşiyorsa iç göçle, dışında gerçekleşiyorsa dış göçle karşı karşıya olunduğunu gösterir. Küreselleşen dünyada, göç hareketleri de küresel boyut kazanarak sınırları aşmış, böylece etkilerini de küresel boyutta göstermeye başlamıştır.

Türkiye açısından göç olgusu, geçmişle bugün arasında şekillenmenin temellerini sağlama oturtabilecek bir geçmişi barındırmaktadır. Nitekim, Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi tarihini göçler üzerinden okumak mümkündür. Bu çerçevede göç hareketlerinin demografik, toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlamda etkileri ve önemi büyüktür.

Türkiye, gerek çevresindeki komşu ülkelerinden dolayı gerekse jeopolitik anlamda köprü noktasında görülmesinden dolayı dışarıdan göç alan bir ülke özelliği de taşımaktadır. Sosyo-ekonomik durumu etkileme özelliği de olan bu göçler, nedenleri değişmekle beraber genel anlamıyla politik, ekonomik ya da savaşısal nedenlerle tetiklenmektedirler.

Göç, göç eylemini gerçekleştiren topluluklar ve göçü alan bölgede yaşayan toplum arasında yeni kurulacak olan sosyolojik bağı zorunlu hale getiren bir yapıya sahiptir (Adıgüzel, 2018: 2). Bu göçlerden birçok şehir ayrı ayrı etkilenirken, İstanbul'da günlük yaşantıda fark edilebilir bir durum yaratabilmektedir. Son olarak Suriye'den dünyaya yayılan göç hareketi, küreselleşen dünya içerisinde göçlerin de küreselleşmesine bir örnek teşkil eder. Esas itibarıyla, kentler üzerinde, kendinden önceki göç dalgalarına nazaran ciddi bir fark yaratmaktadır. Gerek sosyal hayat, gerekse ekonomik hayat içerisinde etkileri bu denli hissedilen bu uluslararası göç hareketi, multidisipliner şekilde çalışmaları ve değişimleri etkileyecek bir noktada durmaktadır.

Suriye'de dengelerin değişmesi ile Suriyelilerin bir kısmı, Suriye'nin başka bölgelerine giderken, diğer bir kısmı ise Lübnan, Irak, Ürdün ve Türkiye'ye göç etmiştir. Dünya üzerinde kayıtlı ve kayıt dışı olarak dört ila beş milyon Suriyeli mültecinin olduğu tahmin edilmektedir. Bu tabloya göre, iki Suriyeli'den birinin göç eylemini gerçekleştirdiği düşünülürse, göçün boyutu daha iyi anlaşılabilir. (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 186).

Birinci bölümde Türkiye'nin aldığı göç ve kentleşme deneyimi anlatılacaktır. Özellikle 19 yüzyıldan itibaren Türkiye'nin deneyimlediği göç hareketleri ele alınacak, bu bağlamda, ilk olarak 1783 Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın ardından gerçekleşen göç hareketlerinden başlanacaktır. Aynı zamanda Türkiye'nin yaşadığı iç göç deneyiminde bu bölümde yer verilerek, buna bağlı kentleşme deneyimi anlatılmaya çalışılacaktır.

İkinci bölümde günümüzde önemli bir göç dalgasına sebebiyet veren Suriye'de yaşanan gelişmeler ve arka planı açıklanmaya çalışılacak ve bunun akabinde gerçekleşen Suriye'den kopan nüfus incelenecektir.

Üçüncü bölümde Suriye'den Türkiye'ye gelen göç dalgasının İstanbul'a nasıl ve ne şekilde yöneldiği, coğrafi olarak dağılışı, gerekçeleri ve dinamikleri ile birlikte ele alınacak, kent üzerinde yaratmış olduğu etkiler ve olası sonuçlar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Tezde, Suriyeli göçünün kentsel anlamda yarattığı sonuçlar, İstanbul perspektifinde ele alınacaktır. Suriyeli savaş göçmenlerinin yoğun bir şekilde yaşamak için seçtiği bölgeler üzerinden kentin çehresinde fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak meydana gelen değişikliklerin ve süreçlerin incelenmesi ve yorumlanmasıyla tezin sonuçlandırılması amaçlanmaktadır. Bu sonuçlar ve yorumlama için katılımcı gözlem yöntemi ile edinilen gözlem verileri, resmi kurumlar

ve göç alanında faaliyet gösteren kuruluşların veri ve raporları ile birleştirilerek analiz edilecektir.

Bu tez çalışmasında, İstanbul'da yaşayan Suriye'den gelen savaş göçmenlerinin kentin ilçelerine yayılma şekli, uyum, sebep ve etkileri yönünden ele alınarak İstanbul'un kentsel coğrafyasında Suriyeli göçünün dağılışı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışması, İstanbul ili ile sınırlandırılmış, diğer illerdeki veriler sadece mukayese edilebilmesi maksadı ile verilmiştir. Çalışmada İstanbul'un ilçelerinden Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere odaklanılmıştır. Bu ilçeler Bağcılar, Esenyurt, Fatih, Küçükçekmece, Sultanbeyli ve Sultangazi'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GÖÇ VE KENTLEŞME DENEYİMİ

1.1. Göç Kavramı Ve Göçmenlik Statüleri

Göç, insanlık tarihinde önemli belirleyiciliğe ve toplumları etkileme gücüne sahip olan bir kavramdır. Göç, çok yönlü bir olgu olarak birçok tanımı içerisinde barındırır. Buna bağlı olarak göçe ilişkin kullanılan kavramlar da bazen çok genel olmakla beraber bazen de yetersiz kalabilmekte veya yaklaşımlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Çalışmada göç ile ilgili kavramları sıklıkla kullanılacağından, tanımlarına genel olarak bakmakta fayda olacaktır. Bu tanımlamaların yapılması, çalışmanın içerisinde kullanılacak kavramları anlayıp bütünü analiz etmekte yardımcı olacaktır.

Coğrafi anlamda yer değiştirmeyi gerektiren göç eylemi, tarih boyunca sosyolojik ve ekonomik etkilere sahip olmuştur. Çekirdeğine inildiğinde daha iyi olanın beklentisi ile harekete geçilmesine neden olan göç eylemi, bir zorunluluk ya da gönüllülük üzerine kurulmaktadır. Bununla birlikte, kitlesel göç kavramına bakılacak olunursa, bir zorunluluk hali ile karşılaşmak daha olası olmaktadır. Tarih boyunca topluluklar savaş, felaket, ekonomik ve siyasi gibi çeşitli problemler sonucunda göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu göçler, göç alan ve göç veren bölgeleri demografik, sosyal, ekonomik alanlar başta olmak üzere etkilemiştir. “Zorunlu göç, devletleri, imparatorlukları, toplum ve toplulukları derinden etkileyebilmek sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal etkileri beraberinde getirir.” (Kale, 2015: 155) Göçü, Kaya ve Erdoğan şu cümlelerle nitelendirmektedir:

“Göçler doğaldır. İradi göçler, daha iyi bir hayat arayışının ifadesidir. Ancak iradi de olsa, hemen her tür göç zorunlulukların sonucunda gerçekleşir. Yeni bir yurt edinme, varıl topraklar bulma, varolan maddi ve manevi ihtiyaçları karşılama, baskıdan, şiddetten, önyargılardan, soykırım tehditlerinden, ayrımcılıktan, kuraklıktan, zorlayan iklim koşullarından ve ekonomik zorunluluklardan ötürü insanlar bireysel olarak veya gruplar halinde her zaman göç etmişlerdir.” (Kaya ve Erdoğan, 2015: 4)

Kariman (2015), çalışmasından göçler için aşağıdaki nedenlere bağlı bir tabloyu ortaya koyar:

- a) Devletler arası savaşlara bağlı göçler
- b) Etnik çatışmalara bağlı göçler
- c) Sivil çatışmalara bağlı göçler
- d) Baskıcı otoriter ve devrimci rejimler dolayısıyla gerçekleşen göçler
- e) Doğal afetler ve çevre sorunlarına bağlı göçler
- f) Komşu devlete iltica şeklinde gerçekleşen göçler (Kariman, 2015).

En temel haliyle, göç eylemini gerçekleştiren bireye göçmen denmektedir. Yine de tanımlamaları göç gibi çeşitlilik arz etmektedir. Adıgüzel'e (2018) göre göçmen terimi, bireyin göç etme kararını kendi özgür iradesiyle ve 'kişisel rahatlık' sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) ise göçmeni sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden birey olarak tanımlamaktadır (Adıgüzel, 2018: 4-5).

Göçmen teriminin, "kişisel rahatlık" amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır ([http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf)).

Mülteci ve sığınmacı, çeşitli koşullar sonucunda kendi ülkesi dışında bir ülkeden sığınma talep etmek sureti ile o ülkede yaşayan kişidir. Mülteciler, güvenlik vb. sebeplerle geri dönmeyi istemezler.

Mülteci, "BMMYK'nın tüzüğündeki kriterlere uygun olan ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya bu hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması fark etmeksizin, Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişi." olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda 1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi'ne göre "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi

görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve, söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır ([http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf)).

Sığınmacı ise yine Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) Göç Terimleri Sözlüğü’nde (2009) ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler olarak tanımlanır. Yine IOM Uluslararası Göç Örgütü’ne (2009)’e göre, olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar, ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulununfgsd herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler ([http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf)).

Günümüz koşullarında değişen göç dinamikleri ile birlikte göçe dair ve göç ile ilişkili kavramlar da yeniden tartışma konusu olmuştur. Göçün sınırları aşarak dünyaya yayılma eğilimi göstermesi, toplumların ve kentlerin dinamiklerinde bu boyutta etkiler görülmesine neden olmaktadır. Aynı ülkenin vatandaşı olarak bölge değiştirmeyi kapsayan iç göçe nazaran uluslararası göç, bireylerin veya toplulukların bağlı bulundukları kültürleri ve aidiyetlerini bırakarak başka bölgelere doğru göçünü içermektedir. Bu bağlamda göçler belirli anlaşmalar ve politikalar sonucunda çeşitli yerleştirme planları çerçevesinde düzenli bir göç olarak ortaya çıkabileceği gibi, düzensiz ve kontrolsüz bir şekilde de gerçekleşebilmektedir. Yalnızca işgücü göçünden oluşmayan, çeşitli sebep ve zorunlulukları bünyesinde barındıran uluslararası göçler, mülteciler, sığınmacılar ve sürgün edilenlerden bağımsız değerlendirilemez (Sert, 2016: 37). Günümüzde ortaya çıkan Suriyeli göçünde düzensiz göç özellikleriyle karşılaşmaktayız. Uluslararası göçler anlamında yeni özelliklere sahip olmasıyla beraber, Suriyeli göçü Türkiye topraklarının tarihi boyunca karşılaştığı ilk uluslararası göç deneyimi değildir. Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde ve kuruluşundan günümüze Türkiye Cumhuriyeti’nde (T.C.) gerek iç, gerekse uluslararası boyutta göç dalgaları ile karşılaşmıştır. 19. yüzyıldan başlanarak günümüze kadar kronolojik bir göç deneyimi haritası çıkarılarak Suriyeli göçüne varılacaktır. Bu anlamda, aşağıda yer alan tablodaki sıralama izlenilecektir.

Tablo1.1.: 19. Yüzyıldan İtibaren Türkiye Göç Tarihi

1.2. Türkiye’ye Doğru Gelen Erken Modern Dönem Göç Hareketleri

19. yüzyıl, modern zamanın göç tarihini anlamak açısından bir başlangıç olarak görülebilir. Öyle ki bu yüzyıldan sonra Anadolu toprakları, kitlesel göç dalgalarını karşılamıştır. İnsanlık tarihinde her zaman önemli bir yere sahip olan göç hareketleri, 19. yüzyılda savaşılarla bağlı olarak büyük kitlelerin sınırların dışına çıkarak yer değiştirmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Didem Danış, “Türk Göç Politikasında Yeni Bir Devir: Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Suriyeli Mülteciler” adlı makalesinde bu dönemden itibaren gerçekleşen göç tarihini üç sınıfa ayırarak inceler: “Nüfusu millileştirmeyi hedefleyen ve soydaşların kabulünü esas alan “milli” dönem; Soğuk Savaş’ın bitişiyle bölgedeki siyasî ve ekonomik dengelerin altüst olmasıyla ve küreselleşme etkisiyle biçimlenen “küresel” dönem; ve (şimdilik) sonuncusu Suriyelilerin gelişle tetiklenen, Osmanlı ve müslüman-muhafazakâr söylemlerle desteklenen “post-milliyetçi neo- Osmanlı” dönem.” (Danış, 2016: 9)

1853-1856 tarihleri arasında gerçekleşen Kırım Savaşı, büyük bir nüfusu Anadolu topraklarına doğru göçe zorlayacaktır. Bu göç hareketi, kendinden sonra gerçekleşecek göçler için ilk halka demektir. Zira, bu tarih itibarıyla Anadolu’ya doğru büyük ve kitlesel göç hareketleri başlamıştır. Bu bölümde 19. yüzyıldan günümüze kadar Osmanlı Devleti’nde ve Türkiye Cumhuriyeti’nde gerçekleşen kitlesel göç hareketleri ele alınacaktır.

1.2.1. 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Göç Hareketleri

Osmanlı Devleti’ne doğru göç hareketleri özellikle 19. yüzyılda nitelik ve nicelik açılarından önemli bir yer teşkil eder. Osmanlı Devleti’nin dağılma sürecine denk düşen bu dönem, siyasi gelişmeler ve içinde bulunulan durumla birlikte politikalar ve savaşlar sonucunda meydana gelen kitlesel göç hareketini de içinde barındırır. Yücel Yönlü, 1783 tarihinde Ruslar tarafından işgal edilen Kırım’dan başlayan göç hareketlerinin 19. Yüzyılda artarak devam ettiğini, zamanla artan bu göç hareketlerinin 1853-1856 Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile devam ettiğini söyler ve bahsi geçen göç hareketlerinin Kırım, Kafkasya ve Balkanlar’dan kitlesel hale gelerek devam ettiğini belirtir (Yücel Yönlü, 2018: 86-87).

Geçmişten günümüze göç, insanlık tarihine, toplumlara ve o toplumların tüm yönleriyle şekillenmesine ve kentleşme süreçlerine doğrudan etki etmiştir. Göç, birtakım ekonomik, sosyal, siyasal ya da hayati nedenlerle yaşanan coğrafyanın,

daha iyi koşullarda ikamet edebilmek üzere değiştirilmesi anlamına gelmektedir. G hareketini gerçekleşebilmesi için birtakım değişimlerin ortaya çıkması gerekir. 19. Yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra gerçekleşen g hareketleri de yaşanan gerilimlerle birlikte ortaya çıkan savaşlar neticesinde gerçekleşmiş ve kitleler halinde bir g dalgasının yaşanmasına neden olmuştur.

Demirtaş'a göre Osmanlı Devleti'nin özellikle yıkılış sürecinde gerçekleşen savaşlar, neticesindeki göç hareketleri ile Osmanlı Devleti topraklarındaki demografik anlamda değişimler meydana getirmiştir. Osmanlı Devleti ve Rusya arasında gerçekleşen Kırım Savaşı ve Osmanlı-Rus Savaşı, sonuçları yönünden bakıldığında demografik hareketleri büyük oranda etkilemiştir. Bu savaş süreçlerinde yüz binlerle ifade edilebilecek bir nüfus hayatını kaybederken, yine yüz binlerce insan da g etmeye mecbur kalmıştır (Demirtaş, 2009: 215).

Berber, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde ortaya çıkan siyasi gelişmelere paralel olarak büyük demografik hareketler yaşandığını ve bu hareketlerin çoğunlukla kaybedilen topraklardan veya evre ülkelerden, geride kalan sınırlar dahiline göçler şeklinde gerçekleştiğini söyler (Berber, 2011: 18).

Göç eden nüfusun önemli bir kesimini Müslümanlar oluşturmaktaydı. Bu neden, göç dalgasının yönünün Osmanlı Devleti'ne yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu göçler bireysel olmaktan ziyade kitleler halinde gerçekleşmiştir. Kitleler halinde g, ilk etkilerini daha sert ve hızlı bir şekilde gösterir. Küreselleşen dünyada göçler de küresel bir hal almış, buna bağlı olarak ortaya çıkardığı değişimler de farklı bir hal almıştır. En büyük etkilerinin yaşam alanı olarak seçilen bölgelerde hissedilmesi, g ile kentleşme arasında sağlam bir ilişkinin olmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Büyük diye tabir edebileceğimiz kitlesel göçlerin tarihsel süreçlerde savaş gibi zorlayıcı nedenlere bağlı olarak, toplulukların isteğine bağlı veya zorunlu olarak gerçekleştiği kaydedilmektedir. "19. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya yapılan göçlerin mühim bir kısmı Rusya'nın tesiri ile Kafkasya'dan gerçekleşmiştir. Bu glerle gelen topluluklar, Anadolu coğrafyasının etnik, kültürel ve siyasi hayatındaki gelişmelerde rol oynayan önemli etkenler arasında yer almıştır." (Berber, 2011: 19)

Osmanlı Devleti'nin özellikle yıkılış sürecinde gerçekleşen savaşlar, neticesindeki göç hareketleri ile Osmanlı Devleti topraklarındaki demografik

değişimleri yaratmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu dönemlerde göç hareketlerini düzenlemek amacıyla kurumlar aracılığı ile düzenlemeler yaptığı bilinmektedir. Küresel boyut kazanan göç hareketlerinin kentler üzerinde yapacağı hareketlenmelerde bu düzenlemeler ve kayıtlar önem taşımaktadır.

Kitlesel nüfus hareketlerinin yaşanmasına neden olan Kırım Savaşı, aynı zamanda uluslararası boyuttaki göç hareketini karşımıza çıkarmakta ve birbirini izleyecek göç dalgalarına işaret etmektedir. Bir nüfus hareketi olarak göç, ülke sınırlarının dışına taşması ile uluslararası bir boyut kazanmaktadır. Bu bağlamda göçün nedenleri ve gerek ortaya çıkmasını sağlayan, gerekse eylemin gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan veya çıkma potansiyeline sahip etkilerini tespit ve idrak edebilmek adına tanımının ve genel çerçevesinin anlaşılması önem taşımaktadır. Bu mekan değişimi, ekonomik, sosyal ve politik bir çok unsuru içinde barındırmaktadır. Bahsettiğimiz bu savaşlar neticesinde gerçekleşen göçler de zorunlu olarak gerçekleşmiş, göç eden nüfus devlet kontrolünde belirli bölgelere yerleştirilmiş ve aynı zamanda yoğun bir göç yaşanması neticesinde kimi zaman da düzensiz bir hal almıştır. Uluslararası göçün, göçe dair tespitler yaparken, komplike ve bir çok dinamiği varoluşunda barındıran bir olgu olduğunu unutmamak gerekir.

19. yüzyılın ikinci yarısında Kafkasya'dan Anadolu'ya gelen göç hareketleri, Osmanlı'da süreç ve sonuçlar bakımından etkilere ve denge değişimlerine neden olmuştur. Öncelikle demografik değişimlerden bahsedilecek olursa, bu dönemde dalgalar halinde göç hareketinin gerçekleştiği ve kitlelerin Osmanlı topraklarına geldiği bilinmektedir. Berber'in çalışmasında yer verdiği üzere, 1783 itibariyle devam eden Kırım'dan göçler 19. yüzyılın ortasından itibaren hız kazanmıştır. Özellikle 1860–1862 yılları arasında Osmanlı topraklarına göç eden kitle büyümüştür. Bu kitlenin büyük bir bölümü -başta Romanya olmak üzere- Balkanlar'da iskân edilirken, bir kısmı da Anadolu'ya yerleştirilmiştir (Berber, 2011: 20). Kafkasya Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne göç etme yolunu seçtiğini belirten Berber, 1862'de hızlanan göç hareketinin 1864 yılında en yoğun dönemini yaşadığını belirtir. Bu tarihlerden sonra Kafkasya'dan göç eden halklar, Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı topraklarında iskân edilmiştir (Berber, 2011: 21).

Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı sonrasında, göçlerle gelen nüfusun iskan ve diğer gerekli konulardaki düzenlemelerini yapmak amacıyla 1860'ta Muhacirin Komisyonu'nu kurmuştur. Zaman içerisinde ihtiyacın azalması ile bu komisyon

kaldırılrsa da, çeşitli memurluklar aracılığı ile düzenlemeler devam etmiş, yine de yetmemesi üzerine 93 Harbi'nden sonra artan göç hareketiyle birlikte 1975 yılında yeniden devreye sokulmak zorunda kalınacaktır (Demirtaş: 2009). Zira verilere göre de 93 Harbi ile gelen göçmen sayısının Kırım Savaşı sonrası gelen göçmen sayısından fazla olduğu bilinmektedir. Demirtaş'a göre, göç ve göçmen meseleleri ile ilgilenen bir komisyonun kurulması ihtiyacının ortaya çıkması devletin, bu konuda içinde bulunduğu sıkıntının büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir (Demirtaş: 2009).

Gelen bu göçmenlerin yerleştirilmesi, kentlerin de gelecekteki hikayesinde önemli bir yer tutacak, nüfus ve kentleşmenin şekillenmesine etki edecektir. "Kafkasyalı muhacirler, Rumeli taraflarında sınır güvenliği açısından toplu halde; Anadolu'da ise hem iç güvenlik, hem de yeni güç öbekleri oluşmaması için dağınık vaziyette iskân edilmeye çalışılmıştır." (Berber, 2011: 24) Böylece Osmanlı Devleti, göçler konusundaki iskan politikasını bu yönde belirlemiş ve gelen kitleyi çeşitli bölgelere dağıtmıştır.

Kırım Savaşı sonrası gelen göçmenlerin, 1861 yılında 255.411 olduğu bilinmektedir. Bu göçmenlerin yarıdan fazlası Tuna Sahilleri'nde iskan edilmiş, kalan kısım ise Rumeli ve Anadolu'ya dağıtılmıştır. Anadolu'da en çok Sivas, Adana, Konya ve Hüdavendigar Eyaletleri'ne yerleştirilen göçmenler, en az ise Şam ve Trabzon'da iskan edilmişlerdir. Göç hareketlerinin 1860-1862 yılları arasında yoğunlaşması ve göçmenlere Nogaylar'ın da katılmasıyla sayı yükselmiştir (Demirtaş, 2009: 222). Yine Berber'in aktarımına göre muhacirler, 1877'ye kadar genellikle köylerde veya kırsal arazide iskân edilirken, 93 Harbi'nden sonra daha kalabalık kitlelerin iskânının gerekmesi sebebiyle, şehir ve kasabalardaki boş arazilere de yerleştirilmişlerdir (Berber, 2011: 36). Göçün bir kolu aynı zamanda İstanbul'a doğru gelmiştir. Yakut'un aktarımına göre 356 kişi Kerç İskelesi'nden İstanbul'a gelerek Haydarpaşa civarında çadırlara yerleştirilerek bir bölümüne sosyal yardım yapılmıştır (Yakut, 2015: 127)

Ortaylı'nın değindiği üzere, Rus yönetiminin sürdüğü kitleler Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Bu sürecin devamında, özellikle Tuna boylarına, Bulgaristan vilayetlerine ve özellikle Dobruca bölgesine yerleşenler, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında tekrar Osmanlı Devleti'nin kalan topraklarına göç etmek zorunda kalacaklardır. Yani Ortaylı'ya göre

bu dönemde, Osmanlı'ya göç edenler, Osmanlı'nın balkanlardaki topraklarına yerleştirilirken, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi ile birlikte Anadolu'ya göçler de başlamıştır (Ortaylı, 2017'den aktaran: Efe, 2018). Buradan da anlaşılacağı üzere göç, kazanmış olduğu küresel boyutla birlikte dalgalar halinde ve sürekli bir hal alacak ve iskanlarla birlikte kentlerin nüfus ve kentleşme deneyimleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olacaktır.

"Gelen göçmenler için öncelikle yer tespiti yapılırdı. Bu yerlerin daha çok devlet arazileri olduğu görülmektedir. 93 Harbi sürecinde gelen göçmenler Anadolu ve Rumeli topraklarının uygun yerlerine yerleştirilmişlerdir. Arabistan'a gönderilenlere dâhi rastlanmaktadır. Gelenlerin bir bölümü kendilerini misafir olarak görmüş ve şartların normale dönmesi ile memleketine dönmeyi planlamış, devlet de onların geri dönmelerini teşvik etmişti. Bunun bir sonucu olarak gelenlerin bir kısmının bir süre sonra memleketlerine geri döndüğü görülmektedir." (Demirtaş, 2009: 235)

93 harbiden sonra ise göçmenlerin Selanik ve İstanbul'da yoğun olarak yerleştiği görülmektedir. Demirtaş'ın çalışmasına göre, toplam 694,067 kişilik göçmen nüfusun yaklaşık % 19'luk kısmı Selanik Vilayetine yerleştirilmiş iken, yaklaşık % 15'lik bölümü de İstanbul'da iskân edilmişlerdir. İskanlarda yoğun olarak batı bölgeler tercih edilmiş, ancak bir kısmı da doğu ve güney bölgelerinde iskan edilmiştir. 93 Harbi sonunda Rusya'nın, Osmanlı idaresi altındaki toprakların geniş bir kısmını işgal etmesi, yüz binlerce kişinin Osmanlı topraklarına doğru göç etmesine sebep olmuştu. Savaştan yıllarca sonra bile göçmen veya mülteci akını devam etmiştir (Demirtaş, 2009: 230).

Balkan Savaşı nedeniyle ortaya çıkan göç hareketleri, Osmanlı Devletinde iskân ile ilgili düzenlemelere gidilmesini zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluğun sonucunda, 30 Nisan 1913'te Iskân Muhacirini Nizamnamesi çıkarılmış, Muhacir ve Aşair Müdüriyeti Umumiyesi kurulmuş ve 8 Eylül 1916'da Balkan Savaşı'ndan sonra gelen göçmenler için yardım, arazi ve emlak işlerini düzene sokabilmek adına bir geçici kanun çıkarılmıştır (Tekeli, 2016: 156).

1.2.2. 1923 Lozan Barış Antlaşması Ve Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi

Kırım ve 93 Harbi ile ortaya çıkan ve artarak devam eden göç dalgası, devamında yaşanacak modern zamanlardaki zorunlu göçlerin adeta habercisi

niteliğindeydi. Bu tarihi olaylardan sonra gelen göç dalgaları, Cumhuriyet'in başlangıcından sonra da devam edecekti. 20. Yüzyıl, başlangıcından itibaren göç hareketlerini içinde barındıracak, zaman içinde azalacak olsa bile yine de kendinden yaşadığı modern zaman göçleriyle bahsettirecekti. Savaş ve göçlerle geçen bu kaos döneminde, on yıl içerisinde Anadolu'da nüfus azalmıştır. 17,5 milyondan 12 milyona düşen nüfus kaybının yüzde 20'sinin ölümlerden olmuştur. Bununla birlikte, Yüzde 10'luk bir oranın zorunlu nüfus yer değiştirmeleri ve göçler sebebiyle olduğu tahmin edilmektedir (Tekeli, 2016: 155).

"Bulgaristan ile yapılan mübadele anlaşmasından 10 yıl sonra, 1923 yılında Lozan Barış Anlaşmasına ek olarak, Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus değişimini öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre nüfus değişimi din esasına dayalı olarak zorunlu bir biçimde gerçekleştirilecektir. Türkiye'de sadece İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da oturan Rumlar; Yunanistan'da ise sadece Batı Trakya'da oturan Türkler mübadeleye dâhil edilmemiştir. Anlaşma dâhilinde 1923 yılında Yunanistan'dan Türkiye'ye doğru başlayan Türklerin göçleri, 1927 yılına kadar dalgalar hâlinde devam etmiştir. Bu süreçte mübadele ile 1 milyon 200 bin Ortodoks Hristiyan Rum Anadolu'dan Yunanistan'a 500 bin Müslüman Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır." (Adıgüzel, 2018: 80-81)

20. Yüzyılın ilk yarısında karşımıza büyük bir göç ve dolayısıyla nüfus hareketi olarak Türkiye-Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi bulunur. "Cumhuriyet döneminin ilk göç hareketi, Türk – Yunan mübadelesi ile gerçekleşmiştir. 1923 yılında esasları belirlenen bu göç hareketiyle, göç karşılıklı gerçekleşmiştir. 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 456.720 kişi gelmiştir." (Sezik, 2017: 142) Türk-Yunan nüfus mübadelesi, zorunlu olması bakımından ve devletlerarası anlaşmalarla belirlenmesi ve bu durumun uluslararası hukuk minvalinde değerlendirilmesi yönünden göç tarihinde önemli yere sahiptir.

Savaş yılları boyunca binlerce Rum, Yunanistan'a göçmüş ve nüfus hareketleri anlamında sürekli bir hareketlenme ve değişim gerçekleşmiştir. Aslında nüfus mübadelesinin kökleri 1877-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında gerçekleşen savaşa kadar uzanmaktadır. Savaşın etkisiyle bu yıllar ve izleyen yıllarda gelen göçmenler, Balkanlardan Anadolu'ya doğru gerçekleşen göç hareketi ve Balkan savaşları, Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşecek olan mübadeleye giden yolları oluşturmuştur. Balkan savaşları

neticesinde Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmesi, nüfus hareketlerinin gerçekleşmesine sebebiyet vermiş; yeni sınırların oluşması, zaten bölgede bir süredir hareketli olan dinamikleri iyice sarsmış, bunun neticesinde bir süredir devam eden göçleri, devletlerarası anlaşmaya bağlama ve zorunlu ve hızlı gerçekleştirmek üzerine bir mübadele kararı alınmıştır.

“Anadolu ve İstanbul’un çevresindeki Rumların 1922’de Yunanistan’a doğru yaşayacağı bu kitlesel göçü, Balkanlar ve Yunanistan’daki Osmanlı Tebaası Müslüman nüfus da bir yüzyıl boyunca yaşamıştır. 19. Yüzyılın ilk yarısından 30 Ocak 1923’de Lozan’da imzalanan mübadele anlaşmasına kadar Balkanlar ve Yunanistan’dan İstanbul ve Anadolu’ya düzensiz ama sürekli göçler gerçekleşmiştir. Mübadele anlaşmasına kadar Balkanlardan Anadolu ve İstanbul’a gelen bu göçmenler Balkan Muhacirleri olarak adlandırılırken, 1923’de imzalanan mübadele anlaşması kapsamında Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen göçmenler ise Lozan Mübadilleri olarak adlandırılmaktalar.” (Kurtuluş v.d., 2018: 72)

24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre’nin Lozan kentinde imzalanan Lozan Antlaşması ve 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan ‘Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol’ neticesinde Anadolu Rumları ile Yunanistan’da yaşayan Müslümanların mübadelesine karar verilmiştir. Sözleşmenin 1. Maddesine göre; “Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine (exchange obligatoire) girişilecektir. Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye’ye ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan’a dönerek orada yerleşemeyecektir.”

(<http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/>)

“Bu nüfus değişimini gerçekleştirmek için 13 Ekim 1923’te bir “Mübadele İmar ve İskân Vekaleti” kuruldu. Bu hem yeni hem de 1912 sonrasında gelenlerin iskân işlemlerini tamamlayacaktı. Bu bakanlık özel harcama yetkisi ile donatılmıştı. Bu bakanlık iki yıl çalıştı. 11 Aralık 1925’te görevleri Dahiliye Vekaleti’ne bağlı “İskân Umum Müdürlüğü’ne devredildi. Türkiye’yi büyük miktarda nüfus terk etmişti ama onlardan kalan konutlar ve binalar savaş sırasında mülkleri yanan ve yıkılanlara verildiğinden gelen büyük kitleyi yerleştirmekte yine de zorlukla karşılaşılacaktı. Her bölgeden gelenlerin nereye yerleştirileceği ve tütüncülük, çiftçilik ve zeytincilik yaptığına göre ne kadar toprak verileceği saptanmıştı.” (Tekeli, 2016: 158)

Bu bağlamda, Tekeli'nin aktardığı bilgiler ışığında aşağıdaki tabloda göç ile terk edilen bölgeleri ve yerleştirilen bölgeleri açıkça görmek mümkündür (Tekeli, 2016: 158). Türkiye ve Yunanistan arasında başlayan nüfus mübadelesi süreci, büyük bir kitlenin diğer büyük bir kitle ile yer değiştirmesini ifade etmektedir. Yücel Yönlü, bu mübadele sürecinin neticesinde Batı Trakya'da 1930'dan sonra Türk nüfusunun Yunanlılar'ın lehine azalmaya başladığını, 1940'ta ise 134 722'ye düştüğünü belirtir (Yücel Yönlü, 2018: 192).

"Bu süreçteki en büyük kitlesel göç kuşkusuz Türkiye'deki Rum-Ortodokslar ile Yunanistan'daki Müslüman azınlıkların önce fiilen gerçekleşmeye başlayan, ardından da 30 Ocak 1923'de Lozan'da uluslararası hukuki çerçeveye bağlanarak geri dönüşün imkânsız hale getiren Mübadeledir. Bu göç Osmanlı'nın son yüzyılında topraklardaki dramatik nüfus hareketlerinin geldiği son aşamadır." (Kurtuluş v.d., 2018: 68)

Yine aynı çalışmada yer verildiği üzere, İstanbul Belediye sınırları içinde yaşayan Rumlar istisna olmak üzere, Anadolu ve İstanbul'un çevre ilçeleri ve köylerinin Rum-Ortodoks nüfusu 1921 tarihi itibarıyla Türkiye'yi terk etmeye başlayacaklar; 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan mübadele anlaşması neticesinde ise geri dönüşsüz ve hukuki bir yolla zorunlu olarak Türkiye'den kopacaklardır (Kurtuluş v.d., 2018: 72).

"Mübadele fikri ciddi anlamda ilk olarak Balkan Savaşlarının ertesinde ortaya çıkmıştır. İki Balkan savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'daki topraklarının % 80'ine yakını ve toplam nüfusun da yaklaşık %16'sını (4,2 milyon) kaybetmiştir. Savaşlar sonucu yaklaşık 800.000 insan yaşadıkları yerden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu toplam rakam içindeki Müslüman nüfus yaklaşık olarak 400.000 civarındadır ve Yunan, Sırp ve Bulgar katliamından kaçmak için göç etmişlerdir." (Zürcher, 2003: 1'den aktaran: Bozdağlıoğlu, 2014: 11)

Tablo 1.2.: Nüfus Mübadelesi'nde Yunanistan'dan Göçün Geldiği ve Türkiye'de Yerleştirildiği Bölgeler

GELDİĞİ BÖLGE	YERLEŞTİRİLDİĞİ BÖLGE
Drama, Kavala	Samsun
Serez	Adana ve havalisi, Kozan,
Girebene, Naslıç, Kesriye	Malatya ve yöresi
Kayalar, Karafeyye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar, Gevgili	Amasya, Tokat, Sivas
Zeytuncü, Dırma, Kavala ve Selanik	Manisa, İzmir, Muğla ve civarı
Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop	Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde havalisi
Preveze , Yanya	Antalya, Silifke civarı
Midilli, Girit, Adalar	Ayvalık, Edremit, Mersin

Kaynak: Tekeli, İlhan: 2016: 158) **Göç ve Ötesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 158.

Bu zorunlu göç anlaşması, iki bölgedeki nüfusu zorunlu olarak hareket etmeye zorlamıştır. Birçok sosyolojik, ekonomik ve psikolojik sonuçlara neden olan mübadele hareketi, göç hareketleri perspektifinden bakacak olursak önemli bir yere sahiptir. Mübadele edenler ve mübadele edilen kentler, hareketin doğal bir sonucu olarak toplumsal ve kentsel etkilere maruz kalmıştır. Göçün isteğe ya da koşullara bağlı olmayıp devletler arasında yapılan anlaşmalar sonucunda zorunlu olarak gerçekleşmesi, görece hızlı denilebilecek bir sürede büyük nüfus kitlelerinin yer değiştirmesi sonucunu doğurmuştur.

İskan bölgelerinin çoğunlukla Türkiye Cumhuriyeti'nin batı bölgelerinde bulunduğu dikkat çekmektedir. Yerleştirilen göçmen sayısı bakımından birinci sırada 49441 göçmen ile Edirne, ikinci sırada 37174 göçmenle Balıkesir, üçüncü sırada ise 36487 göçmen sayısı ile İstanbul illeri yer almaktadır. Bu illeri sırasıyla 34543 göçmen ile Bursa, 33728 göçmen ile Tekirdağ, 33119 göçmen ile Kırklareli, 31502 göçmen ile İzmir takip etmektedir. Kocaeli, Samsun ve Niğde'de 30000'in altında bir göçmen sayısına rastlanırken geri kalan illerde mübadele ile gelen göçmenlerin sayısının 15000'in altında kaldığı görülür. "Bu dönemde İstanbul'a yönelen göçlerde kentin 19 yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselen ticari sermaye birikimi ile dünya ticaretinde bir ara kent haline gelmiş olması dolayısıyla artan işgücü ihtiyacı da önemli rol oynamıştır." (Kurtuluş v.d., 2018: 68)

1923 tarihli Lozan Barış Anlaşması neticesinde gerçekleşen nüfus mübadelesinin ortaya koyduğu en önemli sorunlardan biri kuşkusuz ki konut sorunudur. Karşılıklı olarak nüfusun yer değiştireceği bu mübadele sürecinde göçmenler birbirlerinden boşalan evlere yerleştirilecekti. Tüm bu nüfus mübadelesi sürecini ve iskan politikalarını düzenlemek amacıyla Mübadele, İmar ve İskân Vekâletini'nin kurulduğu görülür.

Nüfus mübadelesinin dışında, genel olarak Cumhuriyet sonrası göç dalgaları, kırdan kente doğru göçler şeklinde var olmuştur. Zaman içerisinde, medya vasıtasıyla köyde yaşayan halk kentsel yaşamdan haberdar olmuş, kentin çekiciği artmıştır. 1940'lı yıllardan sonra Batı'dan gelen maddi yardımların da etkisiyle hızlanan tarımda makineleşme gibi nedenlerle kırlarda toprağa dayalı işlerden kopuş yaşanmış, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir işgücü ihtiyacına neden olmuştur.

Sonuçta mevsimlik tarım işçilerinin göçüne, sürekli yerleşme amaçlı ve dolayısıyla yeni kent profiline dahil olacak olan kır insanların sanayi merkezlerine göçü eklenmiştir. Bu süreçle birlikte şüphesiz kırdan kente yönelen göç, 1945'ten sonra yaşanan kentleşme olgusunun temel dinamiklerinde etkili olmuştur.

1.3. Türkiye’de İç Göç Hareketleri ve Kentleşme Üzerindeki Etkisi

İç göç, aynı ülke veya bölge içerisinde gerçekleşen bir göç türüdür. TDK’nın tanımlamasına baktığımızda, iç göçün “Bir ülke sınırları içinde genellikle küçük yerleşim bölgelerinden büyük kentlere geçici veya sürekli kalmak üzere göç etme” olarak tanımlandığını görmekteyiz.

Genel itibariyle göçün kırsaldan veya henüz birtakım yön ve imkanlarıyla gelişmemiş statüsündeki kentlerden ekonomik ve yaşam standardı görece daha avantajlı büyük kentlere doğru bir yön izlediğini gözlemlemekteyiz. Bu yön tercihinde insanın arzuları, beklentileri kadar mecburiyetleri de büyük rol oynamaktadır. Özellikle kullanımı hızla artan ve günden güne gelişme gösteren teknolojinin kullanılması ile doğru orantılı olarak kırdan yaşayan insan, bireysel veya kitleler halinde daha iyi bir yaşam umuduyla veya ekonomik zorunlulukları sonucunda kente doğru göç etmeye başlamıştır.

“Göç, temelde sanayi toplumunun bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alandan kentlere doğru olan içgöç hareketleri, ilk kez Sanayi Devrimi sırasında büyük bir ivme kazanmış; bunun sonucunda da kırsal alanlardan kentlere doğru büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Bu bağlamda göç, geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına doğru yönelen bir süreçtir. Nitekim tarım toplumlarının temel özelliği toprağa bağlılık olduğundan, göçün yaşanması için topraktan bir kopuşun olması gerekmektedir. Topraktan kopmanın nedeni ise, makineleşme, toprak mülkiyetindeki kutuplaşma ve entansif tarıma geçiştir ya da daha kısa bir ifadeyle, tarımsal yapıdaki değişmedir.” (Koyuncu, 2015: 50)

Bireyin tercihine veya zorunluluğuna bağlı gerçekleşmesi, göçün gerçekleşmesi neticesinde gelecek olan adaptasyon sürecini ortadan kaldırmaz. Her iki durumda da göç eden birey, yeni yerleşim yerinde birtakım süreçler yaşayacak, bir anlamda hayatta kalma mücadelesi verecektir. Bireyin giriştiği bu uyum sağlama süreci, onun açısından sancılı bir süreçtir. İlhan Tekeli’nin bahsettiği gibi özellikle “Tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlı oldukları için nüfusun yer değişmesi bireyin kendi iradesiyle olmaz.” Genellikle iradesi dışında göç etmek durumunda

kalan birey, alışılan düzenden ayrılma ve evi olarak gördüğü toprağı terk etmenin akabinde yeni bir düzene geçen birey, adapte olmaya çalışacaktır. Birey bu durumun bilincinde olduğu için göçün ilk tercihi ülke sınırları içerisinde gerçekleştirdiği iç göç olmaktadır. Bu göç türü, uluslararası göçe oranla daha az sancılı geçmekte ve dil, kültür, yaşam biçimi gibi zorluklardan bazılarını azaltmakta veya ortadan kaldırmaktadır.

Göç kavramı, yer değiştirme temelinden şekillenen bir yapıya sahip olmasından ötürü demografik yapı üzerinde doğası gereği bir etkiye sahiptir. Göç veren yerin nüfusu azalırken, göç alan yerin nüfusunda artış görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise iç göçün ülkenin toplam nüfusunda herhangi bir artışa sebep olduğunun söylenemeyeceğidir. Ancak ve ancak bölgeleri baz alarak yapılan bir araştırma sonucunda ve bölge bazında demografik bir değişiklik gözlemlenebilmektedir. Yine aynı şekilde kırsal nüfus ve kentsel nüfus arasında bir araştırma yapıldığında iç göçün etkileri daha iyi gözlemlenebilecektir. Genel itibariyle göçün yönünün kırsal bölgelerden büyük kentlere doğru olması sebebiyle göçe bağlı olarak kırsalda demografik olarak azalış olurken büyük kentlerde bir artış olduğu görülecektir.

İç göçte büyük oranda büyük kentlere doğru gerek iş olanakları gerekse sosyal imkanlar gereği gerçekleşen bir yönelim olmasının yanında, nadir bir durum olarak göçün büyük kentlerden kırsala doğru da gerçekleşebildiğini unutmamak gerekir. Geçmişten bugüne, özellikle Türkiye’de yaşanan iç göçlerin temellerine inildiğinde, ilk olarak ekonomik nedenler bizi karşılamaktadır. Bahsettiğimiz göç hareketlerinin yönündeki bu “ters” yönelimi veya sirkülasyonu belirleyen başlıca etmenin, ekonomik olarak beklentilerin karşılanamaması ve sosyal olarak uyum gösterememe olduğunu söyleyebiliriz. Kırdaki ya da kentteki değişen ve gelişen faktörler sonucu bireyler, bireysel veya toplu halde daha iyi geçim şansı bulabileceklerine inandıkları, kendi terazilerinde yaşam koşullarını avantaj ve dezavantajlarıyla dengeye oturttuklarına kanaat getirdikleri bölgeye doğru hareket ederler. Bununla birlikte elbette ki güvenlik, sosyal çevre gibi etmenler de bu kararları almada belirleyici olmaktadır.

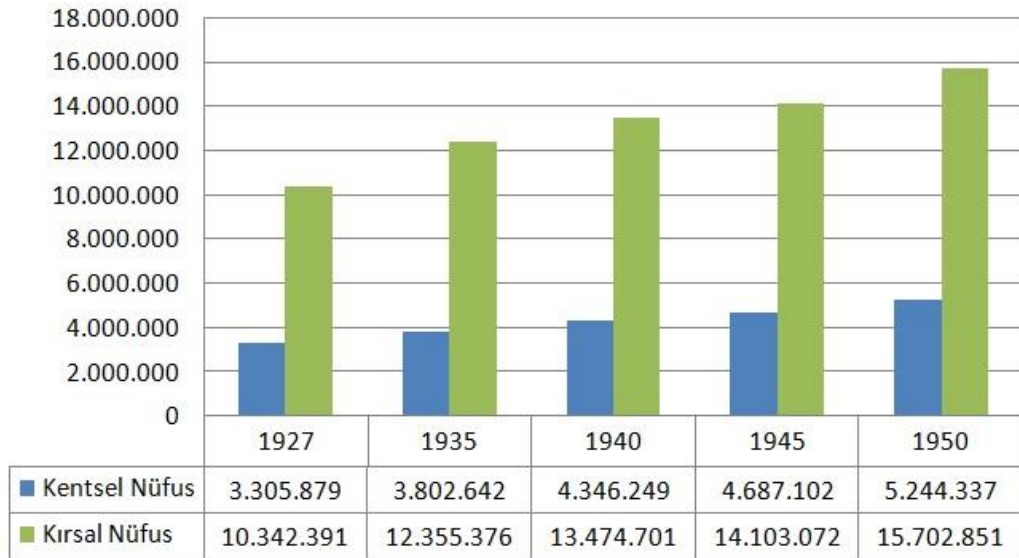
İç göç, içerisinde barındırdığı göç kavramı gereği tıpkı uluslararası göç gibi bir risk barındırmaktadır. Bu risk hem insansal hem de kentsel açıdan ele alınabilir. İnsan boyutuyla bu risk, adaptasyonla ilişkili bir süreci beraberinde getirmektedir.

Buradaki adaptasyon, tıpkı doğaya uyum sağlamak veya güç koşullarda koşullara göre ayakta kalmak gibidir. İnsan, göç ettiği yeni yerleşim yerinde gerek toplumsal, gerekse ekonomik olarak hayat mücadelesine girişmekte ve bunun sonucuna göre geleceğinin dinamikleri belirlenmektedir. Aynı zamanda yeni yerleşim yerinde kentin genel çehresinde yaşanan değişimler içinde de rol oynamaktadır.

a) 1923-1950 Dönemi:

Cumhuriyet tarihinden sonraki Türkiye'deki göç dalgalarına bakacak olursak, öncelikle 1923-1950 yıllarını kapsayan döneme bakmak gerekecektir. İlk dönem olarak adlandırabileceğimiz bu yıllar arasında karşımıza önemli denebilecek bir iç göç hareketi çıkmamaktadır. Daha çok bireysel olarak gerçekleşen ve kitleleştiremeyeceğimiz bir göçle karşı karşıya olduğumuz bu dönemde göçlerin nedenleri arasında tayin, eğitim, evlilik vb. yer almaktadır.

Şekil 1.1.: Türkiye'de 1927-1950 Yılları Arasındaki Kentsel Nüfus-Kırsal Nüfus Karşılaştırması Grafiği

(Kaynak: tuik.gov.tr'den aktaran: Koyuncu, Ahmet: Kentleşme ve Göç, İstanbul, 2015, Hikmetevi Yayınları, s. 28)¹

¹ Grafik, adı geçen eserden alınan verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

Koyuncu'nun aktarımına göre 1927 yılında Türkiye nüfusunun %80'ine yakını kırdan yaşamaktadır. 1950'lere kadar kente doğru güçlü bir göç hareketi olmamıştır. 1935 yılında kentsel nüfus %23,5 iken 1950'de %25 yükselmiştir. (Koyuncu, 2015: 27)

Nüfus mübadelesinin dışında, genel olarak Cumhuriyet sonrası göç dalgaları, kırdan kente doğru göçler şeklinde var olmuştur. Zaman içerisinde, medya vasıtasıyla kentin çekiciliğinin artması, tarımda makineleşmeye bağlı kırdaki işgücü ihtiyacının artması, bununla birlikte hali hazırda çekici olan kentte sanayiye bağlı işgücü ihtiyacının doğması, göç hareketinde itici bir unsur olmuştur. "Bu süreçle birlikte şüphesiz kırdan kente yönelen göç, 1945'ten sonra yaşanan kentleşme olgusunun temel nedenini teşkil etmiştir." (Özdemir, 2012: 3)

b) 1950-1960 Dönemi:

1950'li yıllar, göç süreçleri arasında Türkiye genelinde önem arz eden bir süreci oluşturmaktadır. Yoğun bir şekilde bir göç dalgasıyla karşılaşılacak bu dönem, gerek kentleşme gerekse sosyolojik süreçler ve etkiler ekseninde önemli bir noktada durmaktadır.

1945 ile 1950 yılları arasında köyden kente yapılan net göç 214 bin iken 1950 ile 1955 yılları arası dönemde bu rakamın artarak 904 bin olduğu görülmüştür. Yine bu dönemde kentlerin kendi iç dinamikleriyle açıklanamayacak kadar nüfuslarının artması, kırdan kopan nüfusun kentlere yöneldiğini göstermektedir. Üstelik bu yöneliş, ciddi bir artışı beraberinde getirmiş ve kentleşme sürecinde karşımıza çıkan yolların da temelini oluşturmuştur. Zira bu iç göç dalgası, kentlerin demografik yapısını etkilemiş ve kentlerde yaşayan nüfusu ciddi oranda arttırmıştır. Adıgüzel'e (2018) göre Türkiye, 1950'lerden itibaren kent nüfusunun hızla arttığı bir ülke olmuştur. Adıgüzel (2018), bu artışın nedenini, kentlerdeki doğum oranları, yani doğal nüfus artışı değil, kırsal kesimden büyük kentlere yaşanan iç göçler olarak belirtmektedir (Adıgüzel, 2018: 39).

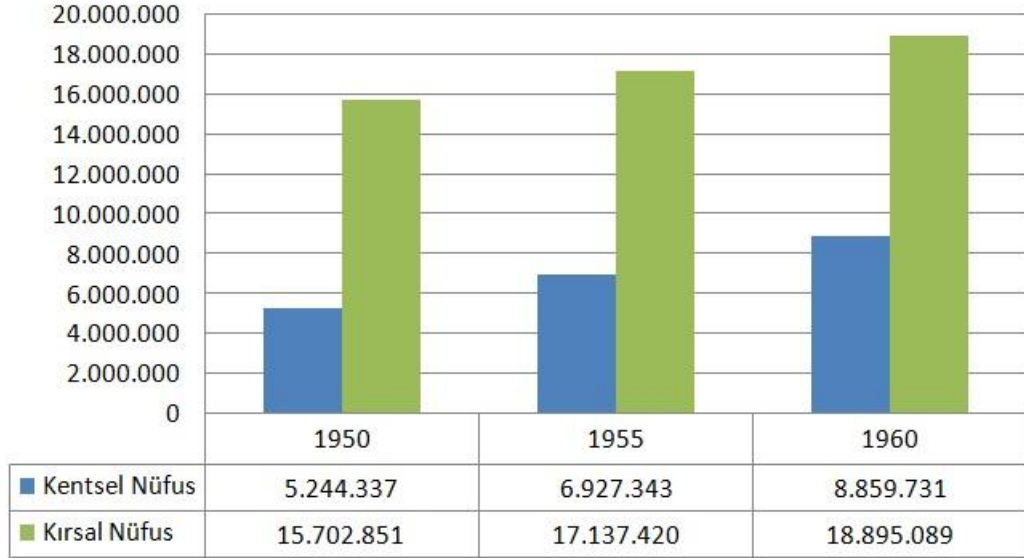
İnsan tarafından sağlanan tarımdaki gücün makinelere devrolmasıyla, işsizlik baş göstermiş ve karşı karşıya kalınan yoksulluk bir güç oluşturarak kente doğru hareketlendirme sağlamıştır. Bu süreçle paralel olarak ulaşım ve haberleşme mekanizmaları gelişmiş, bu da kır ile şehir arasında bağ kurmuştur. Şehirlere doğru

ilginin artmasıyla sonuçlanan bu durum ve kentlerdeki çalışma olanakları göçün yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Yine kentlerin cazibeli hale gelerek çekici bir etki yaratması ve kırdaki zorluklar birleşince, kırsal kesimdeki bireyler, kırdaki zorluklarından kurtulmak ve kentteki refah düzeyine erişebilmek arzusu ile mekansal ve duygusal bağ kurdukları topraklarını terk ederek büyük kentlere göç etmeye başlamıştır. Bu göç dalgası, 1923'ten 1950'lere kadar yaşanan cılız ve bireysel göçlere nazaran büyük bir oranda gerçekleşmiş, bunun sonucunda da başta barınma ihtiyacından doğan kentleşme sürecindeki değişime yol açmıştır.

Özdemir (2012)'nin İçduygu ve Sirkeci (1999)'nin çalışmasından elde ettiği veriler kapsamında değerlendirmesine göre, İkinci Dünya Savaşı itibariyle birtakım teknolojik gelişmeler ve beraberinde kentlerde değişimler yaşanmıştır. Kent ile haberleşme ve ulaşım ihtiyaç ve olanaklarının artması, bu dönemde yaşanan gelişmelerdendir. Ekonomik anlamdaki dönüşümlerle de birlikte düşünüldüğünde görülür ki 1950'lerden itibaren başlayıp 1960'larda hızlanan iç göç hareketiyle bahsedilen durumlar ilişkilidir. Yine bu iç göç neticesinde kentleşmeye neden olduğu da söylenebilmektedir. Sayılan bu nedenlerden dolayı, 1950 yılından itibaren kentlerde nüfus artış hızı büyük oranlarda artmış, buna karşın kırdaki nüfus artış hızı da gittikçe düşmüştür. Kırsal alanda %o 21 dolayında olan yıllık nüfus artış hızı %o 17.4'e gerilemiş ve kentte ise %o 22.5'ten %o 55.7' ye çıkmıştır. Bu tarihlerden itibaren, daha sonraları gitgide yaygınlaşacak ve birçok çalışmaya konu olacak olan gecekondulaşma olgusu da uyanmaya başlamıştır. Bu dönemde 50 binden fazla gecekonduya yaşayan 240 bin kişilik nüfustan, 1960 yılında 240 bin gecekonduya ve buralarda yaşayan 1 milyon 200 bin kişilik nüfusa ulaşılmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 251'den aktaran: Özdemir, 2012).

Sonuç olarak, 1950 dönemi kırdan kente göçün, sanayileşme ve kentleşmenin yoğunlaşmaya başladığı nüfus hareketliliğinin en çok olduğu yıllardır. 1950 sonrası kırsal yapının çözülüşü, kırdan kopuşun olduğu ve kentleşme hızının arttığı bir dönemdir. Aynı zamanda gecekondulaşma ve çarpık kentleşmenin de kentin yüzüne yansıdığı bu dönem, sonrasındaki göç dalgalarıyla devam etmiştir.

Şekil 1.2.: Türkiye’de 1950-1960 Yılları Arasındaki Kentsel Nüfus-Kırsal Nüfus Karşılaştırması Grafiği

(Kaynak: tuik.gov.tr’den aktaran: Koyuncu, Ahmet: Kentleşme ve Göç, İstanbul, 2015, Hikmetevi Yayınları, s. 33)²

c) 1960-1980 Dönemi:

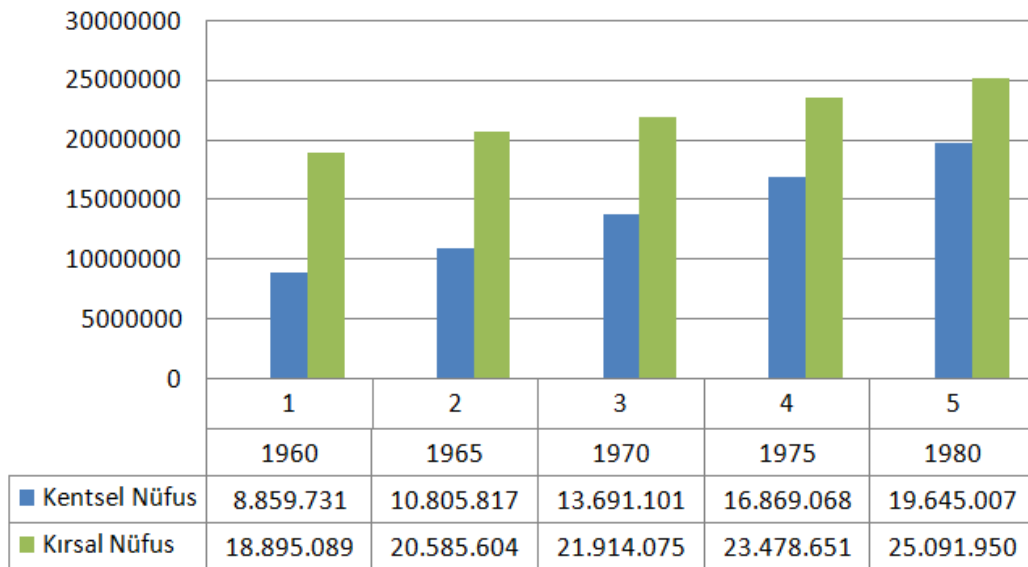
Üçüncü dönemimize geldiğimizdeyse ekonomik bir farkın gelişmesiye karşı karşıya kalmaktayız. Üçüncü iç göç döneminde şehirler ile kırsal alanlar arasındaki ekonomik gelir düzeylerinin değişimi ve şehirlerin sosyo-ekonomik perspektifte cazibesinin artması, kentli nüfusta artışa neden olmuştur. Bu artışı tetikleyen unsurlardan bir diğeri de tarım sektöründeki piyasalaşmanın artışıdır. Bu durum da köydeki nüfusun kentlere doğru yönelmesinde itici bir güç niteliğindedir. Anlaşılacağı üzere, kapitalizm kırsal alana girmeye başlamış, bu da bazı sosyo-ekonomik sonuçlara yol açmıştır. Bu faktörleri, köylerde yol, su, elektrik, eğitim gibi temel hizmetlerden faydalanılma düzeyinin düşük olması ayrıca desteklemiştir (Özdemir, 2012: 6).

Kentteki çekicilik kadar kırsalda da itme faktörleri mevcuttur. Özellikle çalışma alanının darlığı ve mevcut işlerin de makineleşmeye teslim edilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmanın kısıtlı olması, kırsalda varlığını sürdüren ağalık ve bunun köylüler üzerinde yarattığı zorluklar bunların başında gelmektedir. Ağa olarak adlandırılan toprak sahiplerinin köylü nüfus üzerinde yarattığı baskı ve tekelci yaklaşım, köylü nüfusun yaşadığı zorluklarla birleşince kırsal alanda bir itici

² Grafik, adı geçen eserden alınan verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

faktör olarak kendini göstermeye başlamıştır. Bu faktörlerin yarattığı sonuçlar, kitlelerin belirli parçalar halinde bağlı bulundukları topraklarını ve düzenlerini terk ederek büyük kentlere ve aynı zamanda bir bilinmeze doğru yola çıkmaları ile sonuçlanacaktır. Bu süreç, Doğu-Güneydoğu Anadolu dışında da yaygın olan beye, ağaya ve toprağa bağlı ırgat yerine, bağımsız çiftçi ailesinin oluşturduğu bir üretici sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte gitmiştir. Kazgan (1999), bu konu üzerine bağımsız çiftçi aileleri, piyasa endekslerine göre ürün bileşimini, girdi/ürün yoğunluğunu düzenleyen, teknolojik atılım yapmaya hazır, kârlılık ilkesini kollayan yeni bir sınıf ortaya çıktığını belirtmiştir (Kazgan, 1999: 32'dan aktaran: Özdemir, 2012). Sayılan bu durumlar, kente doğru göçü artırmıştır. Bu artış kentte yığılmalara, doğal olarak gecekondu benzeri kentsel anlamda problemlerin doğmasına ve oturmasına sebebiyet vermiştir. Fakat zamanla sanayi akan iş gücünü karşılayacak kadar gelişmemiştir. Böylelikle kent nüfusunun büyük bir parçasını oluşturan ve gecekondualarda yaşayan bir göçmen kitlesi oluşmuştur. Cumhuriyet tarihinin en yüksek düzeydeki kentleşme oranının gerçekleştiği bu dönemde, iç göç hareketleri günümüz büyükşehirlerine gerçekleşmiş olmakla birlikte, en yüksek oran çalışma bölgemiz olan İstanbul'dadır.

Şekil 1.3.: Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasındaki Kentsel Nüfus-Kırsal Nüfus Karşılaştırması Grafiği

(Kaynak: tuik.gov.tr’den aktaran: Koyuncu, Ahmet: Kentleşme ve Göç, İstanbul, 2015, Hikmetevi Yayınları, s. 33)³

³ Grafik, adı geçen eserden alınan verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

d) 1980 Sonrası Dönem:

Küreselleşme ve değişen ekonomi politikalarına da ev sahipliği yapan 1980 sonrası dönem genel olarak nüfusun giderek attığı ve önceki dönemlerin aksine kentlerdeki nüfus oranının kırdaki nüfus oranından fazla olduğu bir dönemdir.

“1980'lere kadar gelen iç göç süreci Özallı yıllar olarak adlandırılan 1980'lerden sonra, liberal piyasa ekonomisinin etkisiyle farklı bir mecraya kaymıştır. Bu yıllar, ekonomide serbest piyasanın hâkim olduğu, yoğun özelleştirmelerin gerçekleştiği, buna bireysel liberalleşme ve özgürlüklerin eklendiği bir dönem olmuştur. Kentlerde eğitim, ulaşım, sağlık gibi sosyal hizmetlerin kalitesinin artması bir diğer kentleşme unsuru olarak dikkati çekmektedir.” (Adıgüzel, 2018: 43)

Önceki dönemlerinde kente dönük iç göç dalgaları, bu dönemde daha ayakları üzerine basarak, önceki süreçlerinden gelen birikimler ve yükselmeler sonucu kentler üzerine daha da yoğunlaşmıştır. Bu durum, arka planında belirli nedenleri barındırmaktadır. Eğitim, ekonomi, yatırımlar, hizmetler gibi belirli başlıkların kentlerde yoğunlaşması ve gelişimini buralarda sürdürmeleri, 1980 sonrası dönemde kente göç etme arzusunu daha da uyandırmış ve aynı zamanda belirli açılardan zorunlu kılmıştır. Aynı zamanda bu süreçte paralel olarak değişen bir diğer durum da tarımın gerilemesi ve köydeki yaşamı devam ettirecek devlet desteklerinin azalması sonucu ekonomik durumların değişmesi de bu göç dalgasında önemli bir noktadır.

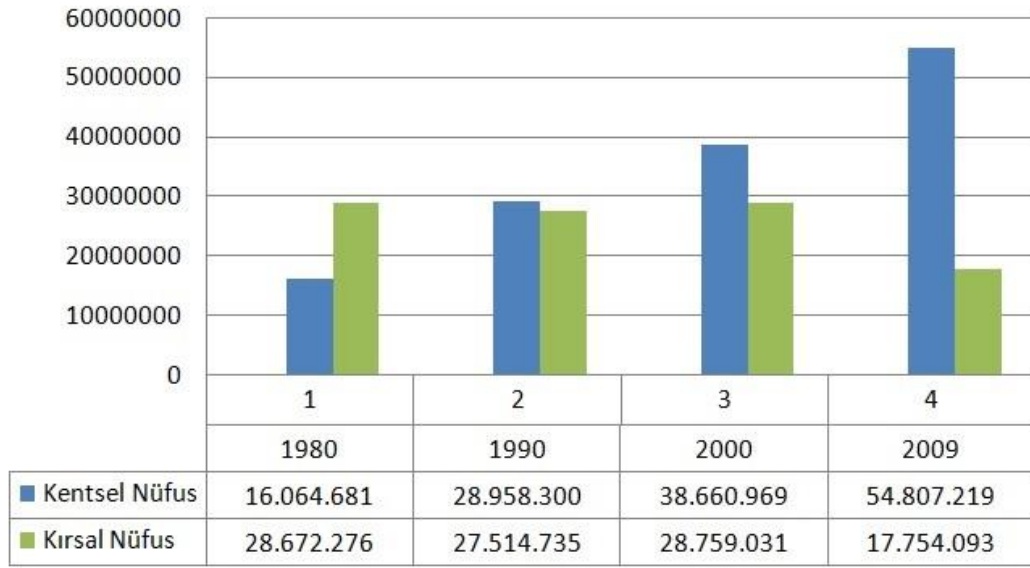
Daha önce belirtildiği üzere, göçün nedenleri arasında güvenlik ihtiyacı da bulunmaktadır. 1980'li yıllardan beri Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde sıkça yaşanan terör olayları sonucu oluşan güvenlik sorunları, doğal afetler de bu iç göç olgusuna sebep olmuştur. Belirtmek gerekir ki, 1980 sonrası gerçekleşen göçlerin bir kısmı zorunlu göçlerdir. Zorunlu göç sonucu İstanbul'a gelen Kürt göçünün kentsel coğrafyada yerleştiği ve çalışma olanağı bulduğu bölgeler, gerçekleşecek Suriyeli göçünde sosyal ağ bağlamında etkili olacaktır.

Değişen sosyo-ekonomik durumların, göçleri etkilediği bir gerçektir. Özellikle 1980 sonrası dönemde karşı karşıya kalınan serbest piyasa ekonomisi, gerek kentler gerekse göç olgusu üzerinde yeni kapılar açmış ve durumları belirlemiştir.

Pek tabi bunlara katkı olarak politik çerçeve ve güvenlik konusu da bu dönemin göçleri üzerinde etkili olmuştur.

Göçler, veriler ışığında ve gözle görülür şekilde, daha ziyade yine İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük ve iş olanaklarının görece daha iyi olduğu kentlere doğru hareket etmiştir.

Şekil 1.4.: Türkiye’de 1980-2009 Yılları Arasındaki Kentsel Nüfus-Kırsal Nüfus Karşılaştırması Grafiği

(Kaynak: DİE, DPT’den aktaran: Koyuncu, Ahmet: Kentleşme ve Göç, İstanbul, 2015, Hikmetevi Yayınları, s. 39)⁴

1.4. Türkiye’ye Gelen Soybağı Göçleri

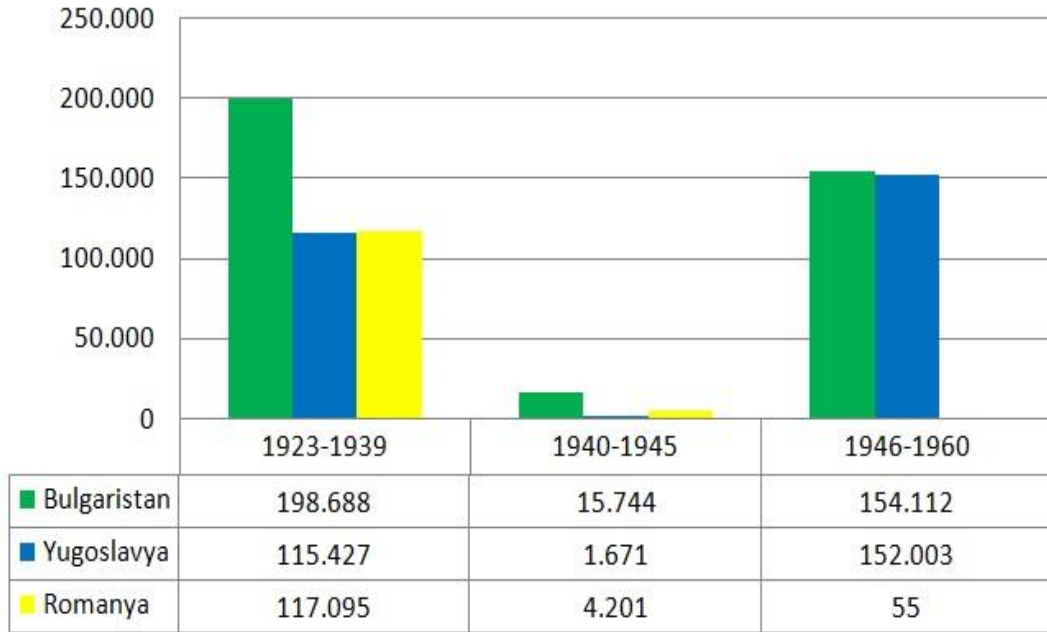
Kökenleri 93 Harbi’ne dek uzanan bu göç hareketi, Türkiye’nin dış göç deneyiminde önemli bir alanı temsil eder. Türkiye’ye doğru soybağı göçlerinin gerçekleştiği bu dönem, 1990’lara dek değişen oranlarda devam eden bir göç hareketini karşımıza çıkarmaktadır. Türkiye’nin bu göç deneyimi, dışarıdan aldığı önemli ve Yunanistan ile gerçekleştirilen nüfus mübadelesi sonrasında kitlesel ikinci göç hareketidir. Bu dönemde özellikle Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gelen göçler, soybağı bağlamında alınan dış göçler kategorisinde önem taşır. Nüfus mübadelesinin üzerinden uzun bir zaman geçmeden gerçekleşen bu göç, binlerce insanın yer değiştirmesi ile sonuçlanmış ve dış göç deneyimleri bağlamında önemli bir araştırma konusu olmuştur.

⁴ Grafik, adı geçen eserden alınan verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tarihin anlaşılabilmesi ve gerek sosyo-kültürel ve ekonomik gerekse kentleşme bazındaki değişimlerin temelinin dayandığı süreçlerin incelenebilmesi için göçler ve bu göçlerin neden ve sonuçları önem arz etmektedir. Türkiye, gerek coğrafyası, gerekse demografik, ekonomik ya da sosyal özellikleri sonucunda göç kavramıyla iç içe bir ülke olma özelliğini taşımaktadır. İnsanlık tarihiyle paralel giden göç olgusu, Türkiye toprakları üzerinde de, gerek Osmanlı dönemi öncesi, gerek Osmanlı dönemi, gerekse Türkiye Cumhuriyeti devrinde bir çok göçle karşı karşıya kalmıştır.

Balkanlar, 14. Yüzyıl itibarıyla Anadolu'dan gelen göçlere sahne olmuştur. Yücel Yönlü'ye göre Türklerin Balkanlar'daki serüveni, 19. yüzyılda Osmanlı'nın bu topraklardan çekilmesiyle birlikte bu sefer dönüş üzerine şekillenen bir yol izlemiştir. Savaşlar neticesinde başlayan bu geriye dönük göç yolculuğu, tek bir seferde değil, uzun yıllar içerisinde kendini gösteren ve demografik anlamda önemli değişiklikler yaratan bir yolculuktur (Yücel Yönlü, 2018: 175).

Şekil 1.5.: 1923-1960 Yılları Arasında Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan Gelen Göçmen Sayıları

(Kaynak: Özgür Baklacioğlu, Nurcan: Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990), İstanbul, 2010, Derin Yayınları, s. 192)⁵

⁵ Grafik, adı geçen eserden alınan verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

1.4.1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göç

Cumhuriyet tarihi itibari ile Yunanistan ile gerçekleştirilen nüfus mübadelesinden sonra karşılaşılan en büyük kitlesel göç olan Bulgaristan topraklarından Türkiye topraklarına göçler, Türkiye ile soybağı taşıyan büyük bir kitlenin yıllar içerisinde göç etmesiyle şekillenmiştir. Öyle ki bu göçlerin son dalgası 1989'a dek uzanmaktadır.

Adıgüzel'in çalışmasına göre, özellikle 1945 tarihi itibariyle bakıldığında, bu dönemde Türkiye'ye doğru gelen Bulgaristan'dan göçlerin önemli bir yer tuttuğu görülür. İlk etapta İkinci Dünya Savaşı neticesinde Türkiye kökenli azınlığın Türkiye'ye gönderilmesi gündemde olmuş, 1950 yılında Bulgaristan, Türkiye'den 250.000 Türk'ü almasını istemiş, bunun sonucunda Ocak 1950 ile Kasım 1951 arasında 154.000 kişi Türkiye'ye gönderilmiştir (Adıgüzel, 2018: 81).

İçduygu ve Sirkeci, Balkanlar'da Osmanlı'nın toprak kaybetmesi ile birlikte bu süreçten sonra 1,5 milyona yakın Müslüman nüfusun Türkiye'ye göç ettiği belirtir. Bu göçün önemli bir bölümünü Balkan coğrafyasında gelen göçün oluşturduğu süreçte, İçduygu'nun ve Sirkeci'nin çalışmasında aktardığı İmar ve İskân Bakanlığı verilerine göre, 400.000'i Yunanistan, 225.000'i Bulgaristan, 120.000'i Yugoslavya, 120.000'i Romanya ve 10.000'i de başka ülkelerden olmak üzere toplam 870.000 göçmenin ülkeye giriş yaptığının tahmin edilmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 263). Bu sayılar, göç edilen bölgelerin dinamiklerini anlamada ve coğrafyalarda yaşayan Türk ve Müslüman kesime dair ipucu vermesi bakımından yardımcı olmaktadır.

İçduygu ve Sirkeci, bu göç sürecini şu cümlelerle anlatır:

"1945'ten 1980'lere dek uzatabileceğimiz 2. dönem daha çok Bulgaristan'dan göç ile belirlendi. Önce 1950 1951 ve daha sonra 1969-1978 arasında olmak üzere iki parti göç yaşandı ve yaklaşık 270.000 kişi Bulgaristan'dan ülkeye giriş yaptı. 1950 yılı Türkiye'ye göç açısından önemli bir dönüm noktasıydı. Nedenler yine sosyokültürel ve siyasi karakterdeydi. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da komünist rejimin kurulması Türk azınlığın göç sürecinin başlamasına neden oldu. 1950 yılında Bulgar hükümeti önce Türk hükümetinden 250.000 Bulgaristan Türkünü almasını istedi ardından da Ocak 1950 ile Kasım 1951 tarihleri arasında 154.000 Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye sürüldü. Türk hükümeti bu göçmenleri iskânli olarak kabul etti ve ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştirdi." (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 264)

Bulgaristan Türklerinin 20. yüzyıldaki ikinci büyük kitlesel göç hareketinin 1950-1951 yılları arasında gerçekleştiğini ifade eden Çolak, o dönemde Bulgar yönetimi tarafından uygulanan “Tek bir ulusun yaratılması” siyasetinin önünde en büyük engel olarak Bulgaristan’da yaşayan en büyük azınlık olan Türkler görüldüğünü ve bu düşünce neticesinde yaklaşık 200.000 Türk vatandaşının zorunlu göçe tabii tutulduğunu söylemektedir (Çolak, 2013: 113).

Efe de Türkiye’ye doğru göçlerin 1925 yılındaki Türk-Bulgar ikamet sözleşmesiyle birlikte başladığını söylemektedir. Efe’ye göre, bu göçler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da devam etmiş, Bulgar Hükümeti 1950-1952 yılları arası Türkleri göçe zorlamış, 1960’lar ve 1970’ler boyunca da aile birleşmeleri kapsamında yine Türkiye’ye göçler devam etmiştir. Son gerçekleşen göç dalgası ise 1989’daki Bugar göçüdür. Efe, Bulgar hükümetinin bu seferde de Türkleri zorla gönderme yolunu seçtiğini, 200.000’den fazla kişi zorla göçe tabi tutulduğunu belirtir (Efe, 2018: 24).

İçduygu’ya göre, bu büyük göç sürecinde her iki grup Bulgaristan göçmeni, kendi istekleriyle Türkiye’ye gelmiş, ve bu göçler, göç eden kişi sayısı değişerek, gruplar halinde 1970’lerin sonuna kadar sürmüştür. 1970,1971 ve 1972’de 30.000 göçmenden azalarak devam eden bu göç süreci, tarihler 1977 ve 1978’i gösterdiğinde göç eden 73.000 kişi ile sonuçlanmıştır. Bu göçlerin temel nedenini İçduygu ve Sirkeci, Bulgarlaştırma kelimesi ile de tanımlanabilecek olan, Birleşik Sosyalist Bulgar Ulusu ideoloji olarak tanımlar. Sonrasında artan baskılar ve politik gelişmeler 1980’lerin sonunda Türk azınlığı yine yollara düşmesine neden olacak ve Bulgaristan’dan gelen göçün devamı niteliğinde olacaktır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 264). Yani Bulgaristan’dan gelen göç, tek bir hareketle olup bitmemiş, artan siyasi gerilimler ve sınırlarla belirlenen coğrafyanın getirdiği problemler neticesinde 20. yüzyılın neredeyse başlarından sonlarına dek parçalar halinde sürmüştür.

1989 yılına geldiğimizde, Bulgaristan’tan göçün bir sonraki dalgasıyla karşılaşmaktayız. Bu döneme damga vuran bu kitlesel göç hareketinin arka planında Jirkov Hükümetinin baskı uygulaması ve göçe giden yolu zorlaması bulunur. Adıgüzel, bu göçü “İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da görülen en yoğun ve zorunlu göç akını” olarak tanımlar. Bu göç dalgasında, yaklaşık üç ayda, 227.000 kişi serbest göçmen olarak kabul edilmiş, 1995 yılına kadar süren bu göçlerde 74.000 göçmen sayısına ulaşılmış, böylece toplamda 320.000 göçmeni kapsayan

bir göç hareketi gerçekleşmiştir (Adıgüzel, 2018: 82). 1989 yılında Bulgaristan'dan kitleler halinde gelen göç, başlangıçta Edirne ve Kırklareli dolaylarında iki büyük çadır kente, misafirhanelere ve okullara geçici olarak yerleştirilmiştir. Türkiye'de akrabaları olanların ise akraba yanında konaklamasına olanak tanınmıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015: 302)

1.4.2. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Gelen Göç

Bulgaristan'dan gelen göç ile aynı dönemlerde, bir başka dışarıdan gelen soybağı göçü olarak karşımıza Yugoslavya'dan gelen göç hareketi çıkmaktadır. Yugoslavya'dan göçe zorlanan Türkiye ile soybağı olan nüfus, savaş dönemi ve siyasal anlamda değişimlerin yaşandığı bu dönemde yine önemli bir yer tutmakta, neticelerini kentler üzerindeki yerleşim alanlarında hissettirmektedir.

Bulgaristan'dan gelen göçü takip eden dönemde gerçekleşen bu göç dalgasını, ilk etapta Yugoslavya'dan Anadolu topraklarına doğru 18. Yüzyılda görmek mümkündür. Cumhuriyet'in ilanından sonra devam eden göçlerin en büyük ve önemli kısmını 1953-1960 yılları arasında olduğu söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı itibariyle kitleler halinde gerçekleşen bu dış göç hareketi, dini bir kriterle bağlı olarak gerçekleşmiş ve bu topraklarda yaşayan Müslüman nüfus, Türkiye'ye doğru göç etmiştir. Kirişçi'nin çalışması yardımıyla Yücel Yönlü'nün aktarımına göre İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya topraklarında Türkiye'ye 188.000 civarında kişi göç etmiştir ve bu göçmenlerin çoğunu Arnavutlar ve Boşnaklar oluşturmaktadır (Yücel Yönlü, 2018: 189).

Efe, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'ye doğru gerçekleşen göç hareketlerinde göçmenler arasındaki önemli kaynak ülke konumunda üçüncü sıraya Yugoslavya'yı koymaktadır. Efe'ye göre bu göçler, hükümet zorlaması sonucunda gerçekleşmemiş, sosyo-ekonomik nedenlere bağlanarak gerçekleşmiştir (Efe, 2018: 24).

Yücel Yönlü (2018), Sabahattin Zaim'in hazırladığı rapor çerçevesinde 1955-1956 yılına kadar Yugoslavya'dan gerçekleşen göçler hakkında şunları belirtmiştir:

"Yugoslavya'dan 1955-1956 yılına kadar Türkiye'ye göç edenler, burada yakın akrabaları bulunduğu için ekonomik açıdan çok zorlanmamışlar, daha çabuk iş bulmuşlardır. Şehirde oturan ticaretle uğraşanlar, iş adamları ve serbest meslek sahipleri daha çabuk gelişmişlerdir. 1957-1958'den sonra gelenler ise genellikle fakir

köylüler ve çiftçiler olup, tarım alanında iş bulamayıp, şehirlerde vasıfsız işçi olarak istihdam edilmişlerdir. Ekonomik hayata daha zor uyum sağlamışlar, enflasyon nedeniyle daha zor durumda kalmışlardır. Ekonomik gelişmenin kısmen durakladığı ve istihdam şartlarının vasıfsız işçiler adına zorlaştığı bir dönemde gelmişlerdir.” (Yücel Yönlü, 2018: 191)

İçduygu'nun çalışmasına göre, Türkiye'nin batının yanında Sovyet blok ona karşı bir siyaset benimsemesi ülkedeki azınlığa da şüphe ile yaklaşılmasına sebebiyet vermiş, bunun sonucunda ülkedeki Türk azınlık Türkiye'ye göç etmek zorunluluğu hissetmiştir. Bu süreçte, 1950'lerin başında iki ülke hükümetinin anlaşması ile birlikte Yugoslavya Türkiye'ye göç edilmesine izin vermiştir. Özellikle 1950 ile 1960 yılları arasında göçün yoğunluğunun arttığı bu süreç, 1952 ile 1980 yılları arasını kapsamış ve bu yıllarda 185.000 civarında Türk kökenli, yani Türkiye ile soybağı bulunan, Yugoslav vatandaşı Türkiye'ye göç etmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 264).

Şekil 1.6.: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Gelen Göçmenler (1955-1960)

(Kaynak: Özgür Baklacioğlu, Nurcan: Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990), İstanbul, 2010, Derin Yayınları, s. 471)⁶

Çavuşoğlu çalışmasında, Geray'ın 1923-1960 arasında göç eden 269.101 kişinin % 56.4'ünün 1953-1960 döneminde göç etmiş olmasını dikkate değer bulunduğunu, bu durumun ise "Tito rejiminin Müslüman ve Türk unsurlara karşı tutumunun bir sonucu" olarak değerlendirildiğini aktarır (Çavuşoğlu, 2007: 136).

⁶ Grafik, adı geçen eserden alınan verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

1.4.3. Soybağı Hareketine Bağlanarak Türkiye'ye Gelen Ekonomik ve Kitlesele Göçler

Bireyin veya toplumun bir kesiminin çeşitli nedenlerle gerçekleştirme kararı aldığı uluslararası göç, temelinde aynı zamanda ekonomik problemleri de barındırmaktadır. Öyle ki, mekansal aidiyet bulunulan ülkeden çıkarak başka bir ülkeye göç etme fikri, bazen ekonomik bir rahatlama için gerçekleşebilmektedir. Kariman (2015), bu hususta insanların istedikleri sosyo-ekonomik refah seviyelerinde olmadıkları veya ülkelerinde işsiz pozisyonunda olmaları nedeniyle dış ülkelere göçtüklerini, yine bu sebeplerle dış göç yurtdışına işçi akımı, işçi göçü veya beyin göçü olarak ifade edebildiğini belirtmektedir (Kariman, 2015: 16).

Türkiye, jeopolitik konumu gereği geçmişten günümüze kadar gerek ticari gerek siyasi anlamda önemli bir noktada durmuştur. Özellikle konumu gereği bir köprü görevi görmesi göç konusunda da etkili olmuştur. Türkiye, bahsettiğimiz gibi birçok açıdan bir geçiş noktası ya da aracı bölge olarak görünmektedir. Bu açılardan biri de uluslararası göçlerdir. Tarihi boyunca gerçekleşen uluslararası göç dalgalarında kimi zaman kalıcı olarak, kimi zamansa aktarma amacıyla kullanılan Türkiye, doğusunda bazı Orta Doğu ve Asya ülkeleriyle, batısında Avrupa ülkeleri arasında köprü konumundadır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kendi sayfasında (<http://www.goc.gov.tr>) belirttiğine göre, Orta Doğu'daki ve özellikle komşu ülkelerdeki çatışma, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların varlığı, doğu sınırlarının dağınık ve kontrolünün zor olması, Ege ve Akdeniz sahillerinin coğrafi yapısının yasadışı geçişlere uygunluğu gibi nedenlerle, Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ülkelerine geçmeyi hedefleyen göçmenler için geçiş güzergâhı durumundadır. Özellikle son yıllarda artan ekonomik ve bölgesel gücüyle Türkiye, düzenli ve düzensiz göç hareketleri için çekim merkezi haline gelmiştir (<http://www.goc.gov.tr/>).

Türkiye, gerek çevresindeki komşu ülkelerinden dolayı gerekse jeopolitik anlamda köprü noktasında görülmesinden dolayı dışarıdan göç alan bir ülke özelliği de taşımaktadır. Sosyo-ekonomik durumu etkileme özelliği de olan bu göçler, nedenleri değişmekle beraber genel anlamıyla politik, ekonomik ya da savaşısal nedenlerle tetiklenmektedirler. Bu göçlerden birçok şehir ayrı ayrı etkilenirken, İstanbul'da günlük yaşantıda fark edilebilir bir durum yaratabilmektedir. Bu farkın nedeni, zaten sanayileşme ile artan göç neticesinde İstanbul ve çevresine göç eden

nüfusun sonucunda artan nüfus ile birlikte, uluslararası göçler ile gelen göçmenlerin de bu sayıya dahil olması neticesinde doğan konut, istihdam, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçların daha yoğun bir biçimde kendini hissettirmesinden kaynaklanmaktadır. İstanbul, özellikle jeopolitik konumu gereği göçmenler tarafından Avrupa'ya açılan kapı görevi görmektedir. Bunun yanı sıra farklı ekonomik ve sosyal düzeyde nüfusu barındırmasından ve iş imkanlarının diğer illere kıyasla fazla olmasından kaynaklı bir göçme durumu da söz konusu olmaktadır.

Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin türleri hem nedenleri hem de sonuçları bakımından son yıllarda çeşitlenmiştir. Kaya'ya (2015) göre profesyonel işgücü göçü, kısa ve uzun dönemli işgücü göçü, öğrenci göçü, emeklilik göçü, life-style migration (alternatif hayat biçimleri), yasadışı göç, mülteci ve sığınmacı göçü temel göç hareketlerini oluşturmaktadır. Bu gelişmeler nedeniyle, gerek küreselleşme gerekse Türkiye'nin bölgesinde giderek farklılaşan rolü sonucunda çeşitlenen ve yoğunluk kazanan göç hareketleri, aynı zamanda söz konusu küreselleşme sürecinin biçimlenmesinde göz ardı edilemeyecek bir rol oynamaya başlamıştır (Kaya, 2015: 13-14).

Kaya'nın (2015) çalışmasına göre, Afrika, Asya ve Ortadoğu ülkelerinden çok fazla sayıda insan, coğrafi konumundan yararlanarak Avrupa ülkelerine ulaşmak amacıyla Türkiye'yi bir geçiş alanı olarak kullanmaktadır. Bu geçiş alanı olarak konumlanma sonucunda, Türkiye'de gerçekleşen düzensiz göç hareketlerinin yoğunluğunu artırmaktadır. Bazı durumlarda ise, bu üçüncü grup ülkelerin vatandaşları, ülkelerinin içinde bulunduğu olumsuz koşullardan kaçarak, sığınma amacıyla Türkiye'ye gelmektedir. Bu kişiler de uluslararası korunmaya ihtiyaç duyan mülteci ve sığınmacı nüfus grubunu oluşturmaktadır (Kaya, 2015: 14).

Sirkeci ve Erdoğan (2012), çalışmasında "Türkiye, tarihsel olarak göç alan ve veren bir coğrafya olmasına karşın genel kanaat uluslararası göçün 1960'ların başında başladığı yönündedir. Ancak gerçeklik hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde göçlerin devam etmiş olduğudur. İç göç, zorunlu göç, mübadele, sığınmacılar, dışa göç ve benzeri her türlü insan hareketliliğinin yaşandığı Türkiye'deki sosyal, siyasal ve ekonomik yapının en önemli dinamiklerinden birisi de göçlerdir. Ülke içi yoğun göç dinamiğinin yanı sıra, dış göç bakımından da Türkiye önemli bir konuma sahip olmaktadır. Örneğin artık Türkiye

artık ülke dışından gelen göçmenler için de “geçiş ülkesi” olmaktan “hedef ülke” olmaya yöneliyor.” İfadelerine yer vermişlerdir (Sirkeci ve Erdoğan, 2012: 298).

Adıgüzel, çalışmasında Türkiye’yi transit ülke, hedef ülke ve kaynak ülke adı altında olmak üzere üç başlık altında şu şekilde inceler:

“Transit ülke olarak Türkiye;

- 1990’lardan itibaren iç çatışmalar ve savaşlar nedeniyle Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Irak, İran, Filistin gibi Asya ülkelerinden gelenler için,
- 2000’li yıllardan sonra yasa dışı yollarla Somali, Sudan, Eritre, Moritanya gibi Afrika ülkelerinden gelenler için bir transit ülke durumundadır.

Hedef ülke olarak Türkiye;

- Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa ve BDT ülkelerinden çalışmak üzere yasal vizeleri ile gelen, özellikle Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan’dan gelenler için bir hedef ülke durumundadır.

Kaynak ülke olarak Türkiye;

- 1960’lardan itibaren iş gücü anlaşmaları ile başlayan yasal göç sürecine katılamayan ekonomik göçmenler, yasa dışı yollardan Avrupa ülkelerine giriş yapmışlardır.
- 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra Türkiye’deki siyasi ortam sebebiyle çok sayıda Türk vatandaşı Avrupa ülkelerine sığınmak durumunda kalmıştır.” (Adıgüzel, 2018: 85)

Sovyetler Birliği’nin sürecinde ve dağılması sonrasında sınırların yeniden çizilmesi, doğal olarak bir çok göç yolunun da önünü açmıştır. Bu dönemdeki göçler, bir önceki bölümlerde karşılaştığımız göçlerin aksine düzensiz bir şekilde gerçekleşmiştir. Soybağı göçlerine bağlanarak gelen bu göçler, Türkiye’nin coğrafi yakınlığı ve çalışma imkanlarının kıyaslanması neticesinde çekici bir pozisyona gelmesine neden olmuş ve bu düzensiz göçlerin hedefi haline getirmiştir.

1920’li yıllarda birçok ülkeyi içinde bulunduran ve geniş bir coğrafyayı kaplayan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’ne bağlı bölgelerden gelen bir çok göç hareketi tetiklenmiş, bu sosyalist cumhuriyetlerden ve bu hareketlere bağlanarak gelen göçler, Post-Sosyalizm dönemi göçlerini meydana getirmiştir.

Soğuk Savaş döneminden sonra, 1954 yılında Türkiye'ye kabul edilen 1379 Kazak Türkü, İstanbul'da Zeytinburnu, Sirkeci ve Tuzla'ya yerleştirilmiştir (Yücel Yönlü, 2018: 201).

Yine bu dönemlerde Özbeklerin göç hareketine rastlanmaktadır. 1949'da Almanya'dan, 1952'de Afganistan'dan, ardından ise Suudi Arabistan'dan serbest göçmen olarak gelen Özbekler, Afganistan'ın işgalinden sonra Pakistan'a mülteci statüsünde gitmişlerdir. En nihayetinde ise 1982 yılında diğer Türklerin göç hareketine bağlanarak Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Kızgızlar da Özbeklere benzer bir göç yolu izleyip 1948'de Afganistan, 1978'de Pakistan, 1982'de Türkiye olmak üzere bir göç ağı oluşturmuşlardır. Yücel Yönlü, bu göç yönünü şu sözlerle ifade eder: "Türk kökenli halkların bir kısmı Türkistan'ın doğusuna göç ederken, bir kısmı da Afganistan'a göç etmiştir. Bu nedenle özellikle 1980'ler ve 1990'larda bu bölgelerden Türkiye'ye gelenleri bir çoğu Kazak ve Kırgız gibi Türk halklarına mensup kişiler olmuştur." (Yücel Yönlü, 2018: 204)

Yıldırım, Afganistan'dan gelen göçü, "Uluslararası göçün değişmeyen kaynak ülkesi" olarak tanımlar. Yıldırım'a göre, göç Afganistan'da istikrar kazanan bir hareketliliktir. Bu nedenle bu hareketleri 4 bölüme ayırarak incelemiştir. Bu dönemler 1979 öncesi, 1979-1992 arası, 1992-2001 arası ve 2001'den sonraki dönemlerdir (Geyik Yıldırım, 2018: 131).

Bu dönemde Türkiye'ye doğru göç eden farklı halklar bulunmaktadır. 1992 yılında Ahıska'dan göçen Ahıska Türkleri bunlardan bir tanesidir. Özellikle Bursa'ya bu tarihten sonra yerleşen Ahıska Türkleri'nin diğer yerleştikleri illerin başında İstanbul, Ankara, Kocaeli, İzmir ve Antalya gelmektedir (Yılmaz ve Mustafa, 2014: 6).

Bursa ili üzerine inceleme yapan Yılmaz ve Mustafa'nın çalışmasına göre, Ahıska Türkleri Azerbaycan, Rusya, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Gürcistan'da gelmişlerdir. 1992 yılı itibarıyla başlayan göçlerin 1997, 2000 ve 2005 yıllarında yoğunlaştığı söylenebilir. Özellikle en yoğun dönem 1997-2000 yılları arasında olmuştur.

“Ahıska Türkleri ilk defa toplu olarak Türkiye’ye, 1992 yılında dönemin Cumhurbaşkanı tarafından getirilmiştir. 3835 sayılı “Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun” kapsamında Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası dağınık bir yerleşime sahip ve yaşam şartları zor olan Ahıskalılar, devlet tarafından belirlenmiş senelik kotayı aşmamak şartı ile serbest veya iskânlı göçmen statüsünde Türkiye’de iskânı sağlanmıştır. Ayrıca, hem Türkiye’de iskânı sağlanan hem de Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası oluşan yeni devletlerde yaşamını devam ettiren Ahıska Türkleri’ne çifte vatandaşlık statüsü tanınmıştır (Resmi Gazete, 1992). Bu yasal düzenlemeler, Türk soyundan gelen ve müslüman olan Ahıska Türkleri’nin makbûllük hiyerarşisindeki yerini ve Türkiye Cumhuriyeti’nin göç pratiklerine karşı yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir.” (Aktepe, Tekdere ve Gürbüz, 2017: 143)

Bu dönemlerde gerçekleşen göçlerin Türkiye içinde nerelere dağıldığı da önemli bir sorundur. Daha önceki göçler gibi bir iskan politikasının uygulanmadığı bu dönemler, daha çok daha iyi yaşam koşulları ve iş imkanı amacıyla gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Batı’ya gitmek isteyen göçmen kitlesine de Türkiye ev sahipliği yapmıştır. Bu amaçlar, göçmenlerin yaşamak için seçtikleri bölgeler anlamında da belirleyici etkiye sahip olmuştur. Yakar ve Temurçin’in (2013) araştırmalarına göre 20. yüzyılın son çeyreğinde yurtdışından 1.287.446 göçmen gelmiştir. Dönemlere ayrılacak olursa, 1975-1980 arası bu göçlerin %19.7’sini, 1980-1985 arası %31.9’unu, 1985-1990 arası %30.2’sini, 1995-2000 arası da %18.2’sini kapsar. Bu göçlerde İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa, tıpkı iç göçler gerçekleşirken tercih edildiği gibi, yurtdışından gelen göçlerin de çekim merkezini oluşturmuştur (Yakar ve Temurçin, 2013: 220). Yani gelen göçler, kırlardan ziyade kentleri tercih etmişlerdir. Bu durum da kentlerdeki emek ve konut gibi başlıca konuları yakından ilgilendirmiş ve kentleşme sürecinde etkilemiştir. 1980’lerin sonuna doğru ise düzensiz göç artış göstermiştir (Öner, 2016: 16).

1.5. Türkiye’den Avrupa’ya Giden Göçler

“İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, Avrupa’nın yeniden inşası için çok yoğun bir işgücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1960’lardan itibaren, Almanya başta olmak üzere, Türkiye ile birçok Avrupa ülkesi arasında anlaşmalar imzalanmış ve kitlesel olarak yurtdışına iş gücü göçü başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) aracılığı ile 1961’de Federal Almanya, 1964’te Avusturya, Hollanda ve Belçika, 1967’de Fransa ve 1968’de Avustralya ile iş gücü anlaşmaları yapılmış ve milyonlarca kişi çalışmak üzere Avrupa ülkelerine gönderilmiştir.” (Adıgüzel, 2018: 63)

Adıgüzel (2018), Türkiye’den yapılan bu göçleri kendi içinde beş döneme ayırır. Adıgüzel’e (2018) göre, bu beş dönem sırasıyla 1960, 1970, 1980, 1990 ve

2000'leri kapsayacak onar yıllık süreçlerdir. İlk dönem olan 1960'ı iş gücü göçü olarak nitelendirir. Bu göçler, 1970'lerde aile birleşmeleriyle beraber bir sosyal göçe, 1980'lerde ise 12 Eylül darbesi sebebiyle siyasal göçe ve 1990'lara gelindiğinde terör nedeniyle etnik göçe dönüşmüştür. Adıgüzel (2018), 2000'lere gelindiğinde ise artık bir tersine göçün başladığını savunur (Adıgüzel, 2018: 64).

Türkiye'den yurtdışına giden göçlerden bahsedildiğinde, özellikle işçi göçü dendiğinde, akıllara ilk gelecek olan Almanya'ya yapılan iş gücü göçleridir. Göçler sadece Almanya'ya yapılmamıştır, ancak dikkat çekici bir yoğunluk, bu ülkeye doğru giden göçlerle kendini belli eder. Önceleri Fransa ve İngiltere'ye göçler gerçekleşmişse de 1950 sonrası dönemde Almanya, giden göç anlamında ön plana çıkmıştır. Genelde sanayi alanında çalışmak üzere vasıflı veya vasıfsız giden işçiler, bireysel ya da gruplar halinde Almanya'ya doğru gitmiştir. Giden bu göçlerden sonra göç edenlerin aileleri de gitmeye başlayacak veya yeni kurulan aile birlikleri ile göç gerçekleşecektir.

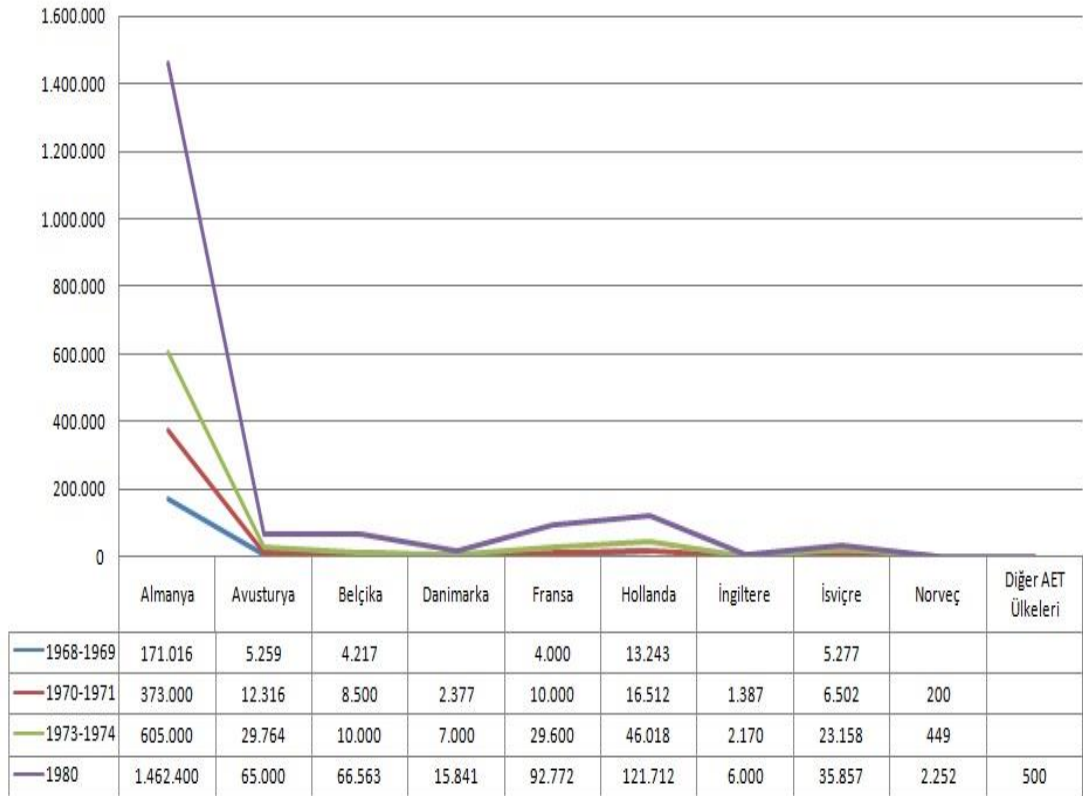
“Türkiye-Avrupa göç sistemi, 1960'lı yılların başında gerçekleşen misafir işgücü göçüyle şekillenmeye başlamış, izleyen yıllarda geçici göç hareketinin kalıcı bir nitelik edinmesiyle misafir işçi yerini göçmene bırakmış, asimilasyondan entegrasyona farklı göç politikaları tartışılır hale gelmiştir. Elbetteki 1960'lı yılların misafir işgücü göçünün gelişimini sadece Avrupa'nın işgücü talebiyle açıklamak yeterli olmayacaktır. Nitekim 1960'lara gelirken Türkiye hızlı bir kentleşme sürecinin ardından yoğun bir kırsal göçüne sahne olmuş, daha sonra kentleşme sürecinin uluslararası işgücü pazarına eklemlenmesiyle, Türkiye'den yurtdışına yönelen yoğun bir işgücü göçü görülmüştür.” (Biriz Karaçay, 2016: 401)

Danış ve Üstel'in belirttiği üzere; Türkiye'den Avrupa'ya giden göç konusunda önemli bir nokta, 1961 yılında Türkiye ile Batı Almanya arasında imzalanan işgücü gönderme konusundaki esasları düzenleyen protokol sonucunda Türkiye kökenli göçmenlerin “acı vatan” ile tanışması; bir diğer önemli nokta ise Fransa ile 1965 yılında ikili işgücü anlaşmasının imzalanması sonucunda 1969 ve sonrasında Türkiye kökenli göçmenlerin çalışmak amacıyla Fransa'ya göç etmesidir (Danış ve Üstel, 2008: 4)

İçduygu ve Sirkeci, Türk işçilerinin Batı Avrupa ülkelerine doğru göçünün 1960 yıllarında başlayıp, bu on yılın ortalarında hız kazandığını söyler. 1960'ların sonunda ve 1970'li yılların başlarında ise daha çok yaygınlaşan, 1970'lerde ise petrol bunalımının devamındaki ekonomik dar boğaz döneminde Federal

Almanya'nın işçi alımını durdurmasıyla yasal anlamda çok yavaşladığını belirtir. 1970'lerin sonu ve özellikle 1980'lerin başında aile birleşimi ve evlilik göçü şeklini alarak devam eden bu göçler, İçduygu ve Sirkeci'nin (1999) araştırmasına göre 1980'de sadece Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk nüfusun 1.700.000 ulaşmasına sebebiyet vermiş; 1985'e gelindiğinde ise bu nüfus 2.000.000'a; 1990'da 2.300.000'e yükselmiştir. 1995'te söz konusu nüfus resmi kaynaklara göre ise bu nüfus artmış ve 3.000.000'a erişmiştir. 1980-1998 yılları arasında Batı Avrupa'daki en geniş göçmen grubunu, böylece Türkiye'den gelen insanlar oluşturmuştur (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 255).

Şekil 1.7.: Türkiye'den Avrupa'ya Giden Göçmenlere İlişkin Veriler

(Kaynak: Abadan-Unat, 2006: 64'ten aktaran Biriz Karaçay, Ayşem: Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, der. İhlamur-Öner, S. Gülfer, Öner, N. Aslı Şirin, İstanbul, 2016, İletişim Yayınları, s. 405)⁷

⁷ Grafik, adı geçen eserden alınan verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 1.8.: 1968'den 1980'e Kadar Avrupa'daki Türk İşçilerin Sayısındaki Değişmeler

(Kaynak: Abadan-Unat, 2006: 64'ten aktaran Biriz Karaçay, Ayşem: Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, der. İhlamur-Öner, S. Gülfer, Öner, N. Aslı Şirin, İstanbul, 2016, İletişim Yayınları, s. 405)⁸

Bugünkü göç verileri incelendiğinde ise 2017 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'den göç eden Türk vatandaşlarının sayısının 113.326 olduğu görülmektedir. Yabancı uyruklular ile bu sayı 212.693'ü bulmaktadır ki bu da Türkiye'nin transit ülke olarak görülmesinden ileri gelmektedir (www.tuik.gov.tr).

⁸ Grafik, adı geçen eserden alınan verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE'DE SAVAŞ VE BÖLGE ÜLKELERİNE KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ

2.1. Küreselleşme Perspektifinde Yeni Özgürlük Hareketleri, Savaşlar Ve Göçler

Geçmişten günümüze göç, insanlık tarihine, toplumlara ve o toplumların tüm yönleriyle şekillenmesine ve kentleşme süreçlerine doğrudan etki etmiştir. Castles, Haas ve Miller'a (2014) göre göç, genellikle sosyal, ekonomik ve politik değişimlerden kaynaklanan ve hem göç veren hem de göç alan bölgelerdeki toplumun bütününe etkileyen bir kolektif eylemdir (Castles, Haas, Miller, 2014: 25). Yerleşik olarak yaşamını idame ettiren insan kültürel, sosyal, ekonomik etmenler başlıca olmak üzere çeşitli sebeplerle bulunduğu coğrafya ile mekansal bir bağ kurmaktadır. Bu bağ, toplum içindeki yaşamın süreç içinde gösterdiği gelişime bağlı olarak kuvvetlenmektedir. İnsanın ve toplumun içinde bulunduğu koşulların zaman içinde belirli ölçülerde değişim göstermesi, bulunduğu coğrafyadan başka bir coğrafyaya geçiş sonucunu doğurabilmektedir. Bu değişim, uzun bir süreç veya beklenmedik bir şekilde aniden olabilmektedir. Aynı şekilde yaşamın devam ettirildiği mekanın değiştirilmesi isteğe bağlı olabildiği gibi artık hayati ihtiyaçların karşılanamaması sonucunda zorunlu bir şekilde de gerçekleşebilmektedir. Göç, birtakım ekonomik, sosyal, siyasal ya da hayati nedenlerle yaşanan coğrafyanın, daha iyi koşullarda ikamet edebilmek üzere değiştirilmesi anlamına gelmektedir.

İncelenen bu göç dalgalarının genel itibarıyla savaşlardan ve izlenen politikalardan beslenen dinamikler sonucunda hareketlendiği görülür. Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise, göçün ve toplumsal hareketlerin kazandığı küresel boyuttur. Küreselleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve ekolojik denge açılarından küresel bütünleşmenin, entegrasyon ve dayanışmanın artması demektir. 20. yüzyıl ekonomik toplumsal ve kültürel şekillenmesinde mühim bir rolü olan küreselleşme kavramı, yaşanan ve yaşanmakta olan süreçlerin tanımlanması gerektiği noktada deneysel ve normatif gerçekliği tanımlayıcı bir misyona sahiptir. Küreselleşme kavramı, uluslararası sistemi açıklamak için kullanılan parametrelerin neredeyse tamamen ortadan kalktığı bir dönüşümü ifade etmekte kullanılmaktadır. Küreselleşme, olası etkilerinin çok sayıda ve çeşitli olduğu

izlenimi vermektedir ve bu da bu kavramın en çarpıcı özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aklımıza gelebilecek bütün sosyal bilim dallarında yaygın olarak kullanılan "küreselleşme" kavramı, yalın sosyolojik realiteleri aşan spekülasyonlar, hipotezler ve metaforlar üretme kapasitesine sahiptir ve bazı durumlarda bu özellikleri nedeniyle "olağanüstü" olarak tanımlanabilir. Küreselleşme, belirli bir durumdan çok, bir akımı kasteder. Yani sadece sosyolojinin konusu olmamakla birlikte sosyolojik olarak toplumsal alandaki bir değişimi ifade eder. Dünya'da sanatın, siyasetin, ekonominin, teknolojinin küreselleşmesi beraberinde bir çok sosyolojik küreselleşmeyi de getirmiştir. Küreselleşen dünyada tüm küreselleşen iletişim araçları, toplumsal hareketlerin de sınır ötesinden etkilenmesi sonucunu doğurmuştur. Edward N. Lorez'in "Amazon Ormanları'nda kelebeğin kanat çırpması, Avrupa'da fırtına kopmasına sebep olabilir" örnekleme, küreselleşmenin toplumsal hareketleri etkilemesi bağlamından bakılırsa, etkinin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bu değişimler ve etkiler gitgide artmaktadır. Bu duruma en yakın örneklerden biri ise Arap Baharı ve Suriye'deki etkilerini kapsayan, akabinde dünyayı etkileyen büyük bir göç dalgasıyla sonuçlanan süreçtir.

2.2. Orta Doğu'da Yükselen Rejim Karşıtı Hareketler, Arap Baharı Ve Suriye

Arap Baharı, Suriye üzerinde de etkilerini hissettiren geniş çaplı bir süreç ve olaylar silsilesi olmuştur. "Başka devrimci örneklerin -1848de Halkların Baharı ya da Sovyet Bloku'nun yıkılması- etkilenmesinde olduğu gibi Arap Baharı da Suriye halkı tarafından rejimi değiştirmek ya da devirmek için bir fırsat penceresi olarak algılanmıştır." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 72)

Küreselleşen dünyada, toplumsal hareketlerin etkilerinin dalgalar halinde yayılması ve benzer talepler veya yöntemlerle birbirine benzer yönleri bulunan toplumlarda veya düzenlerde vücut bulmasını etkilemesi doğaldır. Bu süreçler işlerken iletişim kanallarının önemli bir yeri bulunur. Uluslararası medya kuruluşları aracılığı ile Arap Baharı süreçlerine ilişkin haberler de kısa sürede yayılarak domino etkisi yaratmıştır.

Bu etki, kısa bir süre içinde zaten huzursuz olan toplumsal zemini etkilemiştir. Medyadan edilen bilgiler ile iktidarın devrildiği Arap rejimleri ile kendi bugünleri ve gelecekleri arasında protestocular kuvvetli bir bağ kurmuşlardır.

Yabancı medyanın, bu süreçlerin gidişatında belirleyici rol oynaması, mevcut rejimleri şekillendiren unsurlar, Suriye’de hakim olan rejim ile Mısır ve Tunus’taki rejimler arasında benzerlik ve bağ kurulmasına olanak sağlamıştır.

Bu süreçte diğer Arap ülkelerindeki liderlerin birbiri ardına devrilmesi, Suriye’de de gerçekleşebileceğine dair inancı arttırmış ve olayların şekillenmesinde rol oynamıştır. Arap Baharı sürecinde Beşar Esad, Bin Ali’nin düşmesinin ardından, Suriye’nin geleceği hakkında olabilecek ihtimallere karşı önlemler almıştır. Bu bağlamda rejimin olayları engelleme ve baskı ile sert bir şekilde karşı koymaya başladığı görülür. “Ayrıca Beşar Esad halk protestolarına maruz kalan rejimlerden kendi rejimini araştırmaya çalıştı.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 74) Rejimin tüm engelleme çabasına rağmen, 2011’in başlarında artık Arap Baharı, Suriye halkı için uzak ve ihtimal dışı bir süreç olmaktan çıkmış ve protestoları doğuran zemini temellerinden etkilemeye başlamıştır.

Arap baharının etkileri, Suriye’de diğer ülkelerdeki gibi olmamış ve süreçler ve sonuçlar farklı şekilde şekillenmiştir. Bunda elbette toplumun içinde bulunduğu politik, ekonomik ve sosyolojik dinamiklerden oluşan bir çerçevenin etkisinin hakim olduğu bir gerçeklik olarak karşımızda durur.

2010 yılında ilk hareketlenmelerini başlatıp kısa sürede dalgalar halinde yayılan Arap Baharı, etkilerini Suriye’de de göstermiştir. Arap ülkelerinde meydana gelen halk hareketleri, süreçleri ve sonuçları bakımından bir domino etkisi yaratmış ve benzer özellikler gösteren toplumlara yayılma eğilimi göstermiştir. Tunus ve ardından Mısır ve Yemen ile devam eden bu süreçler zinciri, yaşadığı koşullardan memnuniyetsizlik duyan Suriye halkında kıvılcımlara neden olmuş ve umut doğurmuştur.

Ancak süreç, umulan doğrultuda ilerlememiş, diğer Arap Baharlarından farklı aşamalar ve sonuçlar ortaya koymuştur. Bunda hem toplumsal yapı hem de rejimin tutumunun etkili olmasının yanı sıra, meydana gelecek olan krizin büyümesi ile dış aktörlerin devreye girmesi etkili olmuştur. Bu bağlamda rejimi ve toplumsal yapıyı incelemek ve sonuçları birlikte düşünmek yararlı olacaktır. Baasçı rejimin baskıcı tutum izleyerek siyaset yapması, sürekli bir denetiminin olması bu noktada önemlidir. Aynı zamanda rejim, tüm önceliğini güvenlik ekseninde kurmuş ve temel taşlarını bu noktalara yerleştirmiştir. “Her türlü karşı çıkmayı önlemek için rejim halkı seferber edebilecek bütün aktörleri -mesleki örgütler, aşiretler, ulema ve

entelektüeller- yok etmeye, denetlemeye ya da kendi çevresinden seçmen çalışmıştır.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 60)

Arap Baharı süreçlerinden etkilenmesi kaçınılmaz olan Suriye’deki süreçlerin diğer ülkelerdeki Arap baharlarından farklı sonuçlar doğurduğunu ve izlediği seyrin aynı olmadığını söylemekte fayda olmasıyla beraber, referans alınan bu Arap baharlarının, kamu alanlarındaki protestolarda barışçıl bir şeklin baskıya rağmen kazanılmasında etkili olduğu söylenebilir. Diğer çatışmalara kıyasla, özellikle 2012-2013 yıllarını kapsayan ilk evrelerde iç savaşın sunduğu “yeni bir vaka için bir olasılık koşulu sunan silahlı gruplarda bölgeselleşme temayülü olmaması” ve “partizan olmayan sivil kurumların hızlı bir şekilde yeniden oluşması” özellikleri beklentilerin dışında gerçekleşmiştir. Dağınık haldeki grupların, daha kalabalık olan oluşumları bünyesine dahil etmesiyle başlayan hareketin ardından, Suriyeli devrimcilerin sivil, askerî kurumlar ve açıkça devlet tarzı bir modele uyan dış temsilcilikler oluşturduğu görülür (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 31).

“Bu atipik durumun ilk açıklaması, 2011’den önce Suriye’de pek az etkinliği olan ve göstericiler tarafından reddedilen siyasal partilerin yokluğu şeklindedir. Ayrıca silahlı gruplar –çoğu zaman aynı coğrafi kökene sahip olsalar da- bir cemaati temsil etmezler ve bu da savaşçıların bir birimden diğerine hareketliliğini açıklar. 2013 baharına kadar, cephede ilerleyen isyancı gruplar kendilerini isyancı bir ordunun öncülü olarak düşünmüşlerdi.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 31)

Bu durum, iki temel sorun ortaya koymaktadır: Silahlı grupların yan yana var olması ve hızlı bir şekilde sivil kurumların oluşması.

2.3. Suriye’de İç Savaşa Neden Olan Süreçler

Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, “Suriye Bir İç Savaşın Anatomisi” adlı çalışmasında Suriye topraklarında başlayan süreci incelerken krizi üç ana evrede ele alır. Bu üç evre sırasıyla ve onların tanımlamalarıyla 2011 yılını kapsayan “Barışçıl karşı çıkış evresi”, 2012-2013 yıllarını kapsayan “Herkesi kucaklayan ayaklanmanın mutabakat evresi” ve sonraki dönemi kapsayan “Parçalanma ve radikalleşme evresi”dir. Suriye’deki hareketlenmeleri ve sonucunu anlamada, içinde bulunulan rejim, Beşar Esad yönetimi, dış aktörler, Arap Baharı’nın etkileri, rejimin toplumla anlaşma ve çatışma süreçleri, toplumsal ve ekonomik yansımaları, örgütlenme ya da hareket edilme formları, 2011 öncesi ve sonrası süreci anlamada

önem teşkil eder (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018). Barışçıl karşı çıkış evresini, araştırmacılar şu cümlelerle ele almışlardır:

“Sonuç olarak 2011 krizi Suriye iktidarının nasıl işlediğini sonradan daha iyi anlamayı sağlar. Gerçekten de mobilizasyonun çapı inanılmazdır: Yüz binlerce insan baskının gaddarlığına rağmen aylarca gösteri yaptı ama burada diğer Arap baharlarından farklı olarak rejim düşmedi. Bu da bizi birçok gözleme götürür. İlk önce muhalefetin gelişme hızı rejimin hegemonya ilişkileri üretmekteki başarısızlığını gösterir. Ardından, ilke olarak toplumu sıkıntıya sokan bir ekonomi politika yoluyla hükmetmenin etkililiğini sorgulamaya varmaktayız. Muhtemelen baskıcı aygıt özellikle caydırıcı boyutuyla merkezî bir yaklaşım, nüfusun geniş bir kesiminde çok az muhalefet gösterilmesini daha iyi açıklıyor gibi görünür. Yine de, protestocuların göze aldıkları risklerden ötürü mobilizasyonu açıklama konusunda tamamen başarısızdır.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 27-28)

İlk evredeki barışçıl mobilizasyondan son evredeki iç savaşa geçiş sürecini kapsayan evreyi görüşüp tartışarak yapılmış bir mobilizasyon ve kutuplaştırıcı kriz olmak üzere iki modelde açıklayan çalışmacılar, ilk evrede belirli kurum ya da örgütlerce harekete geçilememesini, rejimin kolektif aktörleri denetlerken sıkı bir tutum sergilemesine bağlamışlardır. Bu baği şu cümlelerle açıklamaktadırlar: “Yaptığımız görüşmeler başlangıçtaki mobilizasyonun öncelikle toplumsal konumlardan ve cemaatsel aidiyetlerden nispeten bağımsız bireysel angajmanların sonucu olduğunu gösterir.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 29)

Suriye’de gerçekleşen iç savaşta, toplumun örgütlenme yapısının yanı sıra dış aktörlerin de sürece etki ettiği, görüşler arasındadır. Baczko, Dorronsoro ve Quesnay’e göre, 2012’de protestocularda gözlemlenen şiddete geçiş, olaylardaki cemaatleşmeyi de harekete geçirmiştir. Bu cemaatleştirme, dış aktörler tarafından da zemin hazırlanan ve talep edilen bir süreçtir. Bu bağlamda, özellikle dinsel ve etnik kökenler, gruplaşmalar üzerinde etkili olmuş ve süreci yönetmiştir. Bu dinsel ve kökensel farklılıklar, konumuzun devamındaki Suriye’den kopan nüfusu açıklarken de karşımıza çıkacaktır. Rejimin, İran ve Lübnan Hizbullahına duyduğu ihtiyaç neticesinde Şiileştiğini belirten çalışmacılar, bunun karşısına ise ayaklanma hareketinde İslamcılığın belirginleştiğini kaydetmişlerdir. Pek tabi bu belirginleşmelerde toplumsal yapının etkisi olduğu gibi ekonomik yardımların ve belirlemelerin izleri görülmektedir (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018).

Suriye’de babadan oğla geçen bir Esad rejimi vardır. 2000 yılında Hafız Esad’ın ölmesinin ardından babasının yerine başa geçen Beşar Esad, bu rejimi

sürdürmüştür. Baas rejimine kadar majorite ve hakimiyete sahip olan Sunni Arapların ardından Baas rejimi ile Suriye’de dengeler değişmiş ve toplumun yüzde onunu oluşturan Nusayriler’in yönetimde söz sahibi olmaya başladığı bir yapı gözlenmiştir. Otoriter sistemin hakim olduğu Suriye’deki rejimde, iç savaşa kadar gözlenen heterojen bir toplumsal yapı bulunmaktaydı. Birçok topluluğun yaşadığı Suriye topraklarında çoğunluğu Araplar oluşturmaktaydı.

Yine savaş öncesi dönemde işsizliğin yüksek olduğunu ve özgürlüklerin baskıcı yöntemlerle kısıtlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, yönetimi elinde bulunduran azınlık kesimin refaha sahip olduğu, dolayısı ile çoğunluğun refahının düşük olduğu bu toplumsal yapı içerisinde halkın demokrasi ve adalet beklentisinin yeteri kadar karşılanamaması toplumsal hareketlerin oluşmasındaki zeminde temelleri oluşturacaktı. Kısıtlamaları ve baskıları üzerinde hissedilen ve arzu ettiği yaşam şartlarına sahip olmayan toplum, yayılan Arap Baharı etkisi ile hareketlenmiş ve ses yükseltmeye başlamıştır.

Esad rejiminden kaynaklanan huzursuzlukların hissedildiği bu dönemde diğer Arap ülkelerindeki hareketlenmelerden ve sonuçlardan ilham alınması sonucunda hareketlenmenin ayak sesleri duyulmaya başlanmış ve bir toplumsal hareketin fitili ateşlenmiştir. Ne var ki 2011 yılının başlarında halk hareketi tanımına uyan bu gösteriler, 2011 yılının sonlarına gelindiğinde iç savaşa evrilen bir formda vücut bulmaya başlayacaktır. Rejime karşıt olarak gerçekleşmeye başlayan protestoların başlangıcında, 5 Şubat 2011 tarihinde “Öfke Günü” ilan edilerek ülke geneline yayılma eğilimi gösteren protestolar, beklenen gibi sonuçlanmamış ve yetersiz kalmıştır. Yine de Mısır’da gerçekleşen ayaklanmalar sonucunda Hüsnü Mübarek’in devrilmesi, Esad rejimine karşı koymak isteyen Suriyeliler için itici bir niteliğe sahip olmuştur.

2011 yılında mart ayının sonlarına doğru artan protestoların ülke geneline yayılması, karışıklığı arttırmıştır. Esad’ın protestocular hakkında olumsuz yorumlarına karşın yine de artan hareketlilik sonucunda reform vaatlerinde bulunması ve yaklaşık 50 yıldır süren OHAL’i kaldırması dikkat çekmektedir. Bu girişimler, mevcut durumu bir nebze dindirirse de tamamıyla ortadan kaldırmamıştır. Nitekim artan protestolara Esad’ın şiddet yoluyla karşı koyması, ölümlerle ve yaralanmalarla sonuçlanmıştır. Askeri güç yardımıyla desteklenen bu şiddet

yöntemi, halihazırda hassas bulunan zemini iyice gererek iç savaşa evrilen yolu hazırlamıştır.

Üç stratejiye göre hareket etmeye çalışan rejim, ilk olarak toplumsal ekonomik ürünler sunma ve taktiksel geri yöntemini izleyerek protestolara cevap vermeye çalışmış; bu bağlamda Dera'da bölgenin ileri gelen kişileri ile müzakereler başlamıştır. Ayrıca Sünnilere yönelik önlemler alma yolunu da izlemiştir. İkinci olarak, Beşar Esad muhalefeti sadece Sünni Arapların olayı olarak gösterme yoluna gitmiştir. Bu noktada Sünni halkı hedef olarak göstermiştir. Bu da kimlikler üzerinden gelişecek olan ortamın zeminini hazırlayan önemli bir unsurdur (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 94).

Zira rejimin kimlikleri belirleme çabası, bu noktada önemlidir. Aynı zamanda rejim köylerde Alevi milislerin silahlanmasında etkisi olmuştur. Böylece milisler rejim açısından bir karaborsa piyasası geliştirebilecektir. Yine Şam Dürzi milis gücünü oluşturmuştur. “Daha sonra Radikal islamcılar tarafından gerçekleştirildiği söylenen katliam dedikoduları yaymış ve güvenlik teşkilatları tarafından örgütlenen öz savunma milislerinde genç işsizlere iş sözü vermiştir.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 95). Son olarak rejim ılımlı olanları tasfiye etmiş, buna karşılık ve radikal kişileri serbest bırakmıştır.

2011'in Temmuz ayında, Suriye ordusu Hama'ya silahlarla girmiştir. Halihazırda kuşatma altında olan Hama kentine düzenlenen bu saldırıda ölümler ve yaralanmalar olmuştur. Ağustos ayında ise operasyonlar yönünü Lazkiye, Deir el Zor ve Humus'a yöneltmiştir. 2011 yılının sonlarına doğru atık operasyonların arttığı ve bununla doğru orantılı olarak gösterilerin azaldığı gözlenmiştir.

Rejimin halk ile çatıştığı bu süreçlerde çok sayıda ayaklanma, çok sayıda operasyon ve sonucunda çok sayıda ölüm meydana gelmiştir. “Yine rejim, bu krizi bölgesel ve uluslararası bir güç savaşının Suriye'deki yansıması olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım ile rejim yaşanan ayaklanmaları şiddetle bastırmayı tercih ederek güvenlik ve istikrar sağlayıcı konumunu korumak istemiştir.” (Şen, 2013: 60)

3 Şubat 2012'de Humus'a Suriye ordusunun düzenlediği saldırı sonucunda 200'den fazla insan ölmüştür. Bu süreçte Kofi Annan devreye girerek Şam'ın da

kabul ettiği 6 maddelik planı hazırlamıştır. Yetersiz kalan bu plan neticesinde ise görevini bırakmıştır.

Suriye’de farklı işleyen Arap Baharı etkilerinin neticesinde rejimin halkı sert yöntemlerle bastırma eğilimi ve aldığı askeri tedbirler, halihazırda halkın taleplerini karşılayamayan rejime karşı nefreti daha da arttırmıştır. Suriye, heterojen toplumsal yapısı gereği farklı etnik ve dini kimlikleri bünyesinde barındıran bir ülkedir. Azınlık olan Nusayriler tarafından yönetilmesine karşın çoğunluğu Arapların oluşturduğu toplumda Kürtlerin ise genellikle bir arada yaşadığı ve ülkenin kuzey bölümünde yoğunluk gösterdiği görölmektedir. Bu sürecin devamında rejimin yavaş yavaş Kuzey bölgelerinden çekilmesiyle bu bölgelerin Kürt ve muhalif olan kesimin kontrolüne geçtiği görölmektedir.

Baczko ve diğerlerinin araştırmasına göre, 2012 boyunca protestocuların şiddete yönelimi, çatışmanın cemaatleştirilmesini üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu cemaatleşme, çatışmaların yönünü de belirleyecek belirli gruplaşmaları doğurmuştur. En belirgin olarak dinsel ve etnik boyutuyla görölen bu cemaatleşme, aynı zamanda dış aktörlerin de desteklediği bir oluşumdur. Cemaatleşmenin artması, kimlikler üzerinden belirlenmeyi de arttıracaktır. Öyle ki çatışmaların şiddetine orantılı olarak Sünni olmayanlara şehit listelerinde yer verilmemesi yönünde eğilim artmış, rejimin “Şiileştiği” görölmüştür (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 32-33).

Dış aktörlerin, Suriye’deki çatışmalarda önemli bir yeri olduğu söylenebilir. PKK ve El Kaide gibi dış hareketlerin Suriye’de yayılmak için adımlar attığı görölr. Yerel örgütlere göre daha başarılı yapılanmalara sahip olan bu dış örgütler, iç savaşa giden yolda köşe taşları olarak yerleşeceklerdir.

“Ayrıca Şam’ın izlediği siyaset, muhalefeti bölmek için en radikal grupları desteklemek (PKK ile gayriresmî anlaşmalar, Irak savaşında yakalanan cihatçıların serbest bırakılması) şeklindeydi. Bu gruplar ayaklanmanın parçalanmasına neden oldu, çünkü belirli bir toprak parçasını tamamen denetimleri altına almak ve radikal bir biçimde farklı siyasal modelleri dayatmak için mücadele etmekteydiler. 2014 Haziran’ında İslâm Devleti Irak ve Suriye’de, Ümmet’in yeniden oluşturulmasında ilk adım olarak, kontrol ettiği topraklarda halifelik ilan etti.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 33)

Ayaklanmanın parçalanması ile sonuçlanan bu hareketler, zaten karışık olan Suriye coğrafyasında bölünme unsurunu da ekleyerek mevcut durumu daha komplike bir hale getirmiştir. Bölgelerin farklı savunma ve hakimiyetlerinin oluşu, bütünlükten ziyade çok boyutlu bir çatışma ortamını doğurmuştur. Bu doğan çatışma ortamında rejim ve protestocuların haricinde artık farklı, yeni ve güçlü aktörlerin olduğu görülür. Değişen bu zemin için Quesnay ve ekibi üç boyutu önemli noktalar olarak belirlemişlerdir: “sosyal sermaye, ekonomik kaynaklar ve etnik hiyerarşi”

Mevcut kriz ortamı, ülkede fakirleşme doğurmuş, hayatı tehdit etmiş ve göçe giden yolu açmıştır. Bu bağlamda “sosyal sermaye”sini büyük ölçüde kaybeden halk, bir şekilde bağlar kurma ihtiyacı gütmüştür. Quesnay, bu sınır-durumun, sosyolojik anlamda bağlar kurarak sürdürme kapasitesinin tamamen bireysel eğilimlere gönderme yaptığı şeklindeki düşünceye karşılık, sosyal sermayenin nasıl başka sermaye şekillerine ve devletin rolüne bağlı olduğunu açığa çıkardığını söyler. Buna göre, yalnızlaşan bireyler, 2011’de rejime karşı gösterilere katılmış azınlık cemaati, devrimci ağlara aidiyetleri vasıtası ile sosyal sermayelerinin çoğaldığına tanık olmuştur. Ekonomik kaynaklardan kasıt ise Quesnay’ın tabiri ile “Suriye’de üretimin çöktüğü ve birikim sağlamanın büyük ölçüde gasptan, vergilendirmeden ve dolaşımı kontrol etmekten geçtiği bir ortamda, savaşan askeri örgütler için geçerlidir”. (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 34-35)

Son olarak ortaya konulan ise, “kimlik rejimi”nin tamamen yok olduğudur. Yani, cemaatleşen gruplar arasında belirli kimliklere göre tanımlanan bu gruplaşma hareketleri, belirli bir hiyerarşik yapıyı bünyelerinde barındırır. Yine de rejim tarafından belirlenen kimlikler, bu yönüyle cemaatleşmede beklenen kadar istikrarlı olmamıştır. Rejimin güvencesi altına aldığı kimlikler, bu yönüyle hegemonyacı bir bileşene sahipti (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 35-36). Bu cemaatleşmenin yarattığı kimliklerin ön plana çıkması, dinsel ve etnik kimliklere göre yoğunlaşılacak bölgelerde majorite ya da minoriteden olunmasına göre belirlenen tepkilerin boyutunu da arttırmıştır.

Bu karışıklıklar ve iç savaşın yarattığı yıkımlar, insanların ölmesine ve yaşam koşullarında ciddi ve hayati düzeyde kayıplar yaşamasına neden olmuştur. Bu durum, uluslararası göç tarihinde yeni ve daha derin bir boyut kazanacak olan bir göç hareketini tetikleyecek ve ciddi bir nüfusu Suriye’den koparacaktır. 2012 yılının

sonuna gelindiğinde göç ciddi oranda artmıştır. Bu göçün önemli bir bölümü de Türkiye'ye doğru gelmiştir.

2013'te askeri operasyonlar devam etmiştir. Nusra Cephesi ve IŞİD'in güçlenmesi, bu dönemin önemli gelişmelerindendir. Mart ayında ise Rakka, rejimin kontrolünden çıkmıştır. Kuzeydoğuda muhaliflerin hakimiyeti görülmektedir. 2013 sonlarına gelindiğinde IŞİD ve muhalif kesim güçlenmiş, ölümler artmış ve göç daha ciddi bir boyuta ulaşmıştır.

Rejime karşı hareketlerin başlamasından itibaren, rejim tutarlı bir strateji izlememiştir. Beşar Esad'a göre öncelik meselesi olan şey güveliktir. Bu bağlamda güvenliği sağlayacak tüm önlemleri almaya yönelik bir tutum içerisinde olmuş, bu durum artan baskı ve şiddete doğru bir yol izlemiştir. Seçilmiş kurumların rejim ile kurduğu iletişimi ve ittifakı, bu süreçte önemli rol oynamıştır. (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 91). Güvenlik isteğine bağlı olarak rejimin arttırdığı baskı ve şiddet, ayaklanmalarla barışçı bir yol izlemeye de engel oluşturmuştur. Askerileşen baskılara rejimin destek vermesi, ayaklanmaların da yol haritasının daha şiddete yönelen biçimde çizilmesi ile sonuçlanmıştır.

Ayaklanma ile barışamayan rejim, çatışmayı cemaatselleştirmeyi seçmiştir. Bu bağlamda etnik ve dinsel kimlikler üzerinden dinamiklerin oluşturulması, rolleri belirlemiş ve savaş ortamında gruplaşmanın daha da artması ile devam etmiştir. Bu da gruplar arasında iletişimin problemlerle karşılaşmasına yol açacaktır. Baczko, Dorronsoro ve Quesnay'e göre bu, "Askerileşme rejimin ülkenin geneline yayılan başkaldırıya cevabıdır." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 34). Askeri kaynaklara ve baskılara önem veren rejim, şiddetini bu aracılıkla kullanmıştır. Böylece büyük bir gücü elinde tutmasının yanında çatışma ortamında güçlü bir şekilde karşılık verme olanağı bulmuştur. Ancak bu ortamda askerden firarlar öne çıkmış, cemaatleşmedeki tercihlerde belirleyici olmuştur. Ayrıca mevcut ortamdaki gidişat üzerinde de etkilidir.

Baczko ve diğerleri, bu firarları şu cümlelerle anlatır:

"Firar eden asker sayısının çoğalması ve ilk savaşçı grupların ortaya çıkışı ile operasyonlar çıkmaza girdi ve çatışmaların şiddeti arttı. Humus'ta sadece 2011 eylül ayı içinde 207 kişinin öldürüldüğünü belirlenmiştir." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 101)

Yine şu bilgileri ekleyerek mevcut durumu açıklamaya çalışmışlardır:

“Operasyonların çoğalması ile savaş bölgeleri genişledi. 13 Ağustos 2011’de donanma Lazkiye’nin güneyindeki Sünni mahalleleri bombaladı ve böylece şehrin sakinlerinin rejimin gözünde kolektif olarak düşman olduklarını gösterdi. Rejim saldırısını hazırlamasına imkan sağlayan birkaç haftalık mühletten sonra, temmuz ayından itibaren zırhlı birliklerin şehre girmesinin ön hazırlığı olarak tekrar Hama’yı bombalamaya başladı.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 101-102)

Bölgelere göre tarihler değişse de askerileşme rejim açısından önemli bir taktik olmuştur. Bu yöntem sonucunda çatışmayı seçmeyen halk, yaşamakta ve sosyal sermaye anlamında güçlükle karşılacaktır. Dolayısıyla göç etmek, bir ihtiyaç halini alacaktır. Göç etmenin dışındaki ihtimal ise bir cemaatleşme hareketine dahil olarak silahlı mücadele yolunu seçmek olarak kalacaktır. atışmaların arttığı bu ortamda, göç önemli bir tercih olmuştur. İ çatışmaların başlangıcında olduğu gibi küreselleşmenin etkisi de önemli bir yere sahip olacaktır ve göç, önce komşu ülkeler olmak üzere tüm dünyaya yayılan bir yön izleyecektir.

Zaman içerisinde rejimin bazı bölgelerden çekilmesi, hakimiyetin başka gruplarca kazanılması sonucunu doğurmuştur. Bu çekilmenin temelinde yatan kısıtlı kaynaklar sayesinde isyancıların kazanımları artmıştır. Buna en görünür örneklerden biri, Halep’in kuzeyinde bulunan köylerin çoğu devrimcilerin eline geçmesidir (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 108). Suriye’deki önemli şehirlerden olan Halep’in kırsal bölgelerinden gelen göçler, bir sonraki bölümde anlatılacak olan konudaki göç edilen bölgeler arasında önemli bir yere sahip olacaktır. Bir buçuk yıllık bir zamanda ülkenin önemli bir bölümünün ayaklanma tarafından ele geçirilmesinde bu bölgelerin önemi büyüktür. Araştırmalara göre istisnalar dışında devrimcilerin toprak kazanımları önceleri yüz yüze çarpışmalar vasıtasıyla değil, geri çekilen güvenlik güçlerinin yarattığı boşluk sayesinde gerçekleşmiştir. Buna göre rejim tarafından, 2012 yılının Temmuz ayından sonra Halep’in kuzeyindeki bölgelerin önemli bir kısmı boşaltılmıştır (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 108). Bu sayede ayaklanma önceleri kırsal bölgeleri ve küçük şehirleri kontrol altına alabilmeyi başarmıştır. Bundan sonraki hedefler artmış ve daha büyük şehirleri kontrol etme isteği artmıştır. Bu istek, 15 Temmuz 2012 tarihinde binlerce isyancının, protestocuların da desteğini alarak gizlice şam’a girmesi 19 Temmuz 2012’de ise Halep’e girmesiyle sonuçlanmıştır (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 109). Bu sonucun ardından önemli kontrolleri elinde bulunduran ayaklanmanın yanında rejim için gidişat o kadar iyi değildir. Yine de Quesnay’e göre

Halep'in bir kısmının ve Şam'daki kenar mahallelerinin ele geçirilmesi aslında ayaklanmanın hızlı yayılışını sonuna işaret etmektedir. Buna göre ayaklanma aslında Halep'te bir "batağa saplanmıştır." Bu da Şam'ın güneyini ele geçirmelerinin önünde engel oluşturmuştur. "Rejim, ordunun kalelerine saldırıp ele geçirebilecek ne silaha ne de gerekli örgütlenmeye sahip olan isyancılara direnmeye yetecek kadar güç toplamıştı." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 109). Yani görülmektedir ki kaynaklar ve kazanımlar arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Sahip olunan tüm kaynak ve destekler, gerek iç gerek dış aktörlerin sağladığı katkılar, bölgelerde hakimiyet kurma biçimlerini etkilemiş ve coğrafyaların nasıl şekilleneceğinin yolunu çizmiştir.

"2013 yılı boyunca, gitgide homojenleşen, rejimin ya da muhalefetin hâkim olduğu bölgelerin oluşması cephelerin ortaya çıkmasına yol açtı. Ayaklanma esasen (Şam'ın etrafındaki, Kalamun dağlarındaki ve Humus'un kuzeyindeki cepheler hariç) ülkenin kuzey ve güney bölgelerini denetlemekteydi." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 110)

2014'ün sonuna gelindiğinde ise askeri harita ayaklanmanın başlangıçtaki haline kıyasla son derece sadeleşmiştir. "Ayaklanma bölgelerinin oluşumu Şam rejimine alternatif olarak devrimci kurumların gelişmesini sağlamıştır." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 111)

2.4. Suriye'de İç Savaş Ve Göç Hareketi

Suriye'deki bu çatışma hali ve değişen hakimiyet dengeleri, yıkıcı etkiler yaratmıştır. Bu yıkıcı etkiler, büyük bir göç dalgasını hazırlayıp itmesi sebebiyle, sadece Suriye'de değil, dünyanın gündemi haline gelmiştir. Arap Baharı'nın etkisi ile başlayan çatışmaların devamındaki süreçte göç etmek zorunda kalan Suriyeli nüfus, kısa süre içinde dünyadaki en büyük göç kitlesini oluşturmuştur. 2011'in başlarında başlayan bu gelişmelerin akabinde Suriye Ordusu'nun saldırıları sonucunda on binlerce insan, köklerinin bulunduğu toprakları terk etmek durumunda kalmıştır. Esas göç yoğunlaşmasını ise 2012'de görmekteyiz. Bu tarihte çatışmalar artık ülkenin neredeyse tümüne ve özellikle büyük kentlerine yayılmıştır. Bu durum, göç dalgasının büyümesi ve hızlanması ile sonuçlanmıştır. Göç eden Suriyelilerin bir kısmı daha güvenli gördüğü Suriye sahiline, bir kısmı ise Lübnan'a, Irak'a, Ürdün'e ve Türkiye'ye gitmeyi tercih etmiştir. Bunun göçün henüz ilk aşamaları olduğunu

belirtmekte fayda vardır. Resmi rakamlara göre 2012-2013 başından itibaren neredeyse yarım milyon Suriyeli'nin komşu ülkelerdeki Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne kayıt olması, 2014'te ise 3.3 milyonu aşması, göçün dalgasının ne denli büyük ve hızlı ilerlediğini gözler önüne sermektedir. Quesnay, bu resmi sayının dışında kayıt dışı olanlarla birlikte dört ila beş milyon arasında bir mülteci sayısı olduğunu tahmin etmektedir. Buna Suriye'deki iç göç de dahil edilirse sayının altı ila yedi milyon arasında bir artış göstereceğini de eklemektedir. "Sonuç olarak iki Suriyeli'den biri ya yer değiştirmiş ya da mültecidir." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 186)

"Arap baharı olarak adlandırılan ve Arap ülkelerinde meydana gelen halk isyaları 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'ye sıçramıştır. Yaşanan iç çatışmalar nedeniyle ülke kaosa sürüklenmiş, 300 bini aşkın insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan ülke içinde yerinden edilmiş, 5 milyondan fazla kişi ise mülteci durumuna düşmüştür." (Adıgüzel, 2018: 91)

Coğrafi yakınlık sebebiyle özellikle Lübnan, Mısır ve Türkiye'nin göçmenlerce tercih edildiği bilinmektedir.

"Türk yetkilileri 2011-2012 de sınır karakollarına kapadılar. Ama ayaklananlar ülkenin kuzeyinde bazı sınır karakollarının denetimini ele geçirdikten sonra Türkiye sınırı açtı ve yaklaşık 1 milyon mülteci akın etti. Pasaportu olanlar Türkiye ile Suriye arasında mevcut anlaşmalardan dolayı serbest dolaşabilirken, diğerleri mülteci kamplarına yerleştiler bunların sayısı çoğaldığı için Türkiye pasaportu olmayanlara sınırlarını kapatıp Suriye tarafında yeni mülteci kampları kurdu. Bununla birlikte sınır tam kontrol edilemediği için hâlâ bazı Suriyeliler iki ülke arasında gidip geliyorlardı. Ayrıca Türkiye Avrupa'ya giden yaklaşık bir milyon mültecinin geçiş noktası olmuştur." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 187)

Göçlerin uluslararası boyuta taşınması nedeniyle bu tanımı hatırlatmak faydalı olacaktır. Uluslararası –ya da dış - göç, birey tarafından yaşamın devam ettirildiği ve gerek kültür ve dil olarak, gerekse mekansal bağ kurduğu ülkenin sınırları dışına doğru yapılan ve orada bir süreliğine veya kalıcı olarak yerleşmenin amaçlandığı göç türüdür. Bu sürenin uzunluğu, planlanmış veya zorunlu olarak gerçekleşmesinden ötürü belirsiz olabilir. Hatta bu uzunluk bireyin hayat süresini aşarak alt-soy bağlarının da göç edilen yeni coğrafyada yaşaması ile sonuçlanabilmektedir. Bunun yanı sıra, bir ülkeden başka bir ülkeye geçişin göç

olarak tanımlanabilmesi için hangi şekilde (legal, illegal v.b.) olduğundan ziyade hangi amaçla veya ne kadar süreyle geçiş yapıldığının önemsendiği şeklinde bir yaklaşımlar da mevcuttur. Bu noktada göçe neden olan faktörler ve planlanan zaman, tanımlama yapmak açısından büyük önem taşımaktadır. Özyakışır'ın (2013) çalışmasında yer verdiği üzere, göç ve göçmen olgusuyla çalışmaları ve politikaları olan Birleşmiş Milletler'e (BM) göre bir göçün uluslararası nitelik kazanması için ülkesinden ayrılarak başka bir ülkede yaşamayı planlayan kişinin bu işlemi, 12 aydan daha fazla süre ile gerçekleştirmiş olması gerekmektedir (Özyakışır, 2013'ten aktaran: Bulak, 2015, 37).

Uluslararası göç, göçe dair tespitler yaparken, özellikle iç göçe oranla daha komplike ve bir çok dinamiği varoluşunda barındıran bir olgu olduğunu söylemek gerekir. Zira Suriye'den kopan nüfus, böyle bir vaziyetin içinde tercih yapmak zorunda kalmıştır. Öyle ki, birey toprakla bağını koparıp kendi ülke sınırları içerisinde göçmenin sonucunda bile ekonomik, sosyal ve psikolojik zorluklar ile karşılaşırken, dil ve kültür problemi yaşayacağı, uyum sürecinin daha çok uzayacağı ve göç ederken daha fazla çaba sarf edeceği bir yöntemi seçmeye karar veriyorsa, bu göç türünün arka planında da pek çok faktör yattığı fikrine erişilebilir. Uluslararası göçün gerçekleşme nedenlerinin arka planında, çeşitli sebeplerle terk edilen ülkenin, bu sebepler çerçevesinde görünür kıldığı faktörlerin etkisi vardır. Bu faktörler kimi zaman daha iyi eğitim ya da çalışma koşulları sunan bir ülkenin varlığıyken, diğer bir yandan bu tercihe bağlı durumun yerini savaş, can güvenliği, doğal afet, yıkım vb. faktörlerle karşı karşıya kalındığı görülmektedir. Suriye'de de bu ikinci durum geçerli olmuş, çatışmaların arasında Suriye'den harekete geçeren tüm dünyada etkilerini hissettirecek olan bir göç dalgası vücut bulmuştur.

Bireyin ülkesini terk edilerek başka ülke sınırları içerisinde yaşamak üzere gerçekleştirdiği uluslararası göç eyleminin gerçekleşmesinde, göç ile gelinen yeni yerleşim yerindeki çekici faktörlerin önemli bir yer tutması kadar, göç ile terk edilen ülkedeki göçe zorlayan itici faktörler daha fazla önem taşımaktadır. Çalışmamızın yolunun şekilleneceği temellerde, bu itici faktörlerin etkisi çokça hissedilecektir. Bu itici faktörler, bireyin beklentilerinden toplumun güvenliğine kadar uzayabilen bir yelpazededir. Yine de göçün anlamsal temelinde barındırdığı gibi, bu göç türünde isteğe bağlı olmasından artık eylemin çok zorunlu hale gelmesinin etkisi hissedilmektedir. Suriye'deki mevcut çatışma hali, büyük kentlerde ve kırsal bölgelerde değişen dengeler, halk üzerinde yoğun olarak hissedilen maddi, manevi

ve sosyal kayıplar ve hayati riskler, göçün başlamasında itici nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin veya toplumun bir kesiminin çeşitli nedenlerle gerçekleştirme kararı aldığı uluslararası göç, temelinde aynı zamanda ekonomik problemleri de barındırmaktadır. Öyle ki, mekansal aidiyet bulunulan ülkeden çıkarak başka bir ülkeye göç etme fikri, bazen ekonomik bir rahatlama için gerçekleşebilmektedir. Kariman (2015), bu hususta insanların istedikleri sosyo-ekonomik refah seviyelerinde olmadıkları veya ülkelerinde işsiz pozisyonunda olmaları nedeniyle dış ülkelere göçtüklerini, yine bu sebeplerle dış göç yurtdışına işçi akımı, işçi göçü veya beyin göçü olarak ifade edebildiğini belirtmektedir (Kariman, 2015, 16). Bunun tersine, ekonomik ve sosyal arzuların yanı sıra, göç bazen bir seçenek olmaktan çıkar ve zorunluluk haline gelebilir. Bu durumlarda birey, planlı veya plansız olarak, yani aniden göç etmek durumunda kalabilir. Bu durumlarda istek veya ekonomik beklentiler, mevcut durumun geri planında kalmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye de dahil olmak üzere küresel anlamda yoğun bir şekilde yaşanan ve etkisi hissedilen başka bir göç türü daha vardır. Savaşa bağlı olarak gerçekleşen bu göçler, bir yanıyla sosyo-ekonomik çerçevede değerlendirilebilecek bile olsa, kendi dinamikleri ile ayrı ve daha spesifik bir çalışma alanını kapsadığının altını çizmek gerekir.

Küreselleşen dünyada göç de yeni bir boyut kazanmış ve sınırları aşarak devam etme yoluna girmiştir. Bu durum dünya üzerinde çeşitli nedenlerle ortaya çıkan göçmenlik durumunu da uluslararası boyuta taşımıştır. Ünal'ın (2014) da değindiği üzere günümüz dünyası artık bir "göç çağı" içerisindeyiz diyebiliriz (Ünal, 2014: 66).

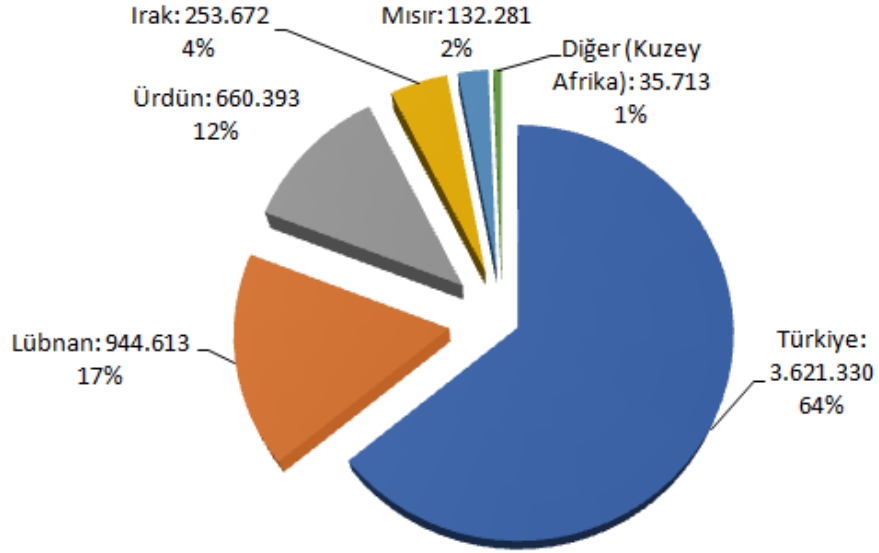
2.5. Suriye'den Kopan Göçmenlerin Ülkelere Dağılımı Ve Göçmenlik Statüleri

Suriye'den kopan nüfusu anlamada, aşağıda yer alan tablolardaki resmi veriler yardımcı olacaktır.

Birinci tablodaki en güncel veriler, aslında göç dalgasının hangi yönlerde yoğunlaştığını da göz önüne serer. Bu bağlamda Suriye'den kopan nüfus, sınır paylaştığı Türkiye'ye doğru bir rota izlemiştir. Bu rotanın nedenleri ve sonuçları bir sonraki bölümde tartışılacak olmakla birlikte, Türkiye'nin bu göç dalgasından

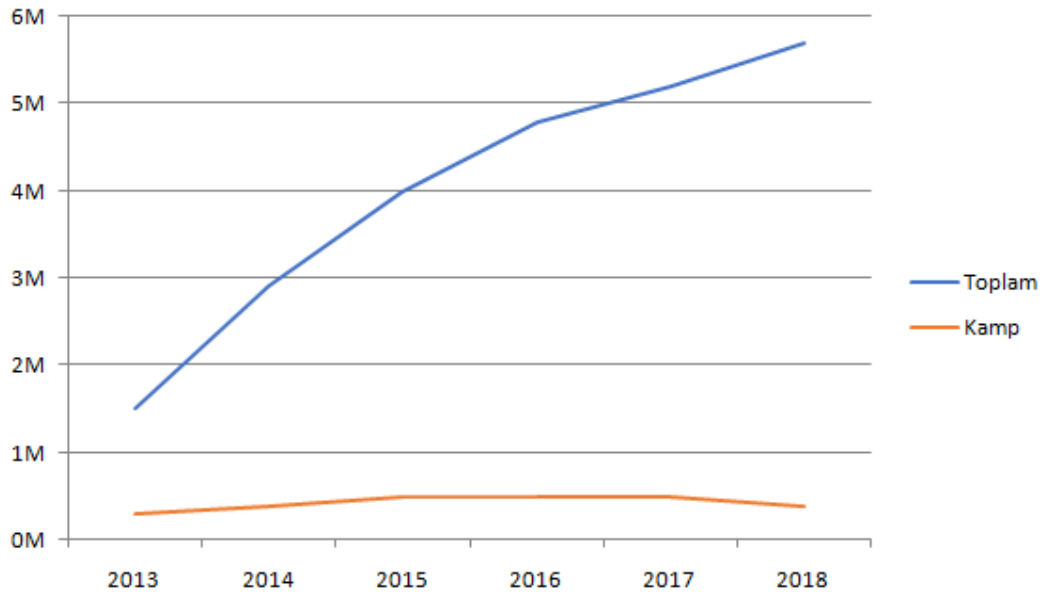
etkilenmesinin boyutunu anlamak adına bu sayılar önem arz eder. Aynı zamanda bu oranlarla birlikte Türkiye’de savaş göçmenlerine dair statü “geçici koruma”dır.

Şekil 2.1.: Göç Alan Ülkelerdeki Suriyelilere İlişkin Veriler

(UNHCR'den 26.04.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

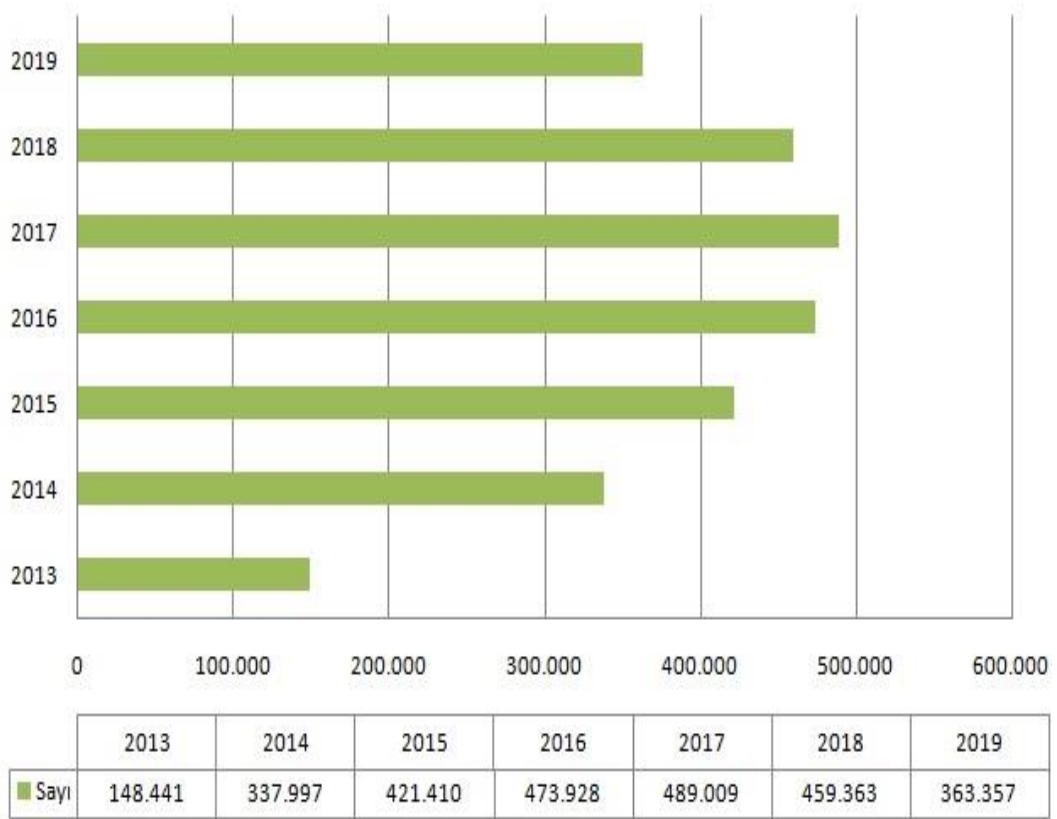
Şekil 2.2.: Kayıtlı Suriyelilerin Kamp ve Kamp Dışı Alanlara Göre Dağılımı

(UNHCR'den 26.04.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Suriye'deki çatışmaların ardından Suriye, kendinden kopan bir nüfusla karşılaşmıştır. Bu kopuş, çok boyutlu etkileri olan bir harekettir. Bu göç dalgasına bağlı olarak uluslararası anlamda sonuçlar doğmuş ve önlemler alınmaya çalışılmıştır. Yukarıdaki tablo bu oranlarla, göçler sonucunda ortaya çıkan kamplar arasındaki oranı Temmuz 2013 ile Ocak 2019 tarihlerini kapsayacak şekilde ortaya koymaktadır. Aynı zamanda üç numaralı tablo, kamplarda kayıtlı Suriyelilerin oranını göstermektedir.

Şekil 2.3.: Yıllara Göre Kamplarda Kayıtlı Suriyeliler (2013-2019)

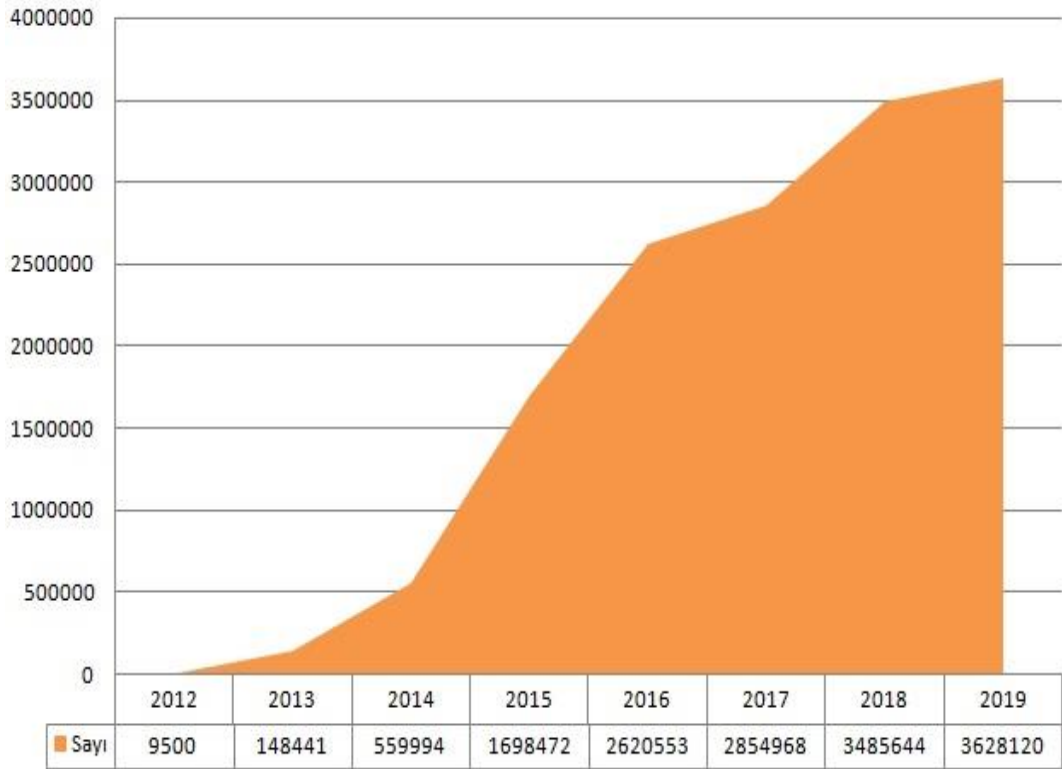

(UNHCR'den 26.04.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

“Suriye krizi mültecileri kabul eden her ülkede farklı bir şekilde yayılmaktadır ve bu da şu üç meseleyi ortaya çıkarır: mültecilerin sınır aşırı ağırlara dahil olması, iç çatışmalara alet edilmeleri ve son olarak da devletlerin rolü.” (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 188.) 2012 yılı, yani Suriye'den Türkiye'ye doğru göçün başladığı yıl, tabloda bir kırılma noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonraki

sürecinde de hemen hemen düzenli bir artış izlemiş, 2015 senesinde ufak da olsa bir düşüş yaşanmıştır. İnceleyecek olduğumuz Suriye'den Türkiye'ye doğru göçün ne şekilde gerçekleştiği, nasıl bir dağılım gösterdiği ve İstanbul'da nasıl vücut bulduğu, ilerleyen kısımlarda incelenecektir. "Sırf 2012 yılı için yaklaşık bir milyar dolarlık maliyetine rağmen Türkiye mülteci akımlarının denetimini elinde tutmayı başarmıştır ve mültecilerin çoğunluğu Antakya, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi sınırdaki bölgelerde yoğunlaşmıştır." (Baczko, Dorronsoro ve Quesnay, 2018: 191). Yine de bu durum, İstanbul ve diğer şehirlerin alacağı savaş göçmenlerinin önüne geçmeye yetmemiştir.

Şekil 2.4.: Yıllara Göre Türkiye'de Kayıtlı Suriyeliler (2012-2019)

(UNHCR'den 26.04.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ GÖÇÜNÜN İSTANBUL’DA MEKANSAL COĞRAFYASI

3.1 Türkiye’de Suriyeli Göçünün Yerleşiminde Geçici Korumanın Rolü

Bunlara ek olarak bahsetmemiz gerekecek olan bir diğer tanımlama ise “geçici koruma” olacaktır. Bugün Suriyeli savaş göçmenlerinin Türkiye Cumhuriyeti’nde sahip oldukları statü “geçici koruma” yani “temporary protection”dur. Yani genel algının aksine mülteci ya da sığınmacı değil, “geçici koruma kimlik belgesi”ne sahip ve bu statü altında T.C. içinde yaşayan göçmenlerdir. Geçici koruma ise, “menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedürdür ([http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf)).

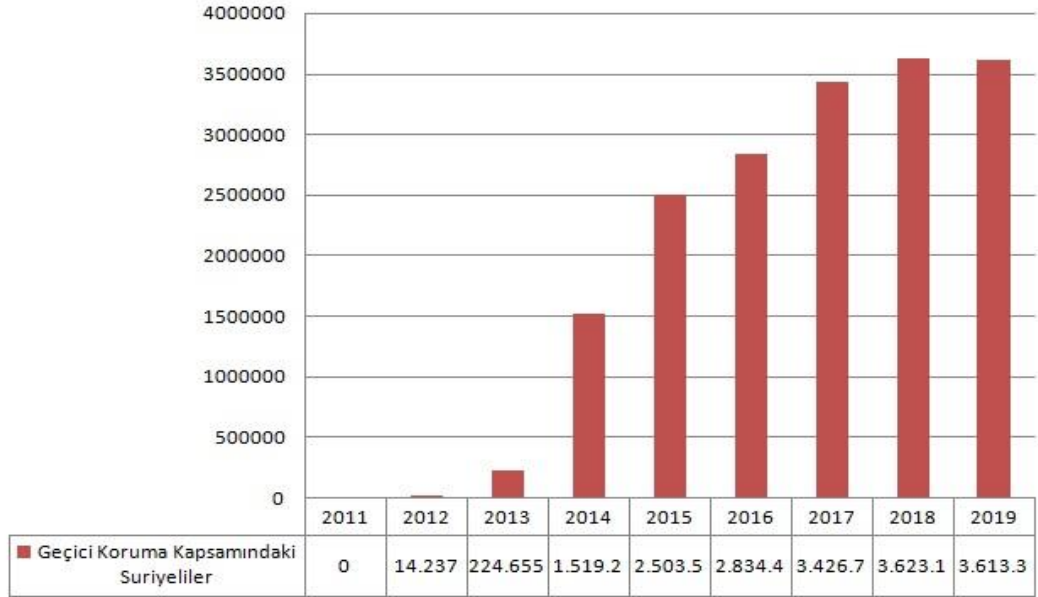
Türkiye, Suriye’den yıllar geçtikçe yoğunluğu artacak şekilde göç alan bir ülkedir. Bu bağlamda Geçici Koruma kapsamında 2011’den 2019’a 3.613.389 Suriyeli –kayıtlar dahilinde- Türkiye’ye göç etmiştir. “6458 sayılı YUKK ile BM’nin toplu sığınma kriterlerine tam olarak uyum sağlayan ve ‘Geçici Koruma’ uygulanan Türkiye’de Suriyelilerin durumuna da yasal bir dayanak kazandırılmıştır.” (Adıgüzel, 2018: 16)

Bu bağlamda öncelikle Türkiye’deki Geçici Koruma istatistiklerini görmek, konunun devamını bu çerçevede değerlendirmek uygun olacaktır.

Göç eden kişinin göç ettiği ülkedeki sıfatı, göçün ne şekilde gerçekleştiğinin yanı sıra ülkelerin bağlı bulundukları anlaşmalar ve iç dinamikleri ile de belirlenir. Bu sebeple, örneğin Türkiye’deki Suriyeliler, mülteci veya sığınmacı statüsünde değildir. Bu nedenle bugün Türkiye’de geçici koruma kimlik belgesi ile yaşayan Suriyelilerden, çalışmanın devamında savaş göçmeni olarak bahsedilecektir. “Geçici korumanın üç temel unsuru vardır: Güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri

gönderme yasağının uygulanması, temel ve insani ihtiyaçların karşılanması (Adıgüzel, 2018: 16).

Şekil 3.1.: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (2011-2019)

(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden 23.04.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Küreselleşen dünyada göç de yeni bir boyut kazanmış ve sınırları aşarak devam etme yoluna girmiştir. Bu durum dünya üzerinde çeşitli nedenlerle ortaya çıkan göçmenlik durumunu da uluslararası boyuta taşımıştır. Ünal'ın (2014) da değindiği üzere günümüz dünyası artık bir "göç çağı" içerisindeyiz diyebiliriz (Ünal, 2014: 66). Türkiye de bahsettiğimiz üzere bu çağ içerisinde göç alan ülkeler konumundadır.

Türkiye, jeopolitik konumu gereği geçmişten günümüze kadar gerek ticari gerek siyasi anlamda önemli bir noktada durmuştur. Özellikle konumu gereği bir köprü görevi görmesi göç konusunda da etkili olmuştur. Türkiye, bahsettiğimiz gibi birçok açıdan bir geçiş noktası ya da aracı bölge olarak görünmektedir. Bu açılardan biri de uluslararası göçlerdir. Tarihi boyunca gerçekleşen uluslararası göç dalgalarında kimi zaman kalıcı olarak, kimi zamansa aktarma amacıyla kullanılan Türkiye, doğusunda bazı Orta Doğu ve Asya ülkeleriyle, batısında Avrupa

lkeleri arasında köprü konumundadır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kendi sayfasında (<http://www.goc.gov.tr>) belirttiğine göre, Orta Doğu'daki ve özellikle komşu ülkelerdeki çatışma, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların varlığı, doğu sınırlarının dağlık ve kontrolünün zor olması, Ege ve Akdeniz sahillerinin coğrafi yapısının yasadışi geçişlere uygunluğu gibi nedenlerle, Türkiye, Avrupa Birliği (AB) lkelerine geçmeyi hedefleyen göçmenler için geçiş güzergâhı durumundadır. Özellikle son yıllarda artan ekonomik ve bölgesel gücüyle Türkiye, düzenli ve düzensiz göç hareketleri için çekim merkezi haline gelmiştir (<http://www.goc.gov.tr>).

Harita 3.1.: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Kaynakça: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 21.05.2019)

İçişleri Bakanlığı'nın verileri doğrultusunda görebildiğimiz üzere, bugüne kadar belirli göçler almış olan Türkiye, konumu gereği evre ülkeleri açısından bir önem arz etmektedir. Bu sebeple değişik zaman dilimlerinde birtakım glere ev sahipliği yapmıştır.

Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin türleri hem nedenleri hem de sonuçları bakımından son yıllarda çeşitlenmiştir. Kaya'ya (2015) göre profesyonel işgücü gc, kısa ve uzun dönemli işgücü gc, ğrenci gc, emeklilik gc, life-style migration (alternatif hayat biçimleri), yasadışi g, mülteci ve sığınmacı gc temel

göç hareketlerini oluşturmaktadır. Bu gelişmeler nedeniyle, gerek küreselleşme gerekse Türkiye'nin bölgesinde giderek farklılaşan rolü sonucunda çeşitlenen ve yoğunluk kazanan göç hareketleri, aynı zamanda söz konusu küreselleşme sürecinin biçimlenmesinde göz ardı edilemeyecek bir rol oynamaya başlamıştır (Kaya, 2015, 13-14).

Adıgüzel'e göre "Geçici koruma, devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler hâlinde ülke sınırına ulaşan kişilere, bireysel statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmeden, belirli haklar sağlamayı hedefleyen pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur." (Adıgüzel, 2018: 91).

İnceleyecek olduğumuz Suriye'den Türkiye'ye doğru göçün ne şekilde gerçekleştiği, nasıl bir dağılım gösterdiği ve İstanbul'da nasıl vücut bulduğu, ilerleyen kısımlarda incelenecektir. Yalnız önceki süreçlerde gerçekleşen dış göçler ile Suriye'den doğru gelen göç arasında belirli farklar bulunmaktadır.

Küreselleşen dünya içerisinde gerçekleşen bu göç tipi, esas itibarıyla, değinileceği üzere, kent üzerinde, kendinden önceki göç dalgalarına nazaran ciddi bir fark yaratmaktadır. Gerek sosyal hayat, gerekse ekonomik hayat içerisinde etkileri bu denli hissedilen Türkiye'nin ilk uluslararası göçü olması özelliğine sahip olan bu savaş göçmenleri tarafından gerçekleştirilen bu göç, multidisipliner şekilde birden çok alandaki çalışmaları ve değişimleri etkileyecek bir noktada durmaktadır. Bu bağlamda incelenecek olursa, çalışmanın devamında kentleşme konusu ele alınmalı ve böylece varılmak istenen noktaya ulaşılmalıdır.

Sirkeci ve Erdoğan (2012), çalışmasında "Türkiye, tarihsel olarak göç alan ve veren bir coğrafya olmasına karşın genel kanaat uluslararası göçün 1960'ların başında başladığı yönündedir. Ancak gerçeklik hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde göçlerin devam etmiş olduğudur. İç göç, zorunlu göç, mübadele, sığınmacılar, dışa göç ve benzeri her türlü insan hareketliliğinin yaşandığı Türkiye'deki sosyal, siyasal ve ekonomik yapının en önemli dinamiklerinden birisi de göçlerdir. Ülke içi yoğun göç dinamiğinin yanı sıra, dış göç bakımından da Türkiye önemli bir konuma sahip olmaktadır. Örneğin artık Türkiye artık ülke dışından gelen göçmenler için de "geçiş ülkesi" olmaktan "hedef ülke" olmaya yöneliyor." İfadelerine yer vermişlerdir (Sirkeci ve Erdoğan, 2012: 298).

Günümüz itibarıyla göçleri incelediğimizde, bu durum Türkiye'nin geneline yayılmıştır diyebiliriz. Lakin içlerinde bazı iller, göçün etkilerini, ısı haritası

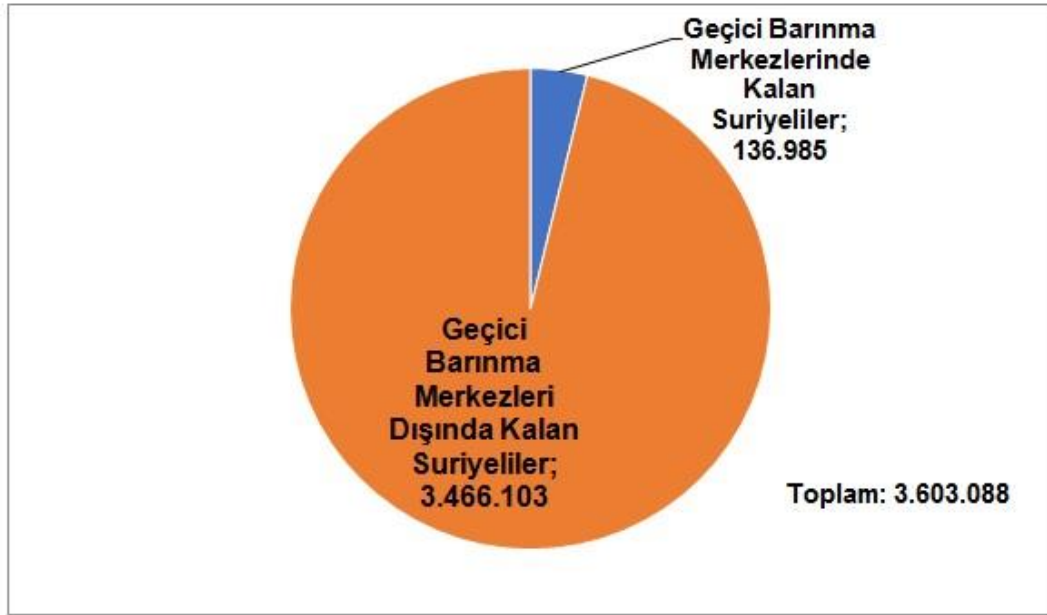
kapsamında daha yoğun hissetmiştir. Bu illerin çoğunluğunun deniz kenarında olması, Türkiye'nin Avrupa'ya açılan bir kapı olarak görüldüğü düşüncesini destekler niteliktedir. Isı haritasında rengin koyulaştığı bir bölge de İstanbul'dur. Coğrafi konum gereği Suriye'ye uzak, ancak Avrupa'ya yakın olan İstanbul, konumu ve koşulları itibarıyla Suriye'den göçen savaş göçmenlerinin ilgisini çekmektedir. Aynı zamanda fazla nüfus içerisinde, diğer illere nazaran dikkat çekmeden yaşama şansı, göç etmedeki tercihi arttırmaktadır. Yine aynı şekilde İstanbul'daki iş olanaklarının görece daha fazla olması da İstanbul'un göçte çekici faktör olarak yarattığı bir durum olmaktadır. Detaylar, konunun devamını kapsadığı için ilerleyen süreçlerde verilecek olmakla birlikte, geniş bir kitleyi kapsayan Suriyeli savaş göçmenlerinin yapmış olduğu göç, gelişim, değişim ve gelecekte ulaşılabilecek sonuçları bağlamında gerek Türkiye, gerek İstanbul açısından hem önemli hem de daha önce belirttiğimiz üzere farklı bir noktada durmaktadır. Kentleşme, ekonomi, sosyal yaşantı, kamusal düzen gibi kentin temel faktörlerini hem göçmenler hem de yerliler açısından bir süreliğine ya da kalıcı olarak değiştirmiştir. Bu durum, toplum nezdinde geçim düzeyi gibi temel taşları etkilerken, barınma gibi yaşamsal ihtiyaçlar bağlamında pek çok etmeni çift taraflı olarak etkilemiştir.

Kamp dışında Türkiye'nin çeşitli yerlerine dağılan Suriyeli savaş göçmenleri, bu tercihlerini belirli sebepler doğrultusunda yapmışlardır. Bunun temelinde yatan nedenlerin ana kaynağı ise daha iyi yaşam koşullarına duyulan istektir. Bu istek, zorunlu hallerle birleştğinde göçün yayılacağı bölgeleri belirlemiştir.

5,4 milyon Suriyeli mülteci den yaklaşık 3,4 milyonu, göçmenlere sınırlarını açan Türkiye'de bulunmaktadır. Bu göç ile gelenlerin önemli bir oranını çocuklar oluşturur. Türkiye, 2011'den bu yana Suriye mülteci krizine katılan ilk ülkelerden olmuştur. Bu kapsamda kamplar oluşturmuştur. Ancak mültecilerin ciddi bir çoğunluğu kamp dışında yaşamaktadır. Özellikle Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep gibi Suriye'nin sınır kasabalarında yaşayan bu illerin dışında, İstanbul bir metropol olarak en fazla Suriyeli'ye ev sahipliği yapan kenttir (<https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/2018/02/01/les-consequences-economiques-des-refugies-syriens-en-turquie>).

Türkiye'de yaşayan Suriyeli savaş göçmenlerinin kamplarda ve kamp dışında kalmalarına göre güncel veriler, Göç İdaresi'nin en son yayınlamış olduğu veride net olarak görülmektedir.

Sekil 3.2 : Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler

(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden 06.05.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Didem Danış, "Türk Göç Politikasında Yeni Bir Devir: Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Suriyeli Mülteciler" adlı makalesinde Türkiye'deki Geçici Koruma statüsü hakkında şunları ifade etmektedir:

"Özetlemek gerekirse, 1990'lardan beri farklı göçmen ve sığınmacı grupların gelişiyle yavaş yavaş bir göç kabul ülkesine dönüşen ama yetkililer tarafından hep görmezden gelinen durum, Suriyelilerin gelişi ve nihayet Kasım ayında Brüksel'de imzalanan anlaşmayla değişmiş bulunuyor. Uzun süre "misafir" olarak görülen, nihayet Ekim 2014'te Geçici Koruma Yönetmeliği ile kısmi de olsa yasal bir statü kazanan Suriyeli mülteciler için, AB ile imzalanan anlaşmayla birlikte, Türkiye'de kalıcı yerleşmenin önü açılmış oldu. Bundan sonra ise şimdiye kadar toplumda hâkim olan ve Suriyelileri "geçici misafir" olarak gören algının değişmesi ve burada kalıcı bir gelecek kurabilmeleri kurabilmeleri için en başta çalışma izni, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim olmak üzere gerekli temel adımların atılması gerekiyor. Umalım ki bu yeni dönem, ev alana vatandaşlık verilmesi gibi neoliberal projelerle yeni eşitsizlikler yaratan bir dönem olmasın." (Danış, 2016: 10)

Gelen göç dalgası, parça parça da olsa hızlı bir şekilde ve düzensiz bir halde gelmiştir. İstanbul'un henüz buna uyum konusunda hazır olmaması bu süreçleri zorlaştırmıştır. Uluslararası göçlere ek olarak, iç göçlerden de İstanbul'un ciddi anlamda etkilendiği bilinmektedir. Bu iç göçlerde de, bireysel ya da kitleler halinde göçlerin olduğu dönemlerde kentin ve bireylerin uyum süreçleri geçirdiği ve bütün

kentleşme deneyiminin bu doğrultuda şekillenmesinde katkısı olduğu yadsınamaz. Geçmişteki tüm göç dalgaları gibi Suriyeli göçünün de kentleşme üzerinde etkileri göz ardı edilmemelidir. Yeni bir kentte yaşamak, kent açısından, kentte hali hazırda yaşayanlar açısından ve göç ile gelenler açısından belli bir uyum sürecini temelinde barındırmaktadır. Bu noktada uluslararası bir göç dalgasıyla gelen göçmenlerin geçirecekleri uyum sürecinin sağlıklı olması önemlidir.

Adıgüzel, göç ve uyum süreci hakkında göçmenlerin, göç ile gelmiş oldukları yeni yerleşim yerlerinde bildiklerini düşündükleri şeyleri yeniden tecrübe etmeleri gerektiğine dikkat çeker. Buna göre uyum, göçmenlerin baş etmesi gereken temel sorunlardan biridir. Bu uyum evreleri, bir nevi yeniden toplumsallaşmadır ve bu süreç göç ile gelen ve göçü alan yerdekiler açısından sancılı olabilmektedir. Bunun için belirli araçlarla desteklenmesi gerekir. Göçler sadece demografik hareketler değildir. Bir çok değişimi de içinde bulundurur. Bu değişim ekonomiden siyasete, kültürden yaşam biçimlerine kadar tüm alanları kapsar. Bu durum da uyum sorunları doğurmaktadır (Adıgüzel, 2018: 52).

“Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş sebebiyle milyonlarca Suriyeli yerinden edilmiş ve bunlardan (Kasım 2017 sonu itibarıyla yaklaşık) 3 milyon 380 binden fazlası da Türkiye’ye sığınmak durumunda kalmıştır. 2017 yılında Suriye’deki savaş 7. yılına girerken, Türkiye’deki Suriyeliler’in misafirlikleri de uzamaktadır. Bu uzama geçici olarak görülen bu göçün kalıcı olma oranını da arttıracaktır... Türkiye’de kalacak sığınmacıların sayısı tartışılabilir, ancak önemli bir kısmının kalıcı olacağına şüphe yoktur. 2011 yılından itibaren Türkiye’de yaşayan Suriyeliler çalışmakta, iş kurmakta, çocukları eğitim hayatına başlamakta, Türkler ile evlilik yapmaktadır. Bu ilişkiler kalıcılığı güçlendirmekte, dolayısıyla Türkiye’nin uyum (entegrasyon veya adaptasyon) konusunda politika geliştirmesini zorunlu hale getirmektedir. Suriyeliler 2017 sonu itibarıyla yüzde 94 oranında kentlerde, Türklerle iç içe yaşamakta, kampta yaşayanların oranı her geçen gün azalmaktadır. Bu şekilde kentte yaşayan Suriyelilerin de büyük oranda kendi hayatlarını edame ettirecek şekilde bir ekonomik sosyal ve kültürel yaşam biçimi oluşturdıkları söylenebilir.” (Adıgüzel, 2018: 171)

Yaşanan bu büyük göç dalgasının içinde düzensizlik barındırması, bunun yanı sıra Türkiye’de bazı düzenlemeler ve yerleştirmeler yapılmak için hamleler olduğu görülür. Bu amaçla barınma merkezleri kurulmuş, ancak barınma merkezleri belirli illerle sınırlı kalmıştır. Aynı zamanda kapasiteleri sınırlıdır. Bu barınma merkezlerinin olmasına rağmen gelen göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun barınma merkezini tercih etmediği görülür. Bunun yerine düzensiz bir şekilde göç ederek hayatta kalmaya çalışmışlardır. Bunun için ulaşabildikleri illere gitmişler veya tercih

ettikleri illere bir şekilde ulaşmaya çalışmışlardır. Türkiye bu noktada Suriyelilerin bir kısmı için hedef ülkeyken, bir kısmı içinse transit bir ülke olma özelliğine sahiptir. Türkiye üzerinden diğer ülkelere gitmek isteyen Suriyelilerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bunun için girişimlerde bulunmuşlardır ve trajik tablolar doğmuştur. Bununla birlikte yasal yollarla Türkiye’den çıkış yapanlara ait veriler, aşağıdaki tablolardan anlaşılmaktadır.

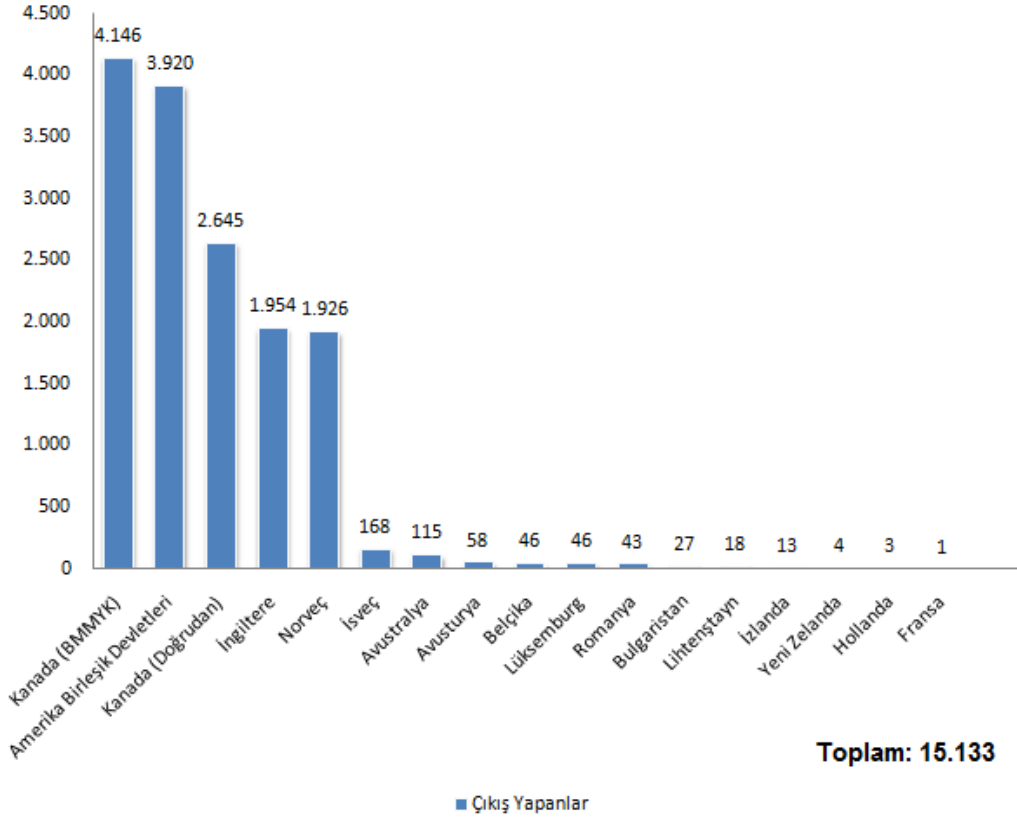
Şekil 3.3.: Türkiye’de Yakalanan Suriye Uyruklu Düzensiz Göçmenlere İlişkin Veriler

(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nden 28.07.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

¹ Grafikteki 2019 yılına ait sayı, 26.06.2019 tarihine kadar elde edilen verileri yansıtmaktadır. 2014-2017 yılları arasında yakalanan düzensiz göçmenlerin büyük bir çoğunluğunu Suriye uyruklu düzensiz göçmenler oluşturmaktadır. 2018 itibarıyla Afganistan ve Pakistan uyruklu düzensiz göçmenlerin, Suriye uyruklu olan düzensiz göçmenlerin önüne geçtiği görülmektedir. 2018 sonu itibarıyla ise İstanbul’da yakalanan Suriye uyruklu düzensiz göçmen sayısı 1000’in üzerindedir. Bu durum, kontrolsüz bir yayılma eğilimi gösteren Suriyeli göçünde İstanbul boyutunun, Geçici Koruma altında olanların sayısından daha fazla olduğunu kanıtlamaktadır.

Şekil 3.4.: Türkiye'den Çıkış Yapan Suriyelilere İlişkin Veriler

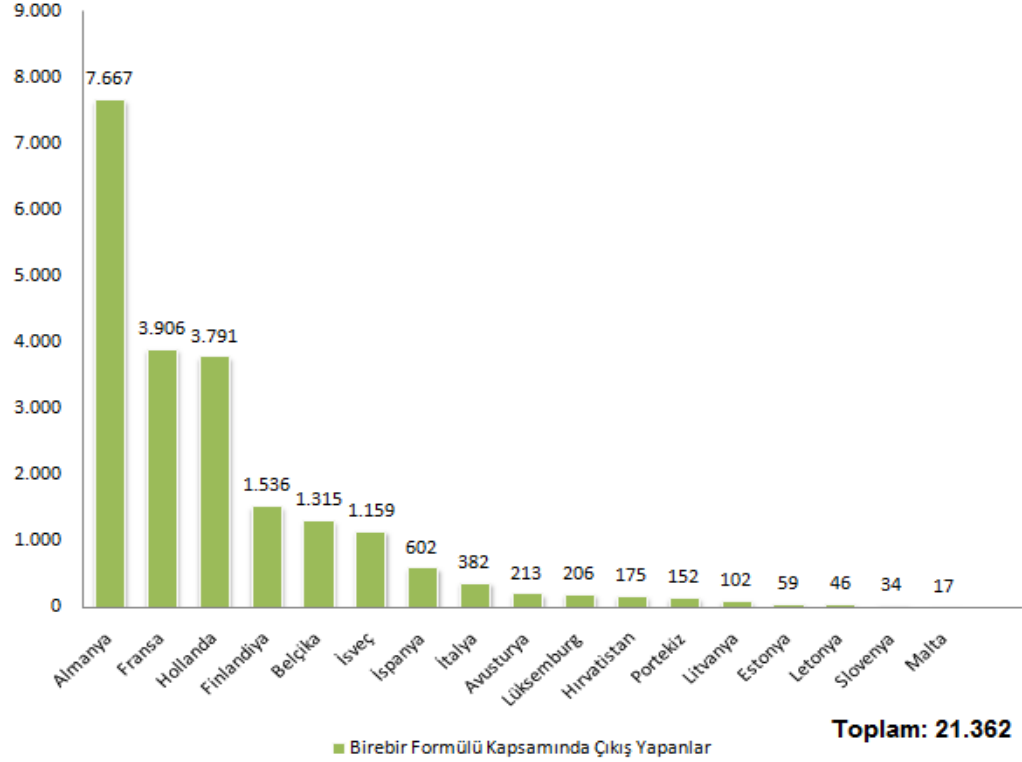

(T.C.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden 07.05.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Türkiye'yi transit ülke olarak seçen kitle için İstanbul da Transit bir şehir olma özelliğine sahip olmuştur. Çünkü İstanbul'dan bir yerlere gitmek ve bu imkanlara erişmek daha avantajlıdır. Aynı zamanda İstanbul'u Batıya doğru, özellikle Avrupa'ya doğru, açılan bir kapı olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Zira göçün başlarında gelen kitlenin büyük bir kısmının Avrupa'ya geçmeye çalıştığı düşünülmektedir ve bunun için de İstanbul, tercih edilen kentlerden biri olmuştur. Burada belirtmek gerekir ki bu amaçla gelenlerin hepsi başarılı olamamış veya bu süreçler tahmininden daha uzun sürmüştür. Bu da İstanbul'da kalma sürelerinin uzun olmasına neden olmuş ve yavaş yavaş aslında kente oturan bir kitle haline gelmelerini yol açmıştır.

Şekil 3.5.- Birebir Formülü Kapsamında Çıkış Yapan Suriyelilere İlişkin Veriler²

(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden 07.05.2019 tarihinde alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Transit bir kent olma özelliğinden hedef kent olma özelliğine doğru giden süreçte İstanbul artık göç ile gelenler için iş bulma, barınma gibi temel ihtiyaçların daha çok hissedildiği bir hale bürünmüştür. Aynı zamanda dil problemini çözmek için de göçmenlerin Türkçe öğrenme eğilimleri başlamıştır. Aynı zamanda göçün bir zincir halinde devam ettiğini unutmamak gerekir. Çünkü büyük aileler veya birlikte hareket eden topluluklar bir anda gelememişlerdir. Bu durum, birçok göç tipinde karşımıza çıkan bir yöntemdir. Buradaki farkı, koşullarının farklı olması ve bir savaş ortamından yola çıkılmasıdır. Ailenin belli üyelerinin yerleşmesi ve ardından bir şekilde yaşayabilmesi, geri kalan aile üyelerinin de gelmesinin yolunu açacaktır. Bu da göçü yoğunlaştıracak ve, geçici koruma altında bulunan veya bulunmayan,

² Birebir Formülü, Yunan adalarından Türkiye'ye geri gönderilmesine karar verilen her Suriyeli karşılığında Türkiye'deki bir Suriyeli'nin Avrupa Birliği ülkelerine yerleştirilmesini esas alan bir formüldür (<https://bianet.org/bianet/siyaset/173583-1-e-1-multeci-degisim-uygulamasi-4-nisan-da-basliyor>).

Suriye'den kopan nüfusu hareketini artıracaktır. İstanbul'daki Suriyelilerin sayısında da böylece artışlar görülmüştür. Suriyelilerin özellikle kalabalık aile yapısına sahip olduğu görülmektedir. Genellikle çekirdek aile yapısının aksine daha geniş aile dinamiklerine sahip olmaları, gelen nüfusun da artmasına yol açmıştır. Aynı zamanda önemli olan bir diğer nokta da maddi imkânsızlıklar dahilinde geldikleri için tek başına hayatta kalabilmenin, özellikle İstanbul gibi pahalı bir şehirde imkanları zorlayacak bir durum olmasıdır. Bu zorlanma nedeniyle, birkaç ailenin kalabalık bir nüfusla aynı hanede bir arada yaşadıkları gözlemlenmiştir. Mecburiyetten yapılan bu tercihlerin önemi, gelen “misafirlerin” yavaş yavaş bir konuta geçmeleridir. Değindiği üzere başlangıçta bir çatı altında yaşamaktan ziyade, açık alanlarda ya da harabe denilebilecek terk edilmiş yapılarda yaşamaya çalıştıkları gözlenen Suriyelilerin, kalıcı olma yolunda ilerledikleri süreçlerde yavaş yavaş bir konut içinde yaşamaya geçtikleri sürecin başladığı dikkat çeker. Maddi imkânsızlıklar ve belirsizlikler ile gelen Suriyeliler içinden İstanbul'da tutunmak zorunda olan ve bu ihtiyacı hissedenlerin yavaş yavaş bir ev tutma eğilimi gözlenmiştir. Bu eğilim genelde kalabalık nüfuslar ve birkaç ailenin birlikte hareket etmesi özelliğini göstermiştir. “Bütün kaynakların da onayladığı üzere, genellikle bir kira sözleşmesine dayanan hane olarak sayma sistemi, iki, üç, hatta dört ailenin bir hanede yaşayabilme durumundan ötürü Suriyelilerin sayısını tahmin etmeyi zorlaştırmaktadır” (Woods ve Kayalı, 2017: 12). Barınma amacıyla seçilen yerlerin ise genellikle giriş katlardaki dükkanlar veya daha ucuz olması sebebiyle binaların bodrum katları olduğu dikkat çekmektedir. Bu yapıların hem ucuz olması hem de hane içinde hane para getirebilecek kişi sayısının fazla olması ihtiyacı olduğu için, hane içinde ne kadar çalışabilir birey varsa, o kadar çok konut içinde yaşama ihtimali artmaktadır. İstanbul pahalı bir kent olarak yüksek kira oranlarına sahiptir.

Buna ek olarak belirtmekte fayda vardır ki, Suriyelilerin iş bulması kolay bir süreç değildir. Çünkü bunun için çalışma izni almaları gerekmektedir. Aynı zamanda çalışacak bir yer bulunmaları gerekmektedir, ki burada dil problemi de öne çıkmaktadır. Bu durum, iş piyasasında Suriyelilerin ucuz iş gücü haline gelmelerine yol açmıştır. Sigortasız ve asgari ücretin daha altındaki miktarlara çalışacak işçi bulma ihtimali, işverenler açısından bu sayede ortaya çıkmıştır ve Suriyeliler belirsiz ücretlerle çeşitli sektörlerde çalışmaya başlamışlardır. Bu, aynı zamanda çok yönlü bir durumdur, çünkü ucuz işgücü olmaları demek asgari ücret veya üzerinde çalışması gereken işçi yerine daha düşük ücretle ve sigorta ödenmeden

çalışabilecek eleman bulmak demektir. Yasal olmamasına karşın, bu da hem Suriyelilerin daha düşük ücretlerle daha kötü yaşam koşullarında itilmesine yol açmış hem de işsizlik oranında yükselmeye neden olduğu için aynı zamanda kent içerisinde bir tepki doğurmuştur. Halihazırda kentin hazır ve alışık olmadığı büyüklükte ve yoğunlukta düzensiz bir göçe maruz kalması, kentte sosyal ve ekonomik anlamda çeşitli uyumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Bu yüzden işsizliğin artmasında sebep olarak Suriyelilerin görülmesi, huzursuzluğun ve uyum probleminin boyutunu arttırmıştır.

“Kamplar dışında yaşayan mültecilerin sayısındaki olağanüstü artış ve bu mültecilere sağlanan yardımların yetersizliği, bir dizi sosyal sorunun giderek derinleşmesine neden olmuştur. Mülteciler, özellikle büyük şehirlerde uyum sorunları yaşamakta ve günlük yaşamda çok sayıda sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Dil sorunu da Türkiye toplumu içerisinde kendilerine bir yer bulabilmelerini çok ciddi şekilde zorlaştırmaktadır. Sokaklarda dilenen Suriyeliler sadece İstanbul’da değil, Türkiye’nin tüm büyük kentlerinde yerel nüfusta kızgınlıkla karşılanmaktadır. Mültecilerle yerel nüfus arasında şiddet olaylarının yaşandığına dair bilgiler de mevcuttur. Bu da Suriyeli mültecilerin suç, şiddet ve ahlâksızlıkla ilişkilendirildiği genel algıyı güçlendirmektedir. Bu algı, yerel makamların ve güvenlik birimlerinin gerçekte suç oranının şaşılacak düzeyde düşük olduğuna, Suriyeli toplum liderlerinin suçu önleme ve mültecilerle yerel nüfus arasındaki gerilimi azaltma konularında son derece etkin olduğuna dair gözlemleriyle çelişmektedir.” (Hayata Destek Derneği, 2016: 24-25)

Suriyelilerin çalışmak için tekstil, inşaat, imalat, kağıt toplama, berberlik ve Suriyeli öğrencilere yönelik öğretmenlik alanında işlerde çalıştığı görülmektedir.³

Bu duruma kira fiyatlarındaki artış da eklenmiştir. Suriyelilerin barınma ihtiyacını karşılamaları, uzun ve yorucu bir süreçtir. Ev sahiplerinin, kentin yeni göçmenleri olan Suriyelilere ev vermek istememesi veya evlerini yüksek kira bedelleri karşılığında kiralaması dikkat çekmiştir. Yine aynı şekilde konut fiyatlarındaki yükselmeye Suriyelilerin kentte yarattığı bir durum olarak algılanmış ve kabul edilme süreçlerinde zorluklara sebebiyet vermiştir.

Artan kira fiyatları, kentte yaşayan tüm kesimlerin ekonomik bir neden olarak etkilenmesine sebebiyet vermişti. Artan konut talebi, konut bulmayı zorlaştırmıştır. Bu da kira fiyatlarında yarattığı yükselişe tepki çekmiştir. İstanbul’un beklemediği boyutta bir göç dalgasına maruz kalmasından dolayı huzursuz bir zemine sahip

³ <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2017/03/04/istanbuldaki-suriye-5-ilcede-toplandi/>

olması, bu durumda belirli sıkıntılar yaratmıştır. Değişimlerin her zaman olumlu karşılanmadığı bazı durumlar vardır. Alışma ve uyum süreçleri zaman alır ve birtakım süreçleri barındırır. Bu durum hem kent için hem de kentte yaşayan tüm kesimler için geçerlidir.

Bütün bu dinamikler birleştiğinde, aslında yaşanacak bölgelerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu iki yönlü bir karar sürecidir. Birincisi, Suriyeliler yaşamak için seçtikleri bölgeleri ekonomik ve sosyal uygunluklarına ve imkanlarına göre tercih etmişlerdir. İkincisi ise kent onları bu bölgelere doğru itmiştir. Birinci süreci yorumlamak gerekirse, bu tercihlerin, isteğe bağlı bir tercih ve zorunlu bir tercih olduğu konusunda net bir şey söylemek doğru olmayacaktır. Zaten halihazırda gelen göç, zorunlu ihtiyaçlardan kaynaklanan bir göç tipidir. İstanbul'un belirli bölgelerinde yaşamak tercih edilmiş veya yaşamak zorunda kalınmıştır denilebilir deyişler arasında net bir ayrım yapabilmek zordur. Bunun için de en mantıklı tercihleri yapmaları, yaşamlarının idame ettirilebilmesi bağlamında uygun olacaktır. Bu açıdan tercih edecekleri öncelikli bölgelerin, barınma, çalışma, sosyal ve diğer temel ihtiyaçları anlamında daha mantıklı ve ekonomik bölgeler olması gerekmektedir. Tercihlerin de bu doğrultular esas alınarak yapıldığı görülür. Bu evreler, bir kira bedeli vererek yaşayanlar için ve bu yaşamı tercih ettikleri tarihten itibaren geçerlidir. Belirttiğimiz üzere, herhangi bir dört duvar arasında yaşama geçişte belirli evreler olmuştur. Bu durum, tabii ki bütün göç ile gelen Suriyeliler için geçerli değildir. Ancak gözle görülür etkiler yarattığı açıkça görülmektedir.

Barınma ihtiyaçları için tercih ettikleri bölgeler değindiğimiz gibi kiralardan görece daha uygun olduğu İstanbul'un belirli ilçelerinden tercih edilmiştir. Tabii bu ilçelerdeki en uygun genişlik ve fiyat anlamında tercih edilebilecek evleri tercih ettikleri görülmüştür ve bu evlerde genel itibariyle kalabalık nüfuslar halinde yaşamaya başlamışlardır. Buna bazen kalabalık bir aile, bazen de kan bağı olan birkaç ailenin oluşturduğu gruplar şeklinde rastlanmaktadır.

Toplumsal anlamda bakmak gerekirse, uyum sağlama süreçlerinin daha avantajlı olduğuna kanaat getirilen bölgelerde yaşamayı tercih ettikleri sonucuna varılmıştır. bu sosyal tercihi birçok açıdan ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi, Suriyeli savaş göçmenlerince tercih edilen bölgelerde ikamet eden nüfusun ekonomik gelir düzeyinin yüksek olmaması, uyum sağlama aşamalarında derin uçurumların önüne geçilmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca bölgeler halihazırda göç

ile gelen nüfuslara da sahip olan yerleşim yerleri olduğu görülmüştür. Ancak bunu genele yaymak, tümüyle doğru değildir.

Zorunlu göçle İstanbul'a gelen Kürt nüfusun yaşamak için tercih ettikleri bölgeler de aynı zamanda bir tercih sebebi olmuştur. Buna en iyi örnek olarak Sultangazi ve Bağcılar verilebilir. Bu yakınlık, birçok anlamda avantaj sağlamıştır denilebilir. Göç ile gelen ve Kürtçe konuşabilen Suriyelilerin, İstanbul'un genelinde yaşadıkları dil probleminin bakımından böylece bir nebze de olsa iletişim kurmalarının kolaylaştığı söylenebilir. Bu yakınlık ve kolaylık, diğer bölgelere oranla daha kolay uyum sağlayabilmelerinin de önünü açmıştır. Topluma daha rahat karışabilme ve bu sayede daha güvenli hissetme bu şekilde kaçınılmazdır.

Değinmek gereken bir diğer konu ise kentin Suriyeli savaş göçmenlerini her bölgede kabul etmeyip bu bölgelere doğru ittiği ya da yönlendirdiği gerçeğidir. İstanbul her ne kadar sürekli göç alan bir yapıya sahip olsa da, belirli dinamikleri bünyesinde oturtmuş bir kenttir. Bunun için de kendi düzeninde belirli yönlendirmeler yapma durumuna sahiptir. Bu bağlamda İstanbul'da ikamet edenler tarafından yeni göçmenlerin her ilçede kabul görmemesi, daha kolay kabul görebilecekleri yerlere doğru gitmelerine neden olmuştur. Bu itilme eylemi, pek tabii zorla gerçekleşen bir eylem değildir. Sosyal süreçlerin bir sonucudur Bu bağlamda ilk nedendeki sosyal tercih kısmıyla da aslında iç içedir.

3.2 Suriyeli Göçünde Bir Çekim Merkezi Olarak İstanbul

Türkiye, gerek çevresindeki komşu ülkelerinden dolayı gerekse jeopolitik anlamda köprü noktasında görülmesinden dolayı dışarıdan göç alan bir ülke özelliği de taşımaktadır. Sosyo-ekonomik durumu etkileme özelliği de olan bu göçler, nedenleri değişmekle beraber genel anlamıyla politik, ekonomik ya da savaşısal nedenlerle tetiklenmektedirler. Bu göçlerden birçok şehir ayrı ayrı etkilenirken, İstanbul'da günlük yaşantıda fark edilebilir bir durum yaratabilmektedir. Bu farkın nedeni, zaten sanayileşme ile artan göç neticesinde İstanbul ve çevresine göç eden nüfusun sonucunda artan nüfus ile birlikte, uluslararası göçler ile gelen göçmenlerin de bu sayıya dahil olması neticesinde doğan konut, istihdam, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçların daha yoğun bir biçimde kendini hissettirmesinden kaynaklanmaktadır.

İstanbul, özellikle jeopolitik konumu gereği göçmenler tarafından Avrupa'ya açılan kapı görevi görmektedir. Bunun yanı sıra farklı ekonomik ve sosyal düzeyde

nüfusu barındırmasından ve iş imkanlarının diğer illere kıyasla fazla olmasından kaynaklı bir göçme durumu da söz konusu olmaktadır.

Göç deneyimleri tarihi içinde İstanbul'un kendine özgü bir önemi bulunur. İstanbul, Osmanlı Devleti'nin dağılma süreci ve sonrasında Cumhuriyet döneminden günümüze kadar yaşanan göç dalgalarından önemli ölçüde etkilenen bir kent olma özelliğine sahiptir. Yaşanan iç ve dış göçlerin etkilerinde belirleyici konumda bulunan İstanbul, çeşitli dönemlerde belirli özellikleriyle bir çekim noktası halindedir. Bundaki en temel ve belirleyici nedenin çalışma ve hayata tutunma imkanları yönünden öne çıkan bir kent olması gösterilebilir. Başlarda iskan politikaları ile göç eden nüfusun bir kısmının İstanbul'a dağıtıldığı görülse de, zaman içerisinde çalışma imkanlarının daha fazla olması ile bir tercih ya da zorunlu tercih sonucunda göç almıştır. Zamanla bu süreç taşının toprağının altın olduğu fikriyle gelişmekle beraber önemli nüfus artışlarını, sonucunda kent üzerinde değişimleri doğurmuştur.

Göç eylemi gerçekleşirken seçilen bölgelere dair yaklaşımını Sert şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Göç, faydaları en üst dereceye çıkaran ya da riskleri en aza indiren bir birey ya da hane halkı kararı da olsa, pazarların ya da küresel dünyanın yapısal eşitsizliklerinin ya da çevresel sorunların bir sonucu da olsa, insanları içerir ve insanlar iletişim demektir. Göçmenlerin, onları hem menşe hem de hedef bölgelerde eski göçmenlerle ve göçmen olmayanlarla bağlayan akrabalık, arkadaşlık ve/veya ortak topluluk kökeniyle gelişen kişilerarası bağları vardır. Sosyal ağ teorisine göre bu bağlar, göçmenlere yer değiştirmenin maliyetini düşüren ve göçten beklenen net getirileri yükselten bilgiler sağlar (Taylor, 1986). Bir aile bireyi ya da arkadaş belli bir bölgeye göç ettiği zaman, menşe bölgede kalan aile bireylerini ve arkadaşlarını göçe karar verme konusunda motive eden, hedef yerle ilgili önemli bilgiler sağlayabilir. Böyle bir ağ, göçmenlerin hedef ülkede iş ya da ev ararken kullanabilecekleri bir sermaye sayılabilecek sosyal sermayeyi yaratır ve bu da göç içinde yeni bir dinamik ve zincir göç gibi etkiler oluşturur." (Sert, 2016: 40)

İstanbul'a doğru yaşanan bu göç dalgalarının sonuncusu Suriye'den kopan nüfusun yarattığı göçtür. 2011 yılından itibaren Suriye'de yaşanan olaylar neticesinde büyük bir nüfus, kitleler halinde Türkiye'ye doğru göç etmeye başlamıştır. Türkiye ile Suriye'nin sınır komşuları olmasının bu göçte büyük etkisi vardır. Buna göre, Suriye'den bireysel veya haneler halinde gelen göçler neticesinde Türkiye'nin göç alma istatistiklerinde değişimler meydana gelmiş, nüfus buna bağlı

olarak artmıştır. Özellikle doğu bölgesinde kurulan kamplarda kalan Suriyelilerin yanı sıra, bu kamplar dışında daha büyük bir kitle bulunmaktadır.

Tekeli (1998) göçü, göç olgusuna birey açısından yaklaşımın, diğer bir tanımlayıcı açıklama biçimi olduğu şeklinde açıklamaktadır. Tekeli'ye göre (1998) "Bireylerin toplumda yaşarken güdelerini gerçekleştirmek için başvuracağı yollardan biri de göç ederek yaşam yerlerini değiştirmektir. Birey açısından yer değiştirmenin çok yönlü işlevleri bulunmaktadır. Bireyleri yeni yerlere giderek öncelikle yararlanabilecekleri fırsatların sayısını arttırmaktadır." (Tekeli 1998, 11'den aktaran: Kaya, 2015, 11)

Türkiye, Arap, Kürt, Sünniler, Yezidiler veya Hristiyan olsun, tüm mültecileri almaktadır, ancak Suriye'deki savaştan kaçan nüfusun temel olarak Sünniler olduğu bir gerçektir. Krizden önce, Türkiye'nin% 2'si Arap'tır. Bu sayı yeni gelenler eklendiğinde artarak % 3'e yükselebilir. Değişimler, kentler açısından önemlidir. Bazı sınır şehirleri, özellikle Hatay, Kilis, Urfa ve Mardin, Arap nüfusunun önemli ölçüde arttığını görecektir (<https://www.sciencespo.fr/enjeumondial/en/odr/les-refugies-syriens-en-turquie>). Bu Arap nüfus, İstanbul'a da yayılmıştır. Genel olarak Arap ve Kürt Suriyeli göçmenler, giyim tarzlarından ve konuştukları dillerden ayırt edilebilmektedir.

İstanbul hem iş imkanlarının fazla olduğu bir kenttir hem de geçmişten günümüze aldığı göçlerin doğal bir sonucu olarak yerlilerine ek olarak farklı bölgelerden gelenlerin oluşturduğu bir nüfus yapısına sahiptir. Aynı zamanda ülkenin batısında yer alması, Türkiye'nin batıya açılan kapı olarak görülmesi sonucunda dış ülkelere göçün de gerçekleşebilmesi anlamında önemli bir tercih sebebi olması sonucunu doğurmaktadır.

"Anket sonuçları İstanbul'a yerleşmenin ardında yatan temel nedenin iş bulmak olduğunu göstermektedir (%54,8). İkinci en yaygın neden aile bağları ve diğer ilgili sosyal, etnokültürel ve dini ağlar gibi mevcut sosyal ağları izlemektir. Üçüncü bir neden olarak İstanbul'un Suriyeli mülteciler için güvenlik ve emniyet sağlayan bir kent olarak görülmesidir" (Hayata Destek Derneği, 2016: 19).

Geçici Koruma kapsamında Türkiye'de bulunan Suriyeli nüfus, tercihen İstanbul'a doğru bir rota izlemiştir. Bir önceki bölümde sunulan, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne ait internet sayfasında yayınlanan ve

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verisi olan “Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı” isimli tabloda görüldüğü üzere, son verilere göre kayıtlı olarak İstanbul’da 553.387 Geçici Koruma statüsüne sahip Suriyeli savaş göçmeni bulunmaktadır. Bu sayı, diğer 9 ile göre büyük oranda fark içermektedir ve haritada en koyu renkle gösterilen ili İstanbul haline getirmektedir. Öyle ki, kendisini takip eden ikinci il olan Şanlıurfa ile aralarında 105.765 fark bulunurken, onuncu il olan Konya ilinde bulunan Suriyeli savaş göçmeninin beş katından daha fazlasını bünyesinde barındırmaktadır (<http://www.goc.gov.tr>).

“Geçici koruma 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesine istinaden 22 Ekim 2014 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile tesis edilen koruma rejimine verilen isimdir. Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre bu rejim, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen ve bireysel ya da kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen ya da Türkiye sınırlarından geçen ve koruma başvuruları bireysel olarak değerlendirmeye alınmayan yabancılara uygulanmaktadır.” (<https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-1.pdf>).

Yine T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün internet sayfasında 9 Mayıs 2019 tarihli veriler ışığında oluşturulan Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı isimli tablosuna göre İstanbul’da kayıtlı Geçici Koruma statüsündeki Suriyeli sayısı 546.238’dir. Toplam nüfusu bu savaş göçmenleri ile birlikte 15.067.724 olan İstanbul’daki nüfusun içinde Suriyeli göçmenlerin oranı %3,63’tür. Bununla birlikte Türkiye’deki toplam nüfusu ile Türkiye’de bulunan Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli savaş göçmenlerinin sayısının karşılaştırma yüzdesi %4,40’tır. (<http://www.goc.gov.tr>)

Suriye’de yaşanan gelişmelerin akabinde meydana gelen göç dalgası, yıllara yayılarak İstanbul’a gelmiştir. 2016 yılına gelindiğinde 14.804.116 nüfuslu İstanbul’da Suriye uyruklu Geçici Koruma altındaki savaş göçmeni sayısı 438.861’dir. 2017’de ise bu sayı artmış, 538.001’e ulaşmıştır. Bu esnada İstanbul’un nüfusu da artış göstererek 15.029.231 olmuştur. Böylelikle 2016’dan 2017’ye kadar İstanbul’da kayıtlı bulunan Suriyeli nüfusun, toplam İstanbul nüfusuna oranı %2,96’dan %3,63’e hızlı bir şekilde yükselmiştir. Oysa ki 2017 verilerinden Nisan 2019 verilerine kadar geçen süreçte bu oran belirttiğimiz gibi 3,64’e yükselmiş, sayı ise sadece 10.482 artmıştır. Bu durumun birkaç sebebi olduğu gözlenmiştir. Bunlardan ilki, kalabalıklaşan nüfus ve artan göç oranı nedeniyle İstanbul’da ikamet

verilmesinin durdurulması ve şarta bağlanmasıdır. (<http://www.goc.gov.tr>) İkinci bir neden, göç etme potansiyeline sahip kitlenin büyük bir kısmının bu zaman dilimine kadar göç eylemini gerçekleştirmiş olması sonucunda, kalan göç edecek nüfusun azalmasıdır. Üçüncü bir neden ise, İstanbul'u göç yolunda batıya açılan kapı olarak gören göçmenlerin, buradan yasal veya kaçak yollar tercih edilerek göç etme yoluna gitmesidir. Dördüncü neden olarak İstanbul'da uyum ve geçim problemleri yaşayan bir kitlenin Suriye'ye doğru yeniden veya Türkiye'nin başka şehirlerine göç etmesi verilebilir. Yine de bu nedenin diğerleri ile karşılaştırıldığında daha zayıf bir nokta olarak kaldığı gözlemlenmiştir.

Bununla birlikte belirtilmesi gereken önemli bir husus da Suriyeli savaş göçmenlerinin geçici koruma kapsamında Türkiye'de bulunması, bir ile kaydolmasını gerektirmektedir. İkamet ettiği ilde kayıtlı olan Suriyeli savaş göçmenleri, bu ilde yaşamak, ihtiyaçlarını gidermek, hizmetlere erişmek durumundadırlar. Başka bir ile gitmeleri ancak yol izin belgesi ile sağlanmaktadır.

Bir süredir İstanbul'da ikamet durdurulmuş ve belirli şartlara bağlanmıştır. Buradan da açıkça görülebilir ki İstanbul'un göç ile aldığı nüfus ve toplamında artan nüfusu, kentin kapasitesini zorlamış ve çeşitli çözüm arayışlarını doğurmuştur. Neticede bir kentin göç alması ve nüfusunun artması, konut, sağlık, eğitim, hizmet gibi temel alanlarda ihtiyaç duyan kişi sayısının artması anlamına gelmektedir. Bu ihtiyaçları karşılamanın zorlaşması ile artan nüfus arasında doğru bir orantı bulunur.

“Geçici koruma altındaki kişilerin başka bir ile seyahat edebilmeleri için öncelikle kayıtlı oldukları ikamet ilinin İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nden yol izin belgesi alması gerekmektedir. Yol izin belgesi 15 gün süreli olarak verilir. Kişiler kayıtlı oldukları ile geri döndükten sonra İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne bildirimde bulunmaları gerekmektedir. 15 gün içerisinde ikamet iline geri dönemeyecek durumda olan kişilerin, seyahat ettikleri ildeki İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne başvurarak yol izin belgelerini 15 güne kadar uzatmaları mümkün olabilir. Bu uzatma başvurusu ikamet ilinden alınan yol izin belgesinin geçerlilik süresi dolmadan yapılmalıdır.” (<https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-1.pdf>)

Buradan anlaşıldığı üzere, tek bir ilde kaydolabilen Suriyeliler için başka illere gitmek, belirli izinlere ve prosedürlere bağlanmıştır. Burada, düzensiz bir şekilde gerçekleşen göç dalgasının kentler üzerindeki hareketlerini denetleme ihtiyacı göze çarpar.

Göç ile gelen nüfusun İstanbul'a yayılma şekli, çalışmamızın temel sorununu oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu yayılmanın nedenleri ve sonuçları ve kent üzerindeki etkileri, istatistikler ve gözlemler ışığında incelenmeye çalışılmıştır.

Göçün Türkiye'ye yayılması konusunda istatistiklerin olmasıyla birlikte, İstanbul'da ilçe bazında net sayılar belirlenmemiştir. Bu durum temel bir eksiklik olarak karşımızda durmaktadır. Bununla birlikte temel olarak Suriye'den kopan nüfusun İstanbul'da yaşamak için yaptığı seçimlerin belirli alanlarla yoğunlaştığı görülmektedir. Bu ilçelerin başında Sultangazi, Esenyurt, Fatih, Sultanbeyli ve Bağcılar gelmektedir. Bunun yanı sıra azımsanmayacak bir göçün, Esenler ve Küçükçekmece ve Bahçelievler'in bazı bölgelerine doğru kaydığını da eklemekte fayda vardır.

Kent içinde yaşam alanı olarak seçilen bölgeler, diğerlerine göre daha avantajlı görülmesi sebebi ile tercih edilmektedir. Bu tercihler temelinde birtakım nedenleri barındırır. Bunların başında ise ekonomik gerekçeler gelmektedir. Bir savaş sonucu bağlı bulunduğu yeri değiştirerek göç etmek durumunda kalmış, hele ki bu göçü uluslararası ve belirsiz koşullar altında gerçekleştiren bireyler için güvenlik ve ekonomi önemli konular olarak kendini gösterir. Suriye'de sosyal sermayelerini kaybeden Suriyeliler, aynı zamanda maddi olanaklarını da kaybederek veya terk ederek yeni koşullarda hayatta kalmak üzere adımlar atmayı amaçlamışlardır. Bu amaçla kentte tercih edecekleri bölgelerin belirli koşulları kolaylaştırması gerekmektedir.

Bu koşulların sağlanması için göç ile gelenler açısından seçilen bölgede öncelik olarak karşılanması gereken ihtiyaçlardan biri barınma ihtiyacıdır. Barınma ihtiyacı, tercih yapılırken aslında başat bir noktada durmaktadır. Göçün yarattığı yıkımla zaten maddi yetersizliklerle mücadele etmesi gereken savaş göçmenleri için tüm giderler gibi barınma için yapılacak olan giderler de önem taşımaktadır. Zira iş bulmak ve düzenli bir maddi gelire sahip olmak da esasında problemleri barındıran süreçlerdir. Bu sebeplerle kira gelirleri anlamında daha uygun yerlerde yaşamlarını devam ettirmek kaçınılmaz olacaktır. Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta, barınma süreçlerinde izlenen yoldur. Suriye'den göçen nüfusun göçün ilk yıllarında İstanbul'da özellikle belirli ilçelerin belirli semtlerinde yoğunlaşarak park, bahçe gibi açık alanlarda tercihen çadırlar kurarak yaşamlarını devam ettirme halleri olduğu gözlemlenmiştir.

Aslında her ne kadar belirli ilçelerde yoğunlaşsa da, İstanbul'un yoğun göç almaya başladığı dönemlerde bu durum İstanbul'un genel coğrafyasında görülmüş, her bölgesinde bu durumun izlerine rastlanmıştır. Bu başlangıç aslında bu önemli bir noktadır, çünkü göç eden nüfus henüz bir konut içerisinde yaşayabilecek maddi yeterliliklere, sosyal uyuma sahip değildir. Aynı zamanda misafir olarak adlandırılmaları ve geleceklerinin belirsiz olması, hali hazırda yaşadıkları yerinden olma ve travma süreçlerinde hızlı adımlar atmalarında başlangıçta engel teşkil etmiştir. Bunun dışında, toplumla henüz kaynaşma süreçlerine girememiş ve hazır olmayan bir kent dinamiğinde tercihler yapmak durumunda kalmışlardır.

"Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Statüsünün Belirlenmesine Yönelik Uluslararası Cenevre Sözleşmesi'ne (BMMSS) koyduğu çekince nedeniyle sınırdan geçen kişilere mülteci ya da sığınmacı olarak tanımayıp, "misafir" olarak tanımıştır. Bu politika gereğince "misafirlerin" Türkiye üzerinden başka bir ülkeye geçiş yapmaları engellenmiş olacak, sınırı geçip Türkiye'ye gelenler oluşturulan kamplara yerleştirilecekti. Nisan 2011'den itibaren Türkiye'ye giriş yapmaya başlayan sığınmacılar ilk olarak, Haziran 2011 tarihinde, "geçici koruma" statüsü ile sınır illeri olan Hatay, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa'da kurulan kamplara yerleştirilmiş sayının artması sonrasında Kahramanmaraş, Adıyaman, Osmaniye, Adana, Mardin ve Malatya illerinde de oluşturulan çadır veya konteyner kentlere yerleştirilmiştir." (<http://madde14.org/images/4/4b/SuriyeistanbulplatformYoksay%C4%B1lanlar2013.pdf>)

Göçün ilk yıllarında barınma merkezleri dışında kalmayı tercih ederek büyük kentlere, özellikle de İstanbul'a yönelen Suriyeli savaş göçmenleri, sahip oldukları kısıtlı olanaklarla belirli bir yaşam idame ettirmeye çalışmıştır. Ancak bir sığınmacı statüsüne sahip olmayan bu nüfus, aynı zamanda mülteci statüsünde haklara da sahip değildir. Bu statülerin önemi, yasal haklara sahip olmak ve gelecek hakkında belirli kanılara varabilmek anlamında önem taşır. Suriyeliler, ilk dönemde "geçici misafirler" olarak adlandırılmışlardır. Geçici koruma altına alınmaları bu noktada hem önemli hem tartışmalıdır. Önemli noktası, belirli bir kimliğe sahip olabilmeleri ve eğitim, sağlık ve benzeri hizmetlerden yararlanabilmeleri noktasında öne çıkarken aynı zamanda geçici bir statü olmasından kaynaklanan belirsizlikleri de bünyesinde barındırır.

İlk yıllarda gelen göçün alışılmadık bir boyutta olması, İstanbul gibi göçü uzun yıllar farklı biçimlerde deneyimlemiş bir şehirde önem kazanmıştır. Değinildiği üzere Türkiye'deki uluslararası veya iç göç dalgalarından çokça etkilenmesinin yanı sıra İstanbul aynı zamanda farklı bölgelerden gelenlerin oluşturduğu bir nüfus

yapısına sahiptir. Bu yapı esasında bahsettiğimiz bu göçlerin sonucunda gelen ve kalıcı olarak yerleşen göçmenlerin meydana getirmiş olduğu bir durumdur.

Bu kadar uzun yıllar göçten etkilenen bir kentin son yıllarda dünyadaki önemli bir mesele olan Suriye'den kopan nüfusun gerçekleştirmiş olduğu göçten etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. İstanbul göç konusunda birçok noktada öneme sahip olan bir kent olarak durmaktadır ve bu duruşunu yüzyıllar boyunca korumuştur. Osmanlı Devleti döneminden itibaren bu önemini çeşitli göç deneyimleriyle desteklemiştir. Birinci bölümde incelendiği gibi İstanbul, yaşanan birçok uluslararası göç dalgalarında göçün yöneldiği bir şehir olma özelliğine sahip olmuştur. Aynı zamanda iskanın da olabildiği ölçüde düzenli olmasına ve kayıtlı halde bulunmasına önem veren bir yönetsel özelliğe sahip olması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Suriye'den gelen göç dalgası büyük bir boyutta ve çok düzensiz bir şekilde gerçekleştiği ve yönünün ve şeklinin her zaman net olmadığı bir küresel göç olmasından dolayı kayıtların ve iskanın tutulmasında ve şekillenmesinde verilerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

3.3. Suriyeli Göçünün İstanbul'da Kentsel Coğrafyada Dağılımı

Göç eylemi, karar verme sürecinde, eylem aşamasında ve eylem gerçekleştikten sonraki tutunma çabasında bir çok dinamiği birey için barındırırken, aslında toplum için de barındırır. Öyle ki nüfus yapısını etkilemesinin yanı sıra, konu daha derinlikli olarak incelenmelidir. Her göçün çok boyutlu sonuçları olmaktadır. Bu sonuçlar, kısa vadede veya uzun vadede karşımıza çıkabilmektedir. Göçün sonucunda toplumsal olarak ilk hissedilen faktörler, bireyi de doğrudan ilgilendirdiği için ekonomik ve sosyal yaşantı üzerinde hissedilmektedir. Göç eden birey gibi göç alan bölge de bu göçün etkilerini yaşamaktadır. Bu etkiler, zaman içerisinde kentsel olarak birtakım değişiklikleri de önümüze sermektedir.

Suriye'deki savaş sebebiyle göç etmek zorunda kalan Suriye vatandaşları, bugün Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde yeni bir göç akımının da tam göbeğinde durmaktadırlar. Artan göçle birlikte kayıtların istatistiklerin oluşması zorlaşmıştır. Bu zorluk, çok büyük ve düzensiz bir göçe sahip olan İstanbul için de geçerlidir. İstatistiklere dahil olan sayı, aslında kayıt altına alınan Suriyelilerden oluşmaktadır. Bunun dışında birçok Suriyeli'nin de kayıt altında bulunmadan yaşadığı bilinmektedir. Bu ihtimal dahilinde sayıların, aslında resmi verilerden daha fazla da olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu durum ile birlikte, ilçe bazında detaylı

araştırmalar yapmak zorlaşmıştır. İkametin il bazında verilmesi, ilçe bazındaki verilerde belediyelerin ve sivil toplum kuruluşlarına ait çalışmaların öne çıkmasına neden olmuştur. Ancak bu konuda yine de belirli verilere ulaşılabilmektedir. Zira veriler kira kontratı, ikamet gibi belgeler aracılığıyla veya araştırmalarda yürütölen anket çalışmaları ile kurumlardan edinilebilen bilgilerin harmanlanması sonucunda hazırlanabilmektedir. Bu durumda kayıt dışı yaşayan Suriyelilerin hangi ilçenin nüfusunu ne kadar değiştirdiğini saptamak güçleşmektedir. Bu bağlamda ilçe bazında daha detaylı istatistiklerin tutulması, İstanbul'a gelen Suriyelilerin oluşturduğu göç deneyiminin analiz aşamasında önemlidir. Bu durum, bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da kentleşme süreçlerinin temel bir kolunun araştırmalarını etkiler. Bu bağlamda bu noktadaki eksiklik, hem gözlem yöntemi ile elde edilen verilere dayanarak hem de sivil toplum kuruluşlarının ve gazetelerin haberlerin verilere dayanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Hayata Destek Derneği'nin 2016 tarihli İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere ilişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu'na göre, İstanbul'da bulunan Suriyelilerin %17'si, kayıt yaptırmayı denemiş ancak buna rağmen başarısız olmuşlar ya da yakın zamanda geldikleri için girişimde bulunamamışlardır. Kayıt olmak, hizmetlere erişmede kolaylık sağlamaktadır. Kayıt olmayanlar, sağlık hizmetleri gibi temel pek çok hizmete ulaşmada engellerle karşılaşmaktadırlar (Hayata Destek Derneği, 2016: 29).

Göçmen olarak başka bir ölkede yaşamak, her zaman belirli zorlukları ve engelleri beraberinde getirir. Bu noktada Türkiye'nin tercih edilmiş olması konusunda ortak sınırın olması çok önemlidir. Çünkü en rahat geçilebilecek ölkeler arasında yer almaktadır. İstanbul'da bu kadar yoğunlaşmış olması, kuşkusuz kent açısından belirli zorlukları beraberinde doğurmuş, zaten kalabalık olan İstanbul nüfusunun giderek, hızlı bir şekilde ve kısa bir sürede artmasına yol açmıştır. Bu sebeple etkilerini de ilk andan itibaren hissettirmiştir. Artan nüfus sonucunda İstanbul'da kayıtların durdurulmasından sonra, kayıt yaptırmaksızın bulunan Suriyelilerin de olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

İstanbul'daki Türk makamları yeni gelen Suriyeli sığınmacıları kaydetmeyi durdurmuştur. Bu karar sonuçları itibariyle yasadışı yollardan gelmelere, Suriye'ye geri dönmeye ve sağlık ve eğitim hakkından yararlanılmasında problemler

doğurmaktadır (<https://www.hrw.org/fr/news/2018/07/16/la-turquie-nenregistre-plus-les-demandeurs-dasile-syriens>).

Suriyelilerin genel itibariyle Türkiye'de birçok ilde yayılma eğilimi gözlemlendiği gibi, İstanbul'da da birçok ilçede yayıldıkları görülmektedir. Ancak bu oran her ilçede aynı değildir. Önceleri daha dağınık bir şekilde yayılan bu göçlerin, kısa süre içinde belirli ilçelerde yoğunlaşmaya başladıkları gözle görülür bir hal almıştır. Bu yoğunluklar, çeşitli devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları araştırmalarıyla ve aynı zamanda akademik araştırmalar aracılığıyla bir şekilde rapora dönüştürülmeye başlanmıştır. Bahsettiğimiz göç süreçleri, temelinde kentsel açıdan büyük bir değişimi doğuracak özelliklere sahiptir ve kentin geleceği için önemlidir. İstanbul'un göçten itibaren, gelecek için yapısı ve değişimleri konuşulmaya başlanmıştır. Sonuç itibariyle artık bu kentin, içinde barındırdığı Suriyeli bir nüfusu vardır.

Chambers'a göre göç, insan topluluklarının salt mekân değişimi olarak tanımlanabilecek bir olgu değildir. Kendi içinde bir dinamizm barındırır. Küresel düzlemdeki insan göçleri modernitenin çekirdeği olan kent mekanlarının toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik değişimini de sağlayan toplumsal değişim aracıdır (Chambers, 1994'den aktaran: Bulak, 2015, 1).

Sağlam'a (2006) göre göç insanlık tarihinin bütün dönemlerinde var olan bir olgudur. Göç kavramı ile öncelikle belli bir nüfusun bir bölgeden başka bir yere olan hareketi akla gelmekle birlikte, göç coğrafi bir yer değiştirmeden çok daha kapsamlı ve köklü bir muhtevaya sahiptir. Sonuçları itibariyle sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik birçok ögeyi içinde barındırır (Sağlam, 2006, 34-35). Suriyeli nüfus, zaman içinde ve şartları yerine getirdikçe vatandaşlık almaya başlamıştır. Bu oran henüz çok yüksek olmasa da, aslında misafirlik kalıcı mı geçici mi sorusu noktasında kalıcı olduğuna dair ipuçlarını barındırır. Geldiğinde misafir olarak görülen kitle, artık kente kök salmaya başlamıştır.

2016 yılında Hayata Destek Derneği'nin Göç İdaresi verilerini baz alarak hazırlanmış olduğu rapor, 2015 yılı için ilçeler bazında belli sonuçları önümüze koymaktadır. Bu bağlamda İstanbul'da kayıtlı olarak bulunan Suriyeli nüfusunun en fazla olduğu ilçeler, Temmuz 2015 itibariyle şöyledir: Küçükçekmece, Bağcılar, Fatih, Sultangazi, Esenyurt ve yine çok yakın bir oranla Başakşehir bulunmaktadır. Bu araştırma aynı zamanda Mart 2015 tarihi ile bir kıyaslama içermektedir. Bu ilçelerde marttan temmuza kadar, yani çok kısa bir zaman dilimi içerisinde ciddi

artışların bir anda meydana geldiği görülmektedir. Bu ilçeler, aynı zamanda günümüzde de Suriyelilerin kentsel coğrafyadaki dağılışına benzerlikler gösterir. İstanbul'da göç genel olarak Avrupa yakasında yoğunlaşmıştır. Anadolu yakasında ise öne çıkan ilçe Sultanbeyli'dir.

2015'te ait bu verilerin yanı sıra, bir başka çalışmaya göre 2016'daki elde edilen veriler şu şekildedir:

Çalışmada da kullanılmasında fayda olan, bu çalışmadan sağlanan harita kullanılarak, Suriyelilerin kentsel coğrafyada yayılması gösterilmeye çalışılmıştır. Renklerle gösterilen yoğunluklar, görsel olarak anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu çalışmaya göre en yoğun ilçeler en koyu renge sahip olanlardır ve bunlar 30.000 ve üstü bir Suriyeli nüfusa sahiptir. Bu iller şu şekildedir: Esenyurt, Küçükçekmece, Bağcılar, Sultangazi, Fatih ve Anadolu Yakası'nda bulunan Sultanbeyli. Bu gösterge, Suriyelilerin temelinde belirli bölgelere yerleşmeyi ve hayatlarını burada devam etmeyi tercih ettiklerini göstermektedir.

Bu bölgelerde birtakım dinamikler, bu süreçleri belirlemiştir ve gelecekteki birçok değişimleri de belirleyecektir. Öncelikle bu bölgelerdeki artan nüfusa bağlı olarak konut ihtiyacını artırmıştır. Ayrıca bölgesel anlamda bulunabilecek işlerde iş arayan sayısını da arttırdığı görülmüştür. Genel olarak Suriye'den kopup İstanbul'a gelen ve kayıtlı bulunan nüfusun, genelinde İstanbul'un tümüne, yoğunluk olarak belli ilçelerine yayıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu oranlar belli ilçelerde az, belli ilçelerde orta, belli ilçelerde ise yüksek bir yoğunluğa sahiptir.

"İstanbul'un büyük cazibesi, uluslararası göçmenler ve özellikle de mülteciler için büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de ikamet izni bulunan yabancıların % 33'ü İstanbul'da ikamet etmektedir. Bu oranın "minimum" olduğu unutulmamalıdır, zira pek çok mültecinin başka illerde kayıt olmasına rağmen İstanbul'da yaşadığı da bilinmektedir. Sayıları kesin olarak bilinmemekle birlikte, 2016 yılı itibarıyla İstanbul'da yaşayan T.C. vatandaşı olmayanların sayısının 1 milyon civarında olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Türkiye'de yaşayan 3,1 milyonu aşkın Suriyeli mültecinin en az 540 bini de yani % 15 ile % 20 arasındaki bir oranı da İstanbul'da yaşamaktadır. Bu göçmenler özellikle Esenyurt, Başakşehir, Sultangazi, Küçükçekmece, Bağcılar, Zeytinburnu, Fatih ilçelerinde yoğunlaşmaktadırlar" (Erdoğan, 2017: 29).

Harita 3.2.: 2015 Verilerine Göre Suriyelilerin İstanbul'daki Dağılışının Haritası

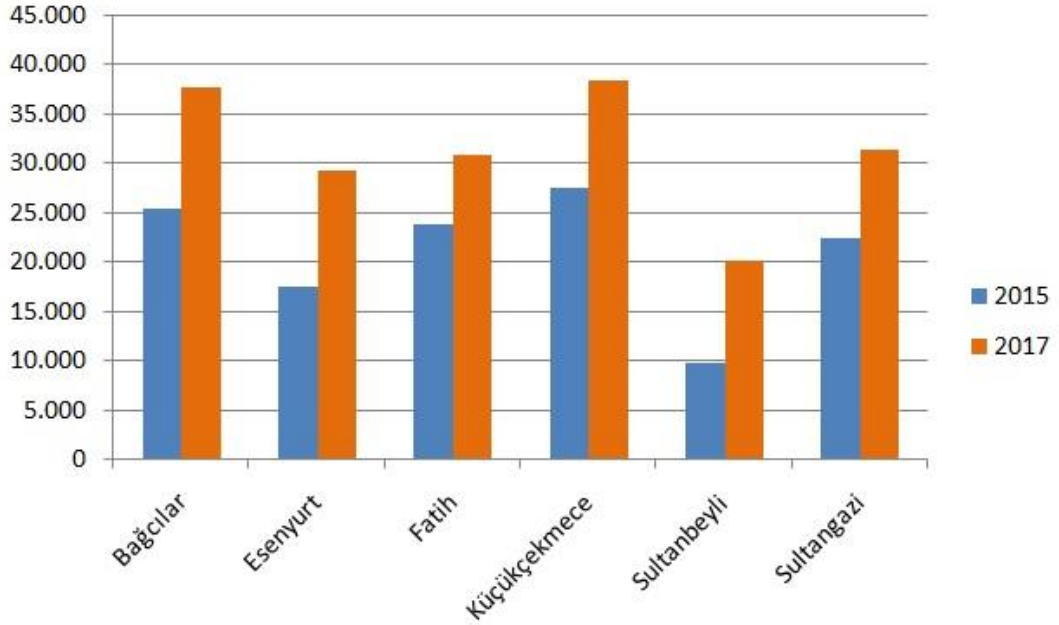
(Hayata Destek Derneği'nin rapor verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Harita 3.3.: 2017 Verilerine Göre Suriyelilerin İstanbul'daki Dağılışının Haritası

(Erdoğan, M. Murat, 'Kopuş'tan 'Uyum'a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği" adlı kaynaktan alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 3.6.: Suriyelilerin İstanbul'da Yoğunluk Gösterdikleri Bölgelerdeki Verilerin Karşılaştırması (2015-2017)

(Erdoğan, M. Murat, 'Kopuş'tan 'Uyum'a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği" adlı kaynaktan ve Hayata Destek Derneği'nin raporundan alınan veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Göç hareketleri, başladığı tarihten günümüze kadar, kentte belirli değişimlere neden olduğu görülmüştür. Artık kentte yaşayan önemli bir Suriyeli nüfus bulunmaktadır. Bu sebeple kentte artık bu yeni nüfusun da ihtiyaçları ve kentten beklentileri vardır. Bu beklenti karşılıklıdır. Kentte artan Suriyeli nüfus ile birlikte, ticari işletme gibi yerlerde Arapça tabelalar görmek, önceleri yadırgansa da zamanla alışılan bir durum haline gelmiştir. Zamanla artan bu durum, yoğunlukla Suriyelilerin yoğunlaştığı bölgelerde dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, kentin artık büyük bir Suriyeli nüfusa sahip olması, gıda ve ticaret sektörlerinde yeniliklerin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Gözlemlerde, Suriyelilerin yoğunlaştığı bölgelerde özellikle restoranlarda Suriyelileri hedef alan değişimler veya oluşumlar olduğu kanaatine varılmıştır. Bu restoranlar özellikle Sultangazi ve Fatih ilçelerinde açıkça görülmekle birlikte, yoğunlaşılan diğer bölgelerde de rastlanmıştır.

Genel itibarıyla kentin dış ilçelerine doğru bir yayılma izlediği anlaşılan Suriyelilerin, bu duruma istisna olarak şehrin merkezinde, Fatih'te de yoğunlaştıkları

görülür. Öyle ki Fatih, değişimlerin İstanbullular tarafından da hissedildiği bir ilçe olma özelliğine sahiptir. Sürekli bir hareketlilik, ticaret, alışveriş ve turizm merkezi olma özelliklerine sahip olması, bu etkilerin hissedilmesini arttırmaktadır. Fatih'te Arapça bir tabela görebilmek, Arapça konuşulan bir işletme bulabilmek, diğer ilçelere oranla fark edilir bir biçimde kolaydır. Fatih, geçmişten günümüze yoğun göç alan bir yapıya sahiptir.

Belirtmekte fayda vardır ki, Suriyelilerin orta yoğunlukta olduğu ve İstanbul'un diğer ilçelerinde de aslında Arapça tabelalara sahip olan işletmeleri görebilmek mümkündür. Buna örnek olarak Bahçelievler verilebilir. Bahçelievler göçün başladığı yıllarda yoğun göç alan bir ilçe olma özelliğine sahiptir. Bu durum, daha çok düzensiz bir şekilde gelen göçmenlerin oluşturduğu bir görüntüdür ve zaman içerisinde bu göçmenlerin Bahçelievler'in Şirinevler ve Yenibosna gibi belirli semtlerinde bodrum katlarında yaşamlarına devam ettiği veya diğer ilçelere doğru hareket ettiği görülmüştür. Yine de kalan önemli bir nüfus bulunmaktadır. Bu durum aslında göstermektedir ki nüfus anlamında hızlı ve yoğun bir değişim, arkasında etkilerini bırakacak, bazı tohumlar ekecek ve bazı köklerin oluşmasına neden olacaktır. Bu sebeple orta yoğunlukta Suriyeli göçmenin görüldüğü yerlerde de Arapça tabelaları görebilmek mümkündür.

“Kentin diğer bölgelerinde, özellikle Fatih'te, Arapça tabela taşıyan lokanta, fırın, telefoncu, kafe, yerel yardım kuruluşu ve küçük çaplı atölyeler gibi çok sayıda işyeri ve dükkan mevcuttur. Türkiye medyasında da geniş yer bulan bu durum, kamuoyunun dikkatini Suriyeli mültecilerin İstanbul'a daimi olarak yerleşmekte oldukları gerçeğine çekmiştir.” (Hayata Destek Derneği, 2016: 22)

Farkların ve keskinliklerin Fatih'te yoğunlaşmasında göç yoğunluğunun diğer dinamiklerle birleşmesinin etkisi vardır. Tarihi bir ilçe olmasından dolayı öne çıkan Fatih, İstanbul'da turizm amacıyla gelen ve Arapça konuşan turist trafiğinin yoğun olduğu bir bölgedir. Bu durum, Fatih'te Suriye'den göç ile gelenlerin Arapça konuşabilen kitle için çalışabilesi olanağını doğurmuştur. İş imkanlarındaki artış böylece bu ilçede dikkat çekmektedir. Aynı zamanda maddi imkanlara sahip olarak İstanbul'a gelen veya burada belirli fırsatlar edinen Suriyelilerin iş kurma girişimleri olduğu gözlenmiştir.

Fakat bu girişim, her zaman çok mümkün bir ihtimal değildir. Savaşta sosyal sermaye ile birlikte maddi sermayelerini de ülkelerinde bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle çoğu, çalışma ihtiyacı olan bireylerdir. Bu ihtiyaç dahilinde tercih ettikleri diğer ilçelerdeki iş imkanlarının, bu tercihlerde önemli rol oynadığı görülmektedir. Özellikle Esenyurt'ta, Bağcılar'da ve Küçükçekmece'de tekstil sektörünün yoğun olmasının ve yoğun olan yerlere ulaşımının kolay olmasının, diğer ilçelerde inşaatlarda iş bulunabilmesinin bu tercihlerde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Bağcılar'da barınma imkanının yüksek olması, konut sayısının fazla olması, barınma sorunu açısından bir çözüm olarak karşımıza çıkar ve bu bölgenin tercih edilmesine olanak tanır.

Sultangazi'de yoğunluk kazanmasının temel nedeni Arapça ve Kürtçe konuşan nüfusu Sultangazi'de yoğunlaşmış olması olarak gözlemlenmiştir. Bu Suriyeli Savaş göçmenlerine bir avantaj sağlamıştır. Bağlantı kurabilme ihtimali, içinde bulunulan durum içinde avantaj yaratılması ihtimalini arttırmıştır. Bunun yanı sıra Sultangazi'de Suriyelilere yönelik restoranların Fatih'teki gibi yoğun olduğu, Suriye yemeklerinin yapıldığı ve Arapça menülere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bazı restoranlarda Türkçe konuşan görevli bulmak zorlaşmıştır. Bunun dışında Sultangazi'nin iç göç ile gelen Kürt nüfusu barındırması, bölgenin konut kiralari anlamında uygun olması, şehir merkezine uzak olması, Suriyeli göçünün buraya doğru akmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte bu bölgede sanayinin yoğunlaşması, iş bulma olanaklarında artış yaratmıştır.

“Suriyeli mülteciler denildiğinde akla ilk olarak Suriye sınırına yakın kentlerdeki gelse de Aralık 2016 itibarıyla en fazla Suriyelinin yaşadığı ilin İstanbul olduğu bilinmektedir. İstanbul'da kayıt altına alınmış 540 bin Suriyelinin yanı sıra, sayıları 200 bini aşkın diğer mültecileri de hesaba katmak gerekmektedir. İstanbul'un bir başka özelliği ise, resmi kaydı başka illerde olan pek çok mülteciye de ev sahipliği yapmasıdır. İstanbul'un ilçelerine bakıldığında, bunların içinde 10 ilçenin her birinde yaşayan sadece Suriyeli kayıtlı mülteci sayısının bile 20 binden çok olduğu görülmektedir. AB içindeki 28 ülkeden 23'ünde, İstanbul'un bir ilçesinde bulunandan, yani 20 binden, daha fazla mültecinin olmadığı dikkate alındığında, sayıların ne kadar yüksek olduğu daha kolay anlaşılmaktadır.” (Erdoğan, 2016: 46).

Tablo 3.1.: Suriyelilerin İstanbul’da En Fazla Yoğunluk Gösterdiği 6 İlçeye İlişkin Veriler

İLÇE	İLÇE YÜZ ÖLÇÜMÜ	İLÇE NÜFUSU	KAYIT ALTINA ALINMIŞ SURIYELİ SAYISI	NÜFUSA YÜZDESEL OLARAK ORANI
Küçükçekmece	44 km ²	761.064	38.278	5,02
Bağcılar	23 km ²	757.162	37.643	4,97
Sultangazi	37 km ²	521.524	31.426	6,02
Fatih	15 km ²	419.345	30.747	7,33
Esenyurt	43 km ²	742.810	29.177	3,92
Sultanbeyli	29 km ²	321.730	20.192	6,27

Kaynak: (Erdoğan, M. Murat, 'Kopuş'tan 'Uyum'a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği', **Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları**, Ocak 2017, (Çevrimiçi) <http://marmara.gov.tr/userfiles/attachments/2017/05/09/2a50f712-6413-489f-9deb-56dc52de7264.pdf>, Erişim Tarihi: 03.05.2019.)⁴

İnsanın arzuladığı ve mevcut durumun şartlarına göre değişkenlik gösterebilen birtakım sebepler, itici ya da çekici koşulların oluşmasına ve şekillenmesine neden olabilmektedir. Bu durumun sonucunda alınan kararlar doğrultusunda bağ kurulan mekanın terk edilmesi ile göç eylemi gerçekleştirilebilmektedir. O halde göç, talep edilen eğitim veya çalışma olanaklarına

⁴ İlçelere ait yüz ölçümleri için kaynak: https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf (Erişim Tarihi: 26.07.2019)

göre tercihe bağılı yapılabildiğı gibi hayati sebeplerle zorunlu olarak gerçekleşebilmektedir. Bu noktada göçün hangi nedenle yapıldığına dair derin sayılabilecek bir ayırım bulunmaktadır. Yine de göç olgusu her iki durumda da terk edilen mekan ve göç edilen mekanda belirli dinamikleri farklı oranlarda değıştirme gücüne sahiptir.

İnsanlık tarihinde karşılaştığımız farklı boyutlardaki göç dalgaları, özellikle kentlerin süreçlerini ve kentleşme döngüsünü etkilemiştir. İnsanın bireysel şekilde gerçekleştirdiğı göç eyleminden daha kolektif bir hale dönüşen göçlere doğru bakıldığında görülebilen bu gibi kentsel ve toplumsal değışimler, toplumsal yaşantı, ekonomik sistem, siyasal yaşam gibi çeşitli açılardan kentlerin yapıları üzerinde süreç içinde uzun vadede ve kimi zaman kalıcı denilebilecek değışimlere yol açmaktadır. Bu durum bir avantaj sağlayıp gelişimi destekleyebileceğı gibi, kimi zaman bir çöküşe sebebiyet verebilme potansiyelini de kendi olgusunun içinde saklı tutmaktadır. İstanbul'un kentsel coğrafyasında yaratacağı değışimler ve etkiler ise henüz tam anlamıyla ortaya çıkmamış, bununla birlikte başlangıcından itibaren kentin üzerine yayılan göç hareketinden etkilenmelerin adımları başlamıştır.

SONUÇ

Arap Baharı'nın yarattığı etki ile 2011 itibariyle Suriye'de başlayan iç savaşın ardından ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde büyüyen göç dalgası, uluslararası göç olma özelliğine sahiptir. Küreselleşmenin göç ile ilişkisini ortaya koymada önem arz eden bu durum, tüm dünyada etkilerini göstermiştir. Suriye'den doğan göç hareketinden etkilenen ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Özellikle yıllara göre veriler ve son durum ele alındığında, bu etkinin boyutları anlaşılmaktadır. Nicelik olarak son veriler ışığında en fazla göç alan şehrin İstanbul olduğu görülmektedir.

Yüz ölçümünün büyük olmamasına karşın, büyük bir nüfusa sahip olan İstanbul, geçmişten günümüze göç tarihinde önemli bir kenttir. Türkiye'de gerçekleşen iç göçlerden ve Türkiye'nin aldığı dış göçlerden önemli ölçüde etkilenen İstanbul'da, kentleşme süreçlerinin gelişimi ve göç deneyimlerinin iç içe olması kaçınılmaz olmuştur. Göçün kentleşme üzerindeki etkilerinin, Suriye'den gelen göç ile birlikte yoğun olarak görülmeye başlandığı İstanbul'da, 09.05.2019 tarihli T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün son verisine göre, 546.326 Geçici Koruma altında Suriyeli bulunmaktadır. 2011'deki savaşın ardından 13.000.000 civarında Suriyeli'nin göç ettiği kaydedilmiştir. Bu sayının 5.000.000'unun ise Suriye'ye komşu olan ülkelere göç ettiği bilgisine erişilmiştir. Türkiye'nin almış olduğu göçün bu veriye oranı düşünüldüğünde, Türkiye'nin bu göç dalgasından etkilenme boyutu daha açık görülecektir. (<https://www.umhd.org.tr/2018/03/hangi-ulkede-ne-kadar-multeci-var/>)

İstanbul'a göç ile gelen Suriyelilerin, göçün ilk zamanlarında İstanbul'a dağınık bir halde yayıldığı gözlenmiştir. Buna karşın, kısa bir süre içinde belirli bölgelerde kök salmaya başladıkları dikkat çekmiştir. İstanbul'un en yoğun göç alan ilçeleri düşünüldüğünde, bu bölgelerin, ekonomik ve sosyal anlamda göç ile gelen Suriyeli nüfus için, diğer bölgelere kıyasla daha uygun olduğu görülür.

Çalışma imkanları ve kira düzeylerinin daha düşük olması sonucu bu bölgelere dağılım gösteren Suriyeli savaş göçmenleri, İstanbul'un kentsel çeperinde yaşanan kentleşme döngüsünde etkili olmaya başlamıştır.

Küreselleşen dünyada göçlerin etkileri de küreselleşmiştir. Geçmişten günümüze savaş, yıkım, ekonomik zorluklar yaşam kalitesinde düşme gibi nedenler

göçe zemin hazırlamıştır. Göçlerin artık sınır ötesine taşınması, her düzlemde olduğu gibi kentleri üzerinde de önemli ölçüde etkiye sahip olmuştur.

İstanbul'un, tarihte önemli bir şehir olması dolayısıyla göçlerde hedef ya da transit bir kent olma özelliğini koruduğu görülmüştür. Kentin göç tarihi boyunca uluslararası veya iç göçlere ev sahipliği yapması, nüfusun artışına ve kentin yapısının değişmesine zemin hazırlamıştır. Göçler, nüfus yoğunluğunu artırarak kentlerdeki konut, ekonomi, sosyal yaşantı gibi temel konularda kentin gelişimini etkiler. Çalışmanın ilk bölümünden itibaren görüldüğü üzere, Kırım Savaşı'ndan günümüze kadar gerçekleşen birçok göç dalgası, İstanbul'u etkilemiş, bu etkiler sonucunda çeşitli iskan politikalarının doğmasına, göç ile ilgili kuruluşların hizmete geçmesine, demografik yapının sürekli bir değişime uğramasına, aynı zamanda kentte temel ihtiyaçların artmasına ve problemlerin doğmasına sebebiyet vermiştir. Jeopolitik konumu gereği İstanbul'un tarihte her zaman bir öneme sahip olma özelliği, göç konusunda da kendini göstermiştir.

Türkiye'de bulunan Suriyeli savaş göçmenlerinin çoğunluğu, barınma merkezleri dışında yaşamlarını idame ettirmeyi tercih etmişlerdir. Bu tercih aşamasında, ekonomik gerekçeler, İstanbul'u Suriye'den gelen göç hareketinde önemli bir kent yapmıştır. İstanbul, bu göç deneyiminde iki özelliğe sahiptir: Transit bir kent olma ve hedef kent olma. İstanbul'a göç ile gelen Suriyelilerin bir kısmının başlangıçta İstanbul'u batıya açılan bir kapı olarak görmesinin yanı sıra, bir kısmı ise doğrudan İstanbul'da yaşamayı arzulamıştır. İstanbul'a gelen Suriyelilerin önemli bir kısmı, zamanla kalıcı olma eğilimi göstermeye başlamıştır. Bu durum, misafirlikten kalıcı olmaya giden yolun doğal bir sonucu olarak, kent üzerinde etkilere neden olmuştur. İstanbul'da yaşamlarını devam ettiren Suriyelilerin sayısı, resmi verilere göre İstanbul'u en fazla Suriyeli savaş göçmenine ev sahipliği yapma durumuna getirmiştir. Kalıcı olmaya başlayan Suriyelilerin, İstanbul'un geneline yayılma halinin yanı sıra, Bağcılar, Esenyurt, Fatih, Küçükçekmece, Sultanbeyli ve Sultangazi olmak üzere özellikle altı ilçede yoğun bir şekilde toplanması dikkat çekmiştir.

Ayrıca, İstanbul'da bir yaşam şekillendirebilen Suriyelilerin, geride kalan aile bireylerini zamanla yanlarına almaları veya Suriye'deki sosyal bağları sonucunda edinmiş olduğu çevresinin de, göç ile gelmiş olduğu İstanbul'da bu bağlarını sürdürme ihtiyacı ile aynı bölgelere yerleşmeyi tercih etmesi sonucunda bu bölgelerdeki Suriyelilerin yoğunluğu giderek artmıştır.

İstanbul'da iş imkanlarının fazla olması ve kentin geçmişten bugüne sahip olduğu göç deneyimine bağlı olarak oluşan bir nüfus yapısına sahip olması, pahalı olmasının karşısında avantaj olarak göçte İstanbul'u çekim merkezi haline getirmiştir. Aynı zamanda İstanbul'un bölgeleri arasında kira gibi ekonomik anlamda belirleyici farkların bulunması, Suriyelilerin yoğunlaştığı bölgelerin tercihinde etkili olmuştur. Göçün ilk zamanlarında gelen ve henüz bir konut içerisinde yaşamaya başlamayan, bunun yerine açık alanlarda günlük hayatlarına devam eden Suriyelilerin, zaman içerisinde kalabalık nüfuslar halinde giriş kattaki dükkanları, binaların bodrum katlarını ve ardından daireleri kiralama geçiş süreçlerini yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu süreçler, kalıcı olma durumunun belirliliği açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda kentteki etkilerinin de görünürlüğünde etkiye sahiptir.

Artan göç dalgası ile birlikte, sivil toplum kuruluşlarının bu alanda projeler gerçekleştirmesine bir kapı aralamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının göç ve Suriyeliler ile ilgilenenlerinden bir bölümünün, Suriyelilerin yoğunlaştığı bu bölgelerde merkezlerinin olması veya çalışmalarını yürütmeleri dikkat çekmiştir.

Kentte artan göç ile birlikte, kentte yaşayanlar tarafından duyulan bir endişe ve memnuniyetsizlik hali gözlemlenmiştir. Bu çerçevede, konut ve kira fiyatlarındaki artış, hayat pahalılığı, işsizlik, şehirdeki hizmetlere erişimdeki problemler, suç oranları gibi konulardan sorumlu tutulanların Suriye'den göçenler olduğu ve bu durumun kentteki uyum süreçlerinde problem yarattığı görülmüştür.

Tez çalışması sırasında, Suriye'den gelen göçün kentte dağılması ile ilgili kaynakların ve araştırmaların yetersiz olması dikkat çekmiştir. Geçici Koruma Kimlik Belgesi'nin il bazında verilmesi, İstanbul ve diğer şehirler için sayıları görünür kılsa da, ilçeler bazında verilere erişmeyi zorlaştırmıştır. Bu perspektiften nicel verilerin daha titiz bir şekilde raporlanması, kentte alınacak önlemler ve belirlenecek stratejiler anlamında önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf: **Göç Sosyolojisi**, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. bs., Ankara, 2018.
- AFAD "Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması", 2017, (Çevrimiçi) https://www.afad.gov.tr/upload/Node/24384/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf, 03.05.2019
- Aktepe, Eray, "Toplumsal Uyum ve Bütünleşme Bağlamında Erzincan'a Tekdere Mustafa, Yerleştirilen Ahıska Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme", Gürbüz, Abdullah **Göç Araştırmaları Dergisi**, C. 3, Sayı 2, Temmuz-Aralık Şuhan: 2017, s. 138-169.
- Baczko, Adam, **Suriye: Bir İç Savaşın Anatomisi**, Çev. Ayşe Meral, Dorronsoro, Gilles, İstanbul, 2018, İletişim Yayınları.
- Quesnay, Arthur:
- Berber, Ferhat: "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 31, 2011, s. 17-49, (Çevrimiçi) http://www.karam.org.tr/Makaleler/1986089047_003_berber.pdf, 25.02.2019.
- Bozdağlıoğlu, Yücel: "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Ve Sonuçları", **TSA**, Yıl: 18 Özel Sayı, s. 3, Ocak 2014, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/200497>, 25.02.2019.
- Bulak, Abdulnasır: "Göç Olgusuna Teorik Bir Bakış" **Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yüksek**

Lisans Tezi, 2015.

Castles, Stephen, **Age of Migration 5e: International Population Movements in the Modern World**, 2013, (Çevrimiçi)
De Haas, Hein, **Age of Migration 5e: International Population Movements in the Modern World**, 2013, (Çevrimiçi)
Miller, Mark, J.: <http://migrationmatters.me/wp-content/uploads/2016/11/AgeOfMigrationChapter1and.pdf>, 04.03.2019.

Çavuşoğlu, Halim: ““Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”, **Bilig** , Sayı 41, Bahar 2007, s. 123-154,
(Çevrimiçi)<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873288.pdf>, 11.03.2019.

Çolak, Filiz: “Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç hareketi”, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı 14, s.113-145, İlkbahar-Yaz 2013.

Danış, Didem, Üstel, Füsün: “Giriş: Türkiye’den Fransa’ya Göçün Toplumsal ve Tarihsel Boyutları”, **Entegrasyonun Ötesinde: Türkiye’den Fransa’ya Göç ve Göçmenlik Halleri**, Der. Didem Danış, Verda İrtiş, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.1-32.

Danış, Didem: “Türk Göç Politikasında Yeni Bir Devir: Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Suriyeli Mülteciler”, **Saha Dergisi**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Ocak 2016, s. 6-11, (Çevrimiçi)
https://www.academia.edu/22678042/T%C3%BCrk_G%C3%B6%C3%A7_Politikas%C4%B1nda_Yeni_Bir_Devir_Bir_D%C4%B1%C5%9F_Politika_Enstr%C3%BCman%C4%B1_Olarak_Suriyeli_M%C3%BClteciler_HYD_Saha_Dergisi_No.2_ss.6-12, 24.07.2019.

Demirtaş, Mehmet: “Kırım Savaşı Ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk Ve İskânları”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 41, s. 215-238, Erzurum, 2009.

- Demirtaş, Mehmet: “Osmanlıya Gelen Kırım ve Kafkasya Göçmenlerinin Sorunları”, **Bilig**, Sayı 57, Bahar 2011, s. 17-44, (Çevrimiçi)
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873086.pdf>, 25.02.2019.
- Efe, Haydar: “Osmanlı İmparatorluğu Ve Türkiye’de Yaşanan Göçler Ve Etkileri”, **Sosyal Bilimler Metinleri**, Sayı 01, 2018, s. 16-27, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/468049>, 15.03.2019.
- Erdoğan, M. Murat: “‘Kopuş’tan ‘Uyum’a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği”, **Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları**, Ocak 2017, (Çevrimiçi)
<http://marmara.gov.tr/userfiles/attachments/2017/05/09/2a50f712-6413-489f-9deb-56dc52de7264.pdf>, 03.05.2019.
- Geyik Yıldırım, Selda: “Göç ve Afganlar: ‘İstikrarlı Mülteciler’”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, Temmuz – Aralık 2018, s. 128 – 159.
- Hayata Destek Derneği: “İstanbul’daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu”, Nisan 2016, (Çevrimiçi)
https://www.hayatadestek.org/yayinlarimiz/2016_istanbul_rapor.pdf, 03.05.2019.
- İçduygu, Ahmet, Sirkeci, İbrahim: **Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999.
- Kale, Başak: “Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri”, **Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi

Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 153-169.

Karaçay, Ayşem Biriz: “Göç ve Vatandaşlık ve Kimlik Anlayışlarında Yaşanan Değişim: Türkiye-Avrupa Göç Sistemi: Misafir İşçilikten Ulus-Ötesi Kimliklere”, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 399-416.

Kariman, Selami.: “Türkiye’ye Göç Eden Mültecilerin Sosyal Hayata Uyum Sürecinin İncelenmesi: Isparta Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, 2015.

Kaya, Ayhan, Erdoğan, M. Murat: “Giriş”, **Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 3-14.

Kaya, Sedat: “İstanbul’a Göç Eden Ailelerde Gençlerin Adaptasyon Sorunları ve İstihdam Etkileri”, **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı İnsan Kaynakları ve Örgütsel Değişim Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, 2015.

Kirişçi, Kemal, Karaca, Sema: Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitlesel Mülteci Akınları, **Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 295-314.

Koyuncu, Ahmet: **Kentleşme ve Göç: Uygulamalı Bir Araştırma**, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2015.

Kurtuluş, Hatice, v.d.: **Toplumsal Hafızada, Zamanda ve Mekanda: Maltepe**, Maltepe Belediyesi, İstanbul, 2018.

- Öner, N. Aslı Şirin: “Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 13-27.
- Özdemir, Hakan: “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Sayı: 30, Mayıs – Haziran 2012, (Çevrimiçi)
https://www.academia.edu/4519601/T%C3%BCrkiye_de_%C4%B0%C3%A7%C3%B6%C3%A7ler_%C3%9Czerine_Genel_Bir_De%C4%9Ferlendirme, 05.11.2018.
- Özgür Baklacioğlu, Nurcan: **Dış Politika ve Göç: Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)**, Derin Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sağlam, Serdar: “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)**, Sayı: 5, s. 33-44, Ankara, 2006.
- Sert, Deniz Şenol: “Uluslararası Göç Hareketlerinin Tarihsel ve Kuramsal Değerlendirmesi: Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru”, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 29-47.
- Sezik, Murat: “Yurt Dışı Zorunlu Göçlerin Türkiye Kentleri Üzerindeki Etkileri”, **KAYES**, s. 139-155, 2017, (Çevrimiçi)
<http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/395616>, 25.02.2019.
- Sirkeci, İbrahim, Erdoğan, M. Murat: “Editorial: Göç ve Türkiye”, **Migration Letters**, Cilt 9, Sayı 4, Aralık 2012, s. 297-302, (Çevrimiçi)

<https://search.proquest.com/openview/ee8118817dbb6508c5aa83bd727eeaf7/1?pg-origsite=gscholar&cbl=456300>, 21.03.2019.

Şen, Yağmur.: “Suriye’de Arap Baharı”, **Yasama Dergisi**, Sayı 23, 2013, s. 54-79, (Çevrimiçi) http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2013/sayi23/54-79.pdf, 21.03.2019.

Tekeli, İlhan: **Göç ve Ötesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2016.

Ünal, Serdar: “Türkiye’nin Beklenmedik Konukları: ‘Öteki’ Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi”, **Zeitschrift für die Welt der Türken- Journal of World of Turks**, C. 6, Sayı 3, s. 65-89, 2014, (Çevrimiçi) <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/643/643>, 17.11.2018.

Woods, Auveen, “Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul’daki Yerel Kayalı, Nihal: Yönetimlerin Rolü”, **İstanbul Politikalar Merkezi**, İstanbul, 2017, (Çevrimiçi) http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2017/01/Suriyeli-Topluluklarla-Etkile%C5%9Fim-Istanbuldaki-Yerel-Yonetimlerin-Rolu_Auveen-Woods-Nihal-Kayal%C4%B1.pdf, 03.05.2019.

Yakar, Mustafa, “Yurtdışından Türkiye’ye Kim, Nereye Göç Ediyor?”, Temurçin, Kadir: **Zeitschrift für die Welt der Türken- Journal of World of Turks**, C. 5, Sayı 1, 2013, (Çevrimiçi) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423939288.pdf>, 10.03.2019.

Yakut, Kemal: “Kırım Tatarları ve Nogayların Osmanlı İmparatorluğu’na Göçleri (1783-1922)”, **Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi

Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 119-132.

Yılmaz, Halim: “Türkiye’de Suriyeli Mülteciler - İstanbul Örneği – Tespitler, İhtiyaçlar Ve Öneriler”, **Mazlumder**, 2013, (Çevrimiçi)
http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf, 04.05.2019.

Yücel Yönlü, Kübra: **Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye’ye Gelen Dış Göç Dinamiği: Göç Sosyolojisi**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2018.

<http://madde14.org/images/4/4b/SuriyeistanbulplatformYoksay%C4%B1lanlar2013.pdf>), Erişim Tarihi: 06.05.2019.

[http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf), Erişim Tarihi: 10.11.2018.

<http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/>, Erişim Tarihi:12.03.2019.

<https://www.hrw.org/fr/news/2018/07/16/la-turquie-nenregistre-plus-les-demandeurs-dasile-syriens>, Erişim Tarihi: 06.04.2019.

<https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-1.pdf>, Erişim Tarihi: 03.05.2019.

<https://www.sciencespo.fr/enjeumondial/en/odr/les-refugies-syriens-en-turquie>, Erişim Tarihi: 02.03.2019.

<https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/2018/02/01/les-consequences-economiques-des-refugies-syriens-en-turquie>, Erişim Tarihi: 02.03.2019.

<https://www.umhd.org.tr/2018/03/hangi-ulkede-ne-kadar-multeci-var/>, Erişim Tarihi: 03.05.2019.

<http://www.goc.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.11.2018.

<http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici->

[koruma_363_378_4713_icerik,](http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-)

Erişim

Tarihi:

23.04.2019.

<http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici->

[koruma_363_378_4713_icerik,](http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-)

Erişim

Tarihi:

21.05.2019.

<http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici->

[koruma_363_378_4713_icerik,](http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-)

Erişim

Tarihi:

06.05.2019.

<http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici->

[koruma_363_378_4713_icerik,](http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-)

Erişim

Tarihi:

07.05.2019.

[https://data2.unhcr.org/en/situations/syria,](https://data2.unhcr.org/en/situations/syria)

Erişim Tarihi:

26.04.2019.

[https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113,](https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113)

Erişim Tarihi: 26.04.2019.

www.tuik.gov.tr

[https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf,](https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf)

Erişim Tarihi: 26.07.2019.

<https://bianet.org/bianet/siyaset/173583-1-e-1-multeci->

[degisim-uygulamasi-4-nisan-da-basliyor,](https://bianet.org/bianet/siyaset/173583-1-e-1-multeci-)

Erişim Tarihi:

24.07.2019.

<https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2017/03/04/istan>

[buldaki-suriye-5-ilcede-toplandi,](https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2017/03/04/istan)

Erişim

Tarihi:

30.04.2019.